

<http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/463/>

ISON KIVEN YMPÄRILLÄ

Koulutila ja oppilaat sen käyttäjinä Kuokkalan yläasteella

Marjaana Jauhola

Sosiologian pro gradu - tutkielma

syyskuu 1997

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Tutkimuksen kohteena on yläaste koulutilana sekä oppilaat tilan käyttäjinä. Yläasteen koulurakennusta tarkastellaan oppilaiden arkimaailmana. Mitä koulutila on ja miten virallisen koulun aika- ja tilaratkaisut ilmenevät oppilaiden arjessa? Miten arjen toiminnot sijoittuvat ajallisesti ja tilallisesti fyysiseen koulurakennukseen? Kuinka virallisen koulun ulkopuolelle sijoittuva nuorten oma "kulttuuri" voi virallisen koulun puristuksessa?

Lähtökohtana tutkimuksessa on tilan merkitysten syntyminen käyttäjiensä kautta; tila on ensisijaisesti sosiaalinen. Koulutilaa tarkastellaan tilallisten struktuurien kautta, joissa sosiaalisuus ilmenee sekä symbolisessa että konkreettisessa muodossa. Tilaa ja sen käyttäjiä tarkastellaan hierarkisuuden ja vallan osoittajina ja käyttäjinä, mikä ilmentyy erilaisine rooleineen sekä niitä säätelevine säännöksineen.

Tutkimuksen aineisto on kerätty Jyväskylässä Kuokkalan yläasteella lukuvuonna 1995-1996. Menetelminä käytettiin osallistuvaa havainnointia, teemahaastatteluja sekä piirrosten teettämistä. Haastattelut ja piirrokset toteutettiin 7- ja 9-luokkalaisilla. Ryhmähaastatteluihin osallistui yhteensä 25 oppilasta. Kahden tehtävänannon tuloksena on yhteensä 52 piirrosta.

Kouluarki määrittyy virallisten aikataulujen ja sääntöjen varassa. Sääntöjen muokkaama koulutila jakaa käyttäjiään erilaisiin hierarkisiin ryhmittymiin: opettajiin ja oppilaisiin. Oppilaiden kesken erotteluja tehdään sukupuolen, iän ja luokan suhteen. Tilalliset erittelyt, hierarkisuus ja erilaiset roolit konkretisoituvat oppilaiden poluissa läpi koulutilan. Oppilaiden kohdalla merkityksellisimmät erot ovat luokkahuonetilanteen oppilaan ja välituntitilojen nuoren välillä. Koululta löytyy nuorten omia tiloja, jotka luokkahuonetilanteessa ilmenevät omaan maailmaan vajoamisena tai muiden kanssa huvitteluna. Oppilaat muodostavat tilojaan rakennettuun tilaan tavaroiden ja oman ruumiin kautta. Muualle kouluun muodostuvat "vapaatilat" antavat mahdollisuuden tavata muita nuoria sekä paeta keskellä päivää koulumaailmaa.

Avainsanat: koulutila, virallinen/epävirallinen koulu, vapaatila, nuoret

1. VIELÄ KERRAN REPPU SELKÄÄN.....	2
2. OPISKELUVÄLINEISTÄ JA NIIDEN VALINNOISTA	7
2.1 Tutkijan ja oppilaiden rooleista	7
2.2 Havainnot.....	9
2.3 Piirustukset.....	11
2.4 Haastattelut	14
3. KOULULLE SAAPUMINEN	19
3.1 Pihalla	19
3.2 Ovet.....	23
3.3 Sisätiloissa	27
4. KELLO SOI, ASTUTAAN VIRALLISEEN KOULUUN.....	38
4.1 Koulun aikakäsityksestä.....	38
4.2 Pelisäännöt	43
4.3 Sääntöihin totuttelua	46
5. VÄLÄHDYKSIÄ OPPILAAN POLULTA	50
5.1 Johdattelevia askelia	50
5.2 Tunnilla.....	52
5.2.1 Kadunkulmasta oppilaantilaan.....	52
5.2.2 Irtautuminen opetustilanteesta	55
5.3 Välitunnilla	58
5.3.1 Koulun näyttämöllä.....	60
5.3.2 Koulun back stagella.....	65
6. "TULEEKS SUSTA SITTEEN VAHTIMESTARI?"	74
LÄHDELUETTELO.....	79
LIITE 1. Haastatteluteemat.....	85
LIITE 2. Kuokkalan yläasteen pohjapiirros.....	87

1. VIELÄ KERRAN REPPU SELKÄÄN

Kun jouduin vuonna 1968 kansakouluun, oli hirveä järkytys joutua istumaan pulpetissa 45 minuutin ajan. Se oli fyysisesti mahdoton suoritus, istuin ja sätkyttelin. Helpotti, kun keksin suunnattoman määrän keinoja huvittaa itseäni ja luokkatovereitani: tein omia runoja ja pilakuvia, joskus jopa saatoin innostua jostain aiheesta.

Minä ja ystäväni keksimme ottaa ruokapöytien jalkojen muovitulpat pois ja tungimme (silakkalaatikon) läskipalat sinne pöydän rakenteisiin. Siinä on jollain konservaattorilla ihmettelemistä.

Koulussa oli rehtori, joka pani lapset seisomaan natsimaisen suorissa riveissä. Sisään ei päässyt, ennen kuin rivit olivat viitoittimensuorat.

Ensimmäisillä luokilla Rojulla oli kauhea natsi opettaja, joka edellytti pikkukoululaisilta armeijan kuria.

Kommentit ovat nykyisten julkkisten, entisten koululaisten, muistelmia Helsingin Sanomien Nyt-viikkoliitteen keväänpäättösartikkelista "Karnea ja ihana koulu"¹.

Koulu synnyttää lähes jokaisessa meistä ajatuksia. Aletaan muistella omaa kouluaikaa: ankaraa rehtoria, mukavaa luokanvalvojaa, kuria, tylsiä tunteja ja toisaalta lempiaineita. Mitä pidemmälle graduprosessini on edennyt, sitä selvemmin olen huomannut käyväni samalla lävitse omia koulukokemuksiani. Muisteluprosessissa on mukana toiminut Peter Høegin (1994) julkaisema teos 'Rajatapaukset', jossa käydään läpi Peterin omaa kouluaikaa. Muistoni ovat ristiriitaisia, sillä olin se luokan kiltti tyttö, joka sai vain kiitettäviä. Toisaalta kuitenkin koulu vallankäytön paikkana suututti etenkin lukioaikana, jolloin toimin aktiivisesti oppilaskunnassa kyseenalaistaen arkipäivää opettajien harmina. Tällä kertaa toimin koululla sekä tutkijana että kokijana. Heitän repun selkääni ja palaan hetkeksi koulumaailmaan.

Muistellessani omia vanhoja koulujani, sekä Kajaanissa että Jyväskylässä, ensimmäisenä mieleeni tulevat pitkät ja kiviset, pimeät ja pölyiset käytävät, joilla odottelimme tunnin alkua. Istuimme käytävillä ja unelmoimme koulun ulkopuolisesta maailmasta. Välitunnit vietimme ulkona, ellei toisin sanottu. Kouluun palaaminen tuo

---

¹ HS NYT-viikkoliite 30.5.-5.6.1997.

mieleeni mitä yllättävimmissä yhteyksissä sekä mukavia että jossain määrin ahdistaviakin muistoja.

Omat koulutakautumani muistuttavat järjestyksestä, tottelemisesta ja kurista. Gordonin, Lahelman & Tolosen (1995, 4) mukaan koulujen toiminta perustuu laajalti ruumiiden kontrolliin, niiden oikean ja väärän sijainnin, toiminnan ja asennon määrittelyyn. Toisaalta koululla on myös oma aikarakenteensa, jota noudatetaan tunnista toiseen, päivästä päivään ja vuodesta vuoteen; pisimmillään yhden oppilaan kohdalla yli kymmenen vuoden ajan.

Ne kymmenen vuotta on joka hetki kiinni lyöty, tapahtuu aniharvoin, ettei ole varma missä pitäisi olla ja mitä tehdä, aniharvoin pitää itse päättää. Muu aika on lyöty kiinni. Kello soi ja mennään luokkiin, kello soi ja mennään alas välitunnille, kello soi ja syödään... Aivan kuin kaikkialle olisi vedetty hyvin kapeita tunneleita ja sitä kulkee niissä eikä missään muualla, ne ovat näkymättömiä kuin vasta pesty lasi, sitä ei näe ellei törmää siihen.²

Rytmistä muistuttavat kellot ja kaiuttimet säännöllisyydellään. Tätä puolta koulusta kutsutaan viralliseksi kouluksi, sillä tehokkuus on yksi virallisen koulun päämääristä. Telemäen (1991, 239) mukaan virallinen koulu, etenkin luokkahuonetilanteet, ovat saaneet aiemmin lähes kaiken huomion kouluun liittyvästä kasvatustieteellisestä tutkimuksesta. Luokkahuoneesta on muodostunut myös tutkijoiden tukikohta, jonka kautta koulua ja sen elämää tarkastellaan.

Virallisen koulun lisäksi, sääntöjen ja kurin keskeltä löytyy myös epävirallinen koulu, joka elää omaa elämänsä virallisten sääntöjen lomassa vallaten omaa tilaansa aina sopivan paikan tullen. Oppilaat tuottavat ja uusintavat omaa nuorisokulttuuriaan sekä luokkahuoneessa että välitunneilla. 90-luvun puolivälin taituttua on tutkimuksia alkanut tulla koulun epävirallisesta kulttuurista yhä enemmän (ks. Gordon, Lahelma & Tolonen 1995, Laine 1997, Lönnqvist 1997). Tutkimuksissa on alettu pohtia virallisen ja epävirallisen koulun merkitystä; sitä mitä koulun käyttävät, vessat ja naulakot oppilaille merkitsevät luokkahuoneiden ja virallisen normiston lomassa.

---

² Høeg 1994, 100.

Käsissäsi olevan tutkimuksen kohteena on koulutila ja toisaalta oppilaat koulutilansa käyttäjinä. Tarkastelen koululla tehtyjä tilaratkaisuja: mitä ne ilmentävät suunnittelun takana olevasta ajattelusta, toisaalta koulun arjesta ja millaisia oletuksia ne antavat käyttäjäryhmien rooleista. Toisaalta tarkastelen niitä tapoja, joilla pyritään vaikuttamaan koulua käyviin nuoriin. Näitä virallisen koulun tapoja ovat erilaiset aikataulut ja säännöt. Oppilaat sijoittuvat sekä fyysisen rakennuksen että virallisten koodien sekaan. Tutkin millaisia oppilaat ovat tilankäyttäjinä ja miten oppilaiden arki muotoutuu kaiken tämän keskellä. Keskityn lähinnä luokkahuoneen ulkopuolisiin tiloihin, eli niihin paikkoihin, joissa oppilaat "pääsevät" luomaan omaa tilaansa. Piipahdan kuitenkin luokkahuonetilanteessa katsomassa onko tilanotto levinnyt myös luokkahuoneen rajojen sisäpuolelle.

Kysymyksiäni ovat: mitä koulutila on ja miten virallisen koulun aika- ja tilaratkaisut siellä ilmenevät? Tarkoitukseni on myös selvittää mitä oppilaat tekevät koulussa ja kuinka he käyttävät koulunsa tiloja hyväkseen. Miten arjen toiminnot sijoittuvat ajallisesti ja tilallisesti fyysiseen koulurakennukseen? Onko koululla havaittavissa virallisen koulun ulkopuolelle sijoituvia toimia?

Tarkastelen koulutilaa tietynlaisena näyttämönä, jossa oppilaat ja opettajat tuottavat roolejaan. Näyttämöltä on Goffmanin(1982) mukaan löydettävissä etu- ja takatiloja, joissa roolit vaihtelevat. Foucault (1980) korostaa tilan sosiaalisen kanssakäymisen näyttämönä pitävän sisällään aspekteja vallasta, hierarkiasta sekä valvonnasta. Koulutila symbolisoi mainittuja seikkoja ja vaikuttaa päivittäiseen kanssakäymiseen. Valtaa ja hierarkisuutta voidaan lähestyä Strassoldon (1993) tapaan tilallisten rakenteiden kautta, joissa valta ja hierarkisuus ilmenevät tietyn tilaratkaisuun.

Tutkimusmenetelmäni ovat osallistuva havainnointi, ryhmähaastattelut sekä piirrosten teettäminen. Aineistoa kunkin menetelmän kohdalta on seuraavanlaisesti: 16 havainnointipäivää; 8 kappaletta 7- ja 9-luokkalaisten ryhmähaastatteluja, joista puolet tyttö- ja poikaryhmiä, yhteensä 25 oppilasta; sekä kahden eri tehtävänannon piirroset, yhteensä 52 piirrosta.

Tutkimuksen kohteena oleva jyväskyläläinen Kuokkalan yläaste on valmistunut vuonna 1994. Valmistuessaan koulu aiheutti paljon kyseenalaistavaa keskustelua ”miljoonakoulun” rakentamisesta työttömyyden ja laman aikana. Koulun rakentamiseen liittyi myös tunnekuohuja aiheuttanut Kesyn koulun lopettaminen. Itsekin jyväskyläläisenä, mutta voionmaalaisena, muistan vuosien takaiset mielenosoitukset uutta koulua vastaan vanhan Kesyn säilyttämisen puolesta. Toisin kuitenkin kävi. Kesyn koulu, joka toimi yhtäaikaan sekä yläasteena että lukiona, muutettiin Cygnaeus-lukioksi ja yläaste siirtyi Kuokkalan kaupunginosaan valmistuneeseen uuteen kouluun. Alkuvaiheessa oppilaat siis siirrettiin Kesyltä Kuokkalaan ja kerätessäni aineistoa lukuvuonna 1995-1996, yhdeksäsluokkalaiset olivat viimeiset jäänteet kouluvaihdoksesta. Nykyisin oppilaat tulevat Kuokkalan yläasteelle läheisiltä asuntoalueilta.

Koulun syntyä edeltävät tapahtumat olivat edelleen näkyvissä aineiston keruuta suorittaessani. Osa vanhemmista oppilaista ruoti kovin sanoin uutta koulua ja haikaili ”vanhaan, hyvään Kesyyneen” valittaen uuden koulun ”akvaariomaisuutta”: ”paljon virkapukuisten miesten käyntejä, joille koulua esitellään tulevaisuuden kouluna”. Koulusta haluttiin tehdä tulevaisuuteen tähtäävä ja uusia tuulia haisteleva, sekä rikkoa perinteisiä tapoja mieltää koulu rakennuksena.

Hyvin usein julkisessa rakennuttamisessa on nähtävissä suunnittelijoiden ja käyttäjien välinen kuilu (ks. Horelli & Vepsä 1995). Jallinojan (Matilainen 1994) mukaan tieto jakaa ihmiset kahteen ryhmään: asiantuntijoihin sekä tavallisiin ihmisiin. Asiantuntijuutta arvostetaan niin paljon, että heillä katsotaan olevan oikeus vaikuttaa tai päättää siitä, miten ihmiset toimivat ja mikä on heidän mieltymyksensä. (Matilainen 1994, 55.) Koulua varten perustettiin pedagoginen suunnitteluryhmä. Vaikka oppilaat muodostavat suurimman ryhmän koulun varsinaisista käyttäjistä, ei suunnitteluryhmään kuitenkaan kuulunut yhtään oppilasta, eikä oppilaiden ajatuksia viihtyisästä koulusta selvitetty suunnitteluvaiheessa. Oppilaat kertoivat rehtorin järjestäneen ennen koulun käyttöönottoa tilaisuuden, jossa oppilaille ja koululle siirtyvälle henkilökunnalle esiteltiin uuden koulun ”hienouksia”.

Kuokkalan koulun työryhmä listasi periaatteita, joita nimenomaan yläasteen koulun osalta pidettiin tärkeinä. Näitä olivat toiminnallisuus, joustavuus/muunneltavuus, valoisuus, viihtyisyys, motivaatioon vaikuttaminen, turvallisuus (esim. oppilasvirrat, portaikot), valvottavuus sekä tulevaisuuden näkökohtien huomioon ottaminen.

Suunnitteluryhmän raportin³ mukaan opetustoiminta tulee muuttumaan enemmän oppilaskohtaiseksi ja projektityöluonteiseksi. Muutoksella nähtiin olevan myös kontrollia vähentäviä vaikutuksia. Ryhmä näki motivaation kohottamisen tärkeänä ja siihen pyrittiin vaikuttamaan kiinnittämällä huomiota huonetilojen muotoiluun ja kalustamiseen. Luokkahuoneopiskelun on oletettu asteittain vaihtuvan ns. avoimeksi oppimisympäristöksi, missä omaehtoista oppimista tuetaan erilaisten teknisten, kalustuksellisten ja huonesijoitteluun liittyvien järjestelyjen kautta. Koulun tietotekniikka- ja viestintäjärjestelmät luovat edellytyksiä myös lisääntyvien kansainvälisten kontaktien hoitamiseen. Koulun aula- ja käytävätilat suunniteltiin väljiksi ja viihtyisiksi työtapojen muutosten ennakoimiseksi. Samoin välitunnille menon poistumista ja uusien työskentelyrytminmuutosten nähtiin vaikuttavan yleistilojen tarpeeseen.

Miksi juuri Kuokkalan koulu? Ennen tutkimuksen aloittamista ja kentälle astumista Kuokkalan koulu oli tuttu ainoastaan lehtikirjoittelun ja tuttujeni mielipiteiden kautta. Kiinnostus heräsi kuultuani, että koululla oli pyritty rikkomaan perinteistä ”välitunnilla ulos” -sääntöä suunnittelemalla sisätiloihin oleskelutiloja. Halusin tutkia mitä oppilaat tekevät sisällä ja kuinka he käyttävät koulun välituntitiloja, jotka niin monessa muussa koulussa rajoittuvat pölyävään hiekkapihaan ja muutamaan kiipeilytelineeseen. Samoin halusin tarkastella olivatko koulun tilat edelleen eriytyneitä vai oliko siirrytty suunnitteluraportissakin mainittuun avoimeen oppimisympäristöön, jolloin jako luokkahuoneen ja muiden tilojen välillä katoaa.

---

³ Kuokkalan yläasteen suunnittelu L-1-vaihe 1990, 1-4.

2. OPISKELUVÄLINEISTÄ JA NIIDEN VALINNOISTA

2.1 Tutkijan ja oppilaiden rooleista

Pohdin tutkijana ja tutkimuksen kohteena olemista ja kuinka perinteisestä tutkija - tutkimuskohde ajattelusta voisi hypätä sivupoluille. Huomaan kuitenkin käyttäväni sujuvasti tutuksi tulleita käsitteitä, kuten aineisto, tutkimuskohde, kenttä ja tutkija. Haastatteluja tehdessäni huomaan iloitsevani ”onnistuneista haastatteluista”, joissa oppilaat kertovat mielestäni jotain olennaista. On hyödyllistä pohtia myös mitä rajoituksia oma rooli tutkijana asettaa; rajoituksista on oltava ainakin tietoinen.

Kulttuuriantropologiassa on pyritty pohtimaan miten tutkija vaikuttaa kohteeseensa. Tätä pohdintaa on käyty, kun on todettu traditionaaliseen yhteisöön ‘putoavan’ tutkijan auttamattomasti muuttavan jotain kohteessaan. Mielestäni pohdinta olisi aiheellista myös omalla ”kotikentällä”. Hongon (1992) mukaan tiedonkeruu on aluksi enemmänkin vuorovaikutuksen luomista kuin tiedon hankintaa. Vuorovaikutus muodostuu tutkijan ja tutkittavan väliseksi ”työsopimukseksi”, jossa molemmat osapuolet keskustellen määrittelevät sopivuuden rajat. (Honko 1992, 125).

Voidaan pohtia millaisen aineiston pohjalta tämän tutkimuksen tulokset saadaan. Ensinnäkin se mihin tutkijana kiinnitän huomiota on oman taustani värittäjä. Aineiston on kerännyt nuori nainen, joka vielä hyvin muistaa omat kouluaikinsa ja omaa täten vahvojakin mielipiteitä asiasta. Vaikkei kouluvuosista olekaan kovin kauaa, näyttää kuitenkin siltä, että vieraantuminen on tapahtunut nopeasti. Ensimmäiset päivät koululla olivat kuin ote Gulliverin matkoista, jossa seison päästä pyörällä energisten ja joskus jopa röyhkeidenkin oppilaiden keskellä.

Toisaalta huomasin jonkin verran puutteita muistiinpanotekniikassani ja sen vuoksi päätin palata koululle keväällä 1997, jotta saisin selvennettyä epäselviksi jääneitä yksityiskohtia. Paluuseen liittyi myös pelko toiminnan muutoksista koululla vajaan vuoden aikana. Olisivatko uudet havaintoni enää lainkaan sitä mitä olin kirjoittanut vihkooni vuosi aiemmin, mitä sitten tekisin? Paluu osoitti lähinnä sen, etteivät lattiat

ja seinät ole kiiltäviä ja vaaleita ikuisesti. Oppilaat olivat ottaneet pinnat käyttöönsä nimimerkkien ja piirrosten ikuistamiseen. Samoin he olivat siirtyneet yhden portaan ylemmälle, ysit kokonaan pois koulusta ja seiskat kasien aulaan uusien seiskojen tieltä.

Olin ennen koululle menoa kuvitellut kuuluvani enemmänkin nuorten eli oppilaiden ryhmään. Todellisuus selvisi kuitenkin hyvin nopeasti oppilaiden puhutellessa minua opena. Kuulin myös kysymyksiä naimisissaolosta ja lapsien lukumäärästä. Astuessani esim. kuvaamataidonluokkaan minut laskettiin automaattisesti kuuluvan opettajiin. Koulun roolijako oli erittäin selvä; on opettajia, ja oppilaita. Oppilaiden tekemä luokittelu oli nähtävissä etenkin oppituntien sekä havainnoinnin aikana. Vasta keskustelukontaktin saatuaani heille selvisi, etten ole opettajien 'palkkaama' tarkkailija. Oppilaat viestivät hyvin selvästi epäluulonsa kaikkia ulkopuolisia kohtaan ja ilmaisivat ajatuksensa suoraan vieraan kuullen. Ensimmäisten kertojen aikana oli tyypillistä, että oppilaat keskustelivat kanssani epäsuorasti. Etenkin kielletyt asiat, kuten tupakointi ja lintsaaminen, aiheuttivat vaivautunutta hiljaisuutta ennen omaa aloitettani.

Roolini vaihteli tilanteesta riippuen (tästä myös Thorne 1993, 11-12). Huomasin, etten itse laskenut kuuluvani mihinkään koululla olevista ryhmistä ja tunsin oloni ulkopuoliseksi. Toisaalta tunsin mukautuvani oppilaiden ajatusmaailmaan. Tämän huomasin reaktioistani lähestyessäni opetushenkilökuntaa; olin nöyrä ja passiivinen. Vaikka pyrin erottautumaan opettajista, jouduin tilanteisiin, joissa opettajat käyttivät minua oman ja oppilaiden roolin korostamiseen. Sain selityksiä myöhästymisistä, roikkuvista lukujärjestyksistä ilmoitustaululla ja jouduin osalliseksi kontrollitilanteisiin, joissa oppilaita varoitettiin kiroamasta tai meluamasta käynnissä olevan tutkimuksen vuoksi. Pysyttelin kyseisten tilanteiden ulkopuolella kommentoimatta. Samasta aiheesta puhuu myös Thorne (mt., 16-20), joka omassa tutkimuksessaan ala-asteella otti tietoisesti etäisyyttä opettajien maailmaan, luodakseen luottamukselliset suhteet varsinaisen tutkimuskohteensa, oppilaiden kanssa.

Olin sivuaineopintojen kautta tutustunut kehitysyhteistyöprojekteissa käytettyihin osallistaviin menetelmiin (esim. PRA, Participatory Rural Appraisal). Näissä menetelmissä tarkoituksena on, että tutkittavat itse pääsevät analysoimaan ja kertomaan omista kokemuksistaan arkipäiväänsä liittyen. Luettuani menetelmäkirjallisuutta mietin miksei näitä menetelmiä voisi toteuttaa myös kotimaisessa ympäristössä. Menetelmien käyttöönottoa kotikentällä on myös tehty, lähinnä ostoskeskusten ja lähiöiden viihtyvyyden parantamisprojekteissa (katso Laitinen, Voipio & Grönqvist 1995), mutta menetelmiä voi käyttää hyväksi myös perinteisen tutkimuksen teossa. Samalla huomasin etteivät osallistavat menetelmät jääneet kovinkaan kauas etnografisesta tutkimuksesta. Menetelminä käytetään havainnointia, karttojen piirtämistä, instituutiokuvauksia (venn-diagrammi), erilaisten kalentereiden tekemistä sekä tiloihin tutustumista paikallisten kanssa. Omaan tutkimukseeni valitsin kolme tapaa lähestyä koulua sekä sen oppilaita: havainnoiden, haastatellen ja teettäen piirroksia. Aineisto kerättiin lukukauden 1995-1996 aikana. Piirrosten ja haastattelujen kohdalla keskityin seitsemäs- ja yhdeksäsluokkalaisiin, koska halusin saada mukaan kahden eri ikäryhmän ajatuksia koulutilastaan.

Tutkimukseni osallistavuuden aste olisi voinut olla suurempi, etenkin aineiston analysointivaiheessa. Olin kuitenkin joutunut ajallisesti eroon alkuperäisistä oppilaista lukuvuoden vaihduttua. Tämän vuoksi analysoinnista puuttuu paluu koululle keskustelemaan löydöksistäni oppilaiden kanssa. Toisaalta haastattelujen sijoittaminen muiden menetelmien jälkeen antoi mahdollisuuden jo haastatteluvaiheessa tarkentaa ja tarkistaa sen hetkisiä tuloksia.

2.2 Havainnot

Varsinaisia havainnointipäiviä on yhteensä 16; lisäksi mukana on haastatteluiden yhteydessä tehtyjä muistiinpanoja. Havainnot on tehty syksyn 1995 ja kevään 1996 aikana. Syksyn havainnoinnit tapahtuivat loka-marraskuussa ja keväällä tammi-helmikuussa. Palasin koululle keväällä 1997 työn kirjoittamisvaiheessa. Koska havaintoja ei ole loppukeväältä eikä alkusyksystä, ovat koulun arjen vuodenaikaisvaihtelut haastatteluiden varassa. Havainnointipäivien kohdalle osui sekä normaaleja että normaalista lukujärjestyksestä poikkeavia koulupäiviä, mm. jakson

päättymisen ja teemapäivä. Valitsemani päivät ovat saattaneet antaa tietynlaisen kuvan koululta. Saavuin usein koululle tietämättä kyseisen päivän ohjelmasta.

Pattonin (1990) mukaan havainnoinnin avulla on mahdollista päästä käsiksi tiedostamattomiin toiminnan alueisiin. Sosiaalinen toiminta koostuu hyvin paljon rutiineista, joita on muuten kuin havainnoimalla vaikea tutkia. (Patton 1990, 204). Eräsaari (1995) toteaa tilallisten kokemusten olevan viime kädessä subjektiivisruumiillisia; vaikka emme olisikaan tietoisia tilallisten koodien hallinnasta, ne ruumiillistuvat meissä. (Eräsaari 1995, 87.) Havainnoinnin tarkoituksena on saada kuvaa tilasta sekä tilan käytöstä koulupäivän aikana: välituntien, ruokailun ja tuntien aikana.

Ns. normaalina ”koulupäivänäni” saavuin koululle ennen varsinaisen koulupäivän alkamista. Koululla oli vielä hiljaista; ainoastaan ruokalasta kuului keittäjien työnääniä ja vahtimestari kulki käytävällä. Vähitellen liikehdintä alkoi lisääntyä ja suurin osa oppilaista saapui n. 10 minuuttia ennen kellon soimista. Oppilaiden lisäksi myös opettajat saapuivat paikalle. Istuskelin yleensä käytävillä eri oleskeluryhmissä. Sijoittauduin tilaan ennen välituntien alkua. Havainnointijakson alussa liikuin koulutilassa ilman ennakkosuunnitelmaa siitä mihin keskittyisin. Myöhemmin, kun aloin havaita toimintaa ja liikettä tietyissä paikoissa tiettyyn aikaan, aloin yleisemmän havainnoinnin sijaan tekemään rajatumpaa, tiettyyn tilaan ja tiettyihin toimijoihin keskittyvää havainnointia. Tuntien ja ruokavälituntien aikana liikuskelin eri tiloissa ja oppilaiden siirryttyä luokkiin istuin täydentämään muistiinpanojani.

Ns. tavallisen havainnoinnin lisäksi, jossa istuin ja liikuin yksikseen koululla, seurasin oppilaiden liikettä kahden koulupäivän ajan. Sovin kahden yhdeksäsluokkalaisen kanssa (nimeän heidät Outiksi ja Samiksi) kulkevani heidän ja heidän kavereidensa mukana yhden koulupäivän ajan. Havainnoinnin tarkoituksena oli selvittää missä ryhmäläiset oleskelevat, missä kuljeskelevat, keitä he tapaavat ja mitä he tekevät. Oppilaiden seuraamisen avulla oli mahdollista kulkea kahta mahdollista polkua, jota oppilaat kulkevat päivänsä aikana. Näkemys oppilaiden poluista tarkentui ainoastaan yhdeksäsluokkalaisten osalta. Polut eri oppilaiden välillä

saattavat vaihdella paljonkin toisistaan, riippuen iästä, sukupuolesta, kavereista, jakson lukujärjestyksestä ja harrastuksista. Ryhmässä päivän viettäminen toi kuitenkin uutta kuvaa ja tarkennusta aikaisempiin havaintoihini. Havainnointia näiden kahden päivän osalta tapahtui myös luokkahuoneissa.

Havainnoijan rooli voi vaihdella tutkimustilanteen mukaan aktiivisesta toimijasta passiiviseen piilohavainnointiin (Patton 1990, 206). Roolini kentällä oli passiivinen havainnoija, sillä roolit koulumaailmassa ovat niin selkeästi rajatut, että minut laskettiin automaattisesti ulkopuoliseksi. Valitsin avoimen linjan ja pyrin selvittämään kouluhenkilökunnalle tutkimukseni tarkoituksen. Tätä pidin erityisen tärkeänä luottamuksen ja yhteistyöhalukkuuden saamiseksi. Avoimen havainnoinnin yksi suurimmista ongelmista on oppilaiden käyttäytymisen muuttuminen, kun he tietävät heitä tarkkailtavan (mt., 209). Koska kenttätöväiheeni eteni askel kerrallaan ja vietin koululla pidemmän jakson, uskon oppilaiden tottuneen näkemään minut käytävällä. Kun toimitaan murrosiässä olevien nuorten kanssa, tärkeäksi seikaksi nousee avoimuus tutkimuksen teon suhteen, jonka kautta luottamus tutkijan ja nuorten kesken syntyy. Olenkin pyrkinyt selittämään tilanteita avoimesti sekä painottanut, etten ole raportoimassa kerrotuista tapahtumista/näkemisistäni opettajille.

2.3 Piirustukset

Piirustusten avulla olen pyrkinyt kartoittamaan kouluun liittyviä mielikuvia sekä määrittelemään ns. kognitiivisten karttojen avulla mitkä paikat koululla ovat oppilaille merkittäviä ja mitä niissä tapahtuu.

Allas (1993) käyttää tutkimuksessaan käsitettä ympäristömielikuva, jolla hän tarkoittaa ihmisen elinympäristöstään muodostamia ja omaksumia ympäristökäsityksiä. Ympäristöstä mieleen taltioituneet piirteet voivat olla hyvin yksilöllisiä ja henkilökohtaisia muistumia. Ne sisältävät usein yhteisiä piirteitä, joilla on hyvin käytännön läheinen sisältö. Mieleen taltioitunut informaatio sisältää aina myös piirteitä, jotka merkityksellistyvät subjektiiviseen elämään ja kokemuksiin tietyistä paikoista. (Allas 1993, esipuhe, 23.) Piirrookset kertovat oppilaiden tavasta

hahmottaa koulutilaa sekä toisaalta eri tiloihin asetetuista merkityksistä koulun arjessa.

Tutkittaessa ihmisen tilallista ajattelua ja siihen liittyvää tiedonkäsittelyä fyysisessä ympäristössä, puhutaan kognitiivisista kartoista. Sillä viitataan sekä mielessä olevaan informaatioon että siihen liittyvään ympäristökuvaukseen. Karttojen avulla on mahdollista saada tietoa fyysisen ympäristön tilallisista suhteista. Kognitiiviset kartat ovat subjektiivisia kuvauksia, jotka perustuvat yksilön aikaisempiin kokemuksiin ja muistoihin piirretystä alueesta. (mt., 29; Lieberg 1989, 68.)

Tulkinnan kautta saadaan tietoa fyysisestä ympäristöstä poimitusta visuaalisesta ja tilallisesta informaatiosta sekä sen valikoitumisesta. Lähtökohtana tulkinnassa on, että ihmisten antamat selvitykset ympäristöstään, sanalliset ja/tai piirretyt, ovat luonteeltaan viitteenomaisia ja pelkistäviä. Niihin sisältyy kuitenkin heidän käsityksiään sekä fyysisen ympäristön tilallisista suhteista että sen muista ominaisuuksista. Ympäristökuvaukset ovat käyttökelpoisia apuvälineitä pyrittäessä selvittämään ihmisen ja fyysisen ympäristön vuorovaikutusta ja heidän ympäristöstään muodostamia käsityksiä ja siihen kohdistuvia odotuksia. (Allas 1993, 30, 52, 54.)

Lieberg (1989) analysoi omassa tutkimuksessaan nuorten piirtämiä karttoja olettaen, että ne paikat, joilla nuorille on merkitystä, piirretään kartoille. Tämä voi konkretisoitua paikan pikkutarkalla kuvaamisella tai sen nostamisella muihin paikkoihin kytkeytyneeseen yhteyteen. (Lieberg 1989, 70. vrt. myös Lynchin liityntämalli esim. Allas 1993, 57.)

Olen teettänyt koululla kaksi tehtävää 7- ja 9-luokkalaisille. Aiheina olivat 'nykyinen kouluni' ja 'missä vietän aikaani koululla'. Mennessäni tapaamaan toista koulun senhetkisistä kuvaamataidon opettajista, sain ehdotuksestani varauksellisia kommentteja ja sopivan ajankohdan löytyminen oli hankalaa. Opettaja ei aluksi innostunut, että hänen tuntejaan uhrattaisiin tehtäväni teettämiseen. Opettaja keksi kuitenkin, että hänellä on varsin hankala luokka tulossa seuraavalla viikolla.

Oppilaiden valinnat molempiin tehtäviin tekivät kuvaamataidonopettajat, kerroin haluavani eri-ikäisiä oppilaita esim. seitsemäs- ja yhdeksäsluokkalaista. Keskustelin molempien tehtävien yhteydessä tehtävänannosta toisen opettajan kanssa. Halusin kuulla hänen mielipiteensä kuinka toteutettavilta ne hänestä tuntuivat.

Olin etukäteen kuullut 7-luokkalaisten olevan erittäin riehakkaita ja päätin toimia luokkahuonetilanteessa opettajan rinnalla. Jälkeenpäin ajateltuna se ei tuntunut hyvältä valinnalta, sillä opettaja käytti minua kurinpitäjän tarkoituksessa ja vetosi oppilaisiin käyttäytymään kunnolla tarkkailijan vuoksi. Opettaja ei kuitenkaan yrittänyt vaikuttaa oppilaiden piirtämiseen esim. antamalla aiheenvalitsemisohjeita, vaan oppilaat valitsivat aiheensa itsenäisesti. 9-luokkalaisten ryhtyivät työntekoon heti tehtävänannon jälkeen, eikä opettaja puuttanut heidän työskentelyynsä. Pyrin painottamaan, ettei piirustuksia arvioida ja ne jäisivät minun haltuuni. Korostin, ettei piirustuksia näytetä opettajille ja että sen vuoksi niitä ei tarvitse sensuroida. Luulen kuitenkin, että piirrosten tuottaminen kuvaamataidon tunnilla antaa oppilaille tietyt raamit piirtää ja suodattaa mielessä liikkuvia ajatuksia. Toisaalta tulokset olivat usein hyvinkin värikkäitä kuvauksia koulun arjesta. Varsinaisen tehtävänannon kanssa ei ollut ongelmia, alkuihmetyksen ”Ai sä pidät meille tänään tuntia” jälkeen oppilaat piirsivät ja palauttivat työnsä kysyen ”Joks voi mennä?” Loppujen lopuksi piirrosten teettäminen innosti molempia kuvaamataidonopettajia. Oppilaiden kiinnostusta lisäsi luultavasti se, että olin koulun ulkopuolelta ja tein tutkimusta. Oppilaat tunsivat olevansa tärkeitä, koska juuri heitä haluttiin tutkia. Piirroksia on kaiken kaikkiaan 52 kappaletta.

Ensimmäisen tehtävän, ”Nykyinen kouluni”, tarkoituksena oli, että oppilaat piirtävät sen asian, joka tulee ensimmäisenä mieleen omasta koulusta. Sain yhteensä 24 piirustusta, joista 7-luokkalaisten tekemiä oli 16, 9-luokkalaisten 8. Erilaiset määrät johtuvat kuvaamataidonryhmien kokojen eroista. Seitsemännellä luokalla kuvaamataitoa opetetaan vielä koko luokalle, yhdeksännellä se on valinnaisaineena. Piirrokset jakaantuivat sukupuolittain tasan (12 tyttöä, 12 poikaa).

Toisessa tehtävässä "Missä vietän aikaani koululla" oppilaat piirsivät oman pohjakarttansa koulusta. Karttaan he merkitsivät paikkoja, joissa he viettävät aikaansa ja samalla selittivät miksi he piirsivät kyseisen paikan. Tärkeintä kartan piirtämisessä ei niinkään ollut kuinka asiat oli piirretty vaan mitä piirrettiin. Aloittaminen tapahtui siitä kohteesta, jonka piirtäminen oli oppilaalle helpointa tai joka oli oppilaalle mieluisin. Ideana oli sisällyttää karttaan omia ajatuksia siitä miksi kyseinen kohde piirrettiin tai kirjoitettiin. Vapaiden piirrosaiheiden kautta päästään tarkastelemaan oppilaiden itsensä asettamia merkityksiä omasta koulustaan. Teetin myös toisen tehtävän sekä 7- ja 9-luokkalaisten ja sain yhteensä 28 piirrosta, joista 7-luokkalaisten tekemiä oli 18 ja 9-luokkalaisten 10. Poikia osallistui piirrosten tekemiseen 12 ja tyttöjä 16.

2.4 Haastattelut

Kolmantena menetelmänä käytin teemahaastattelua, jossa haastattelussa käytävät teemat (liite 1.) olin pohtinut valmiiksi. Yksittäiset kysymykset muotoutuivat haastattelutilanteessa ja haastateltavien mukaan teemoja otettiin lisää ja kysymyksiä tarkennettiin. Ajatuksenani oli, että tilanne olisi joustava ja etenisi haastateltavien ajatusten mukaisesti. Halusin oppilaiden kertovan mielipaikoistaan ja toisaalta ikävistä paikoista; mitä he koulun tiloissa tekevät; mikä tuottaa tyydytystä ja mikä pännii. Haastatteluissa käsiteltiin myös sääntöihin, liikkeeseen, aikaan ja tilaan liittyviä teemoja. Teemoja valitessa olin tehnyt jo molemmat piirrostehtävät sekä seurannut koululla lähes kaikki havainnointipäivät. Minulla oli siis jo hyvä kuva siitä, mitä koululla tapahtui ja mille asioille tahdoin saada selvyyttä. Monissa tilanteissa tunsin haastattelujen toimivan hyvänä tukena sekä selittäjinä havainnoissa huomatuille tilanteille ja niistä johtuville kysymyksille. Haastattelut tukivat ja selittivät havaintojen sekä piirrosten tuomaa tietoa. Oppilaat saivat itse kommentoida koulutilaansa ja kertoa mitä he tilassa tekevät ja kuinka kokevat tilassa olemisen.

Haastattelut suoritin ryhmähaastatteluina, joissa toiveenani oli keskustelunomainen tilanne. Haastattelussa yksittäinen oppilas ei tunne oloansa painostavaksi; puhe kulkee kommentoiden toisia haastattelijan toimiessa ainoastaan teemoihin puuttuvina ja täsmennyksiä tekevänä. Ryhmähaastattelua on pidetty käyttökelpoisena

menetelmänä esim. silloin, kun on ennakoitu haastateltavien arastelevan haastattelutilannetta häiritsevän paljon (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 207). Itse pohdin kauan kuinka yläasteikäiset pojat suhtautuvat haastattelupyynnöni ja päädyin ratkaisuun, jossa haastattelutilanteeseen tuli ryhmä ns. luonnollisia ystävyksiä. Positiivisena näissä tilanteissa oli, että ryhmät muodostuivat luonnollisista ryhmistä, eivätkä olleet aina esim. samalla luokalla keskenään. Samoin ryhmähaastatteluvalintaa tuki tutkimuksen pyrkimys selvittää oppilaiden tilan käyttöä koulun oppilaskulttuurin kautta näkemysten, arvojen ja jäsennysten avulla (mt., 207).

Haastatteluja tehdessä osoittautui kuitenkin, että osalle pojista haastattelut olivat ”show time”, tavoitteena toisten viihdyttäminen, jolloin vastauksista paistoi tiettyyn rooliin astuminen. Samoin hiljaisemmat oppilaat jäivät ryhmähaastatteluissa dominoivien puhujien varjoon, ellei varta vasten pyytänyt kaikkia kommentoimaan erikseen. Myöskin liian monta haastateltavaa tekee nauhojen purkamisesta ongelmallisen (mt., 207). Omalta kohdalta haastattelut onnistuivat kuitenkin hyvin ja pahoilta epäselvyyksiltä tai päällekkäisyyksiltä vältyttiin.

Haastatteluja on yhteensä 8 kappaletta, joista puolet on yhdeksäsluokkalaisten ja puolet seitsemäsluokkalaisten; puolet on poikia ja puolet tyttöjä, yhteensä 25 oppilasta. Yhdessä haastattelussa oli mukana 2-7 henkeä, riippuen valinnasta ja kaveriporukan suuruudesta. Halusin molempien sukupuolten kokemuksia, koska ne näyttävät eroavan toisistaan ja toisaalta hierarkia ikäryhmittäin näyttää pelaavan isoa roolia koulunkäytännöissä. Samoin luokittaiset valinnat tein sen mukaan, että havainnoissa olin huomannut toiminnan eroavan nuorempien ja vanhempien oppilaiden välillä.

Miksi 7- ja 9-luokkalaiset? Halusin keskittyä sekä piirrosten että haastatteluiden kohdalla kahteen eri ikäryhmään, sillä uskoin oppilailla olevan erilaisia kokemuksia yläasteesta. Seitsemäsluokkalaiset koulun uusimpina jäseninä pystyvät kertomaan nimenomaan kokemuksiaan uusina oppilaina; miltä koulun säännöt ja aikataulu tuntuvat, kuinka niihin perehdyttiin; miltä oppilaiden ikäero koulun vanhimpiin näkyy; ja kuinka oppilaat ovat kouluunsa sopeutuneet. Yhdeksäsluokkalaiset

koulunsa vanhimpina ovat omaksuneet koulun sääntöjä jo kolmen vuoden ajan (ensimmäisen vuoden Kesyn yläasteella). Jälkeenpäin ajateltuna valinnan olisi voinut tehdä toisin. 7- ja 8-luokkalaisiin keskittyen aineisto olisi koostunut niistä oppilaita, jotka ovat viettäneen koko yläasteaikansa Kuokkalan yläasteella. Nyt joidenkin yhdeksäsluokkalaisten kommentit olivat katkeria kouluvaihdoksen vuoksi.

Olin tietoisesti tehnyt haastateltavien valinnat käytävällä liikuskelevien oppilaiden joukosta, enkä esim. valinnut tietyiltä luokilta summassa oppilaita haastattelutilanteeseen. Näin ollen haastateltavat olivat normaalistikin keskenään ja näin sain tietoa nimenomaan mitä tämä kaveriporukka teki koululla. Valitsin haastateltavat etsimällä erilaisen oloisia oppilaita, jotka tuntuivat kiinnostavilta ja joilla uskoin olevan sanottavaa tutkimastani aiheesta. Muodostin käytävillä liikkuvista oppilasryhmistä mielikuvia, kuten hikut, hipit, kovikset, urheiluhullut jne. Olen muuttanut oppilaiden nimet heidän pyynnöstään.

Anu ja Mari. (9. lk.) 2.2.1996	Koulun ehkä persoonallisimmin pukeutuvat, 70-lukuun ihastuneet.
Mika ja Marko (9. lk.) 14.2.1996	Heitä edelliset tytöt suosittelivat, melko eläviä persoonia koululla. Toinen brittipopparin näköinen.
Lauri, Petri ja Tuomas (9. lk.) 15.2.1996	Hiljaisempia jääkiekkoilijoita. Istuskelivat aulassa pattereilla.
Tanja, Nina, Katja ja Marja (9. lk.) 16.2.1996	Koulun kovikset, opettajien silmätikut.
Veera, Anna, Kristiina, Milla ja Pia (7. lk.) 21.2.1996	Kortinpelaajat pääaulasta.
Kati, Henna, Sirpa ja Sanna (7. lk.) 5.3.1996	Koulun kiltit tytöt. Toivat mieleen oman yläasteaikani.
Kalle, Aki, Tero, Jaakko, Pekka, Sami ja Ville (7. lk.) 5.3.1996	Tutustuin poikiin kuvaamataidon tunnilla, kun he yrittivät ärsyttää opettajaansa kaikin mahdollisin tavoin.
Teemu, Antti, Ilkka, Esa, Harri ja Joni (7. lk.) 7.3.1996	Pojat seisoskelivat välitunnilla meluten kiven ympärillä.

Aloitin haastateltaviin tutustumisen esittelemällä itseni ja tarkoitukseni. Kysyin oppilailta kiinnostusta osallistumiseen ja selvitin haastatteluiden olevan täysin luottamuksellisia ja nauhojen jäävän ainoastaan omaan käyttöni. Sovittuani haastattelusta alustavasti oppilaiden kanssa, neuvottelin vielä kunkin opettajan kesken oppilaiden tunnit vapaaksi. Tunnilta vapautuminen näytti olevan oppilaille lähes pelastus ja jouduin tekemään pientä karsintaa, jottei ryhmän koko olisi tullut liian suureksi.

Haastattelupaikat vaihtelivat toisistaan ja pyrin mukailemaan oppilaiden toivomuksia heidän mielipaikkansa suhteen. Paikat vaihtelivat meluisammista pöydistä hiljaisempiin nurkkiin. Haastatteluiden suorittaminen tuntien aikana takasi melko

hyvän rauhan. Ainoita häiriöitä olivat keskusradioiden kuulutukset, jotka jostain kumman syystä tuntuivat sijoittuvan aina siihen kohtaan, kun olin saanut haastattelun kunnolla käyntiin. Kestoltaan haastattelut vaihtelivat puolesta tunnista reiluun tuntiin, kaikki teemat käsiteltiin jokaisen ryhmän kanssa.

Haastattelutilanteet olivat energiaa vieviä, etenkin, kun osalla näytti 'esittäminen' vievän osan ajasta ennen kuin päästiin rauhallisempaan jutusteluun. Toisaalta oman vireystilan vaihtelut vaikuttivat siihen kuinka tarkkaan seurasin kommentteja ja pystyin esittämään lisäkysymyksiä. En myöskään välttynyt rutinoitumiselta ja ”mennään siitä mistä aita matalin” mentaliteetilta, kun tulkitsin haastattelutilanteen muuttuvan toivottomaksi ja innostamattomaksi. Haastattelujen tempo oli kiivas ja jätin muistiinpanojen tekemisen myöhemmäksi, jolloin keskityin lähinnä omien tuntemusten kirjoittamiseen seuraavia haastatteluja ajatellen. Litteroin haastattelut kaikki haastattelut tehtyäni, mutta palasin alkuperäisiin nauhoihin vielä työni kirjoitusvaiheessa.

Haastatteluista osa oli pohtivia ja omaa toimintaa tulkitsevia. Toisaalta mukana oli lyhyitä töksäytyksiä, joihin pyrin tekemään tarkennuksia lisäkysymysten avulla. Haastateltavista jäi se kuva, että yläasteikäiset tytöt ovat samanikäisiin poikiin verrattuna analysoivempia. Toisaalta jäin edelleen pohtimaan olisivatko yksittäiset haastattelut poikien kanssa sittenkin onnistuneet 'paremmin'. Jokaisessa haastattelussa oli kuitenkin jotain uutta ja ne osoittivat, ettei oppilaita voida niputtaa yhteen ryhmään, vaan sekä luokkien sisällä ja sukupuolittain on eroja sen suhteen miten kouluun, siellä olemiseen ja tekemiseen suhtaudutaan.

3. KOULULLE SAAPUMINEN

Tarkastelen koulua sosiaalisena tilana, joka muodostuu ja jota muodostetaan sosiaalisten suhteiden avulla. Koulutila saa merkityksensä arkipäivän kontakteissa. Tilojen kautta päästään käsiksi hierarkioihin, jotka ilmenevät koululla erilaisine tilajärjestelyineen ja jakavat tilaa eri käyttäjien alueiksi. Koulu on toisaalta olemassa myös absoluuttisena tilana, säiliönä, sillä viitataan koulurakennuksen sijaintiin sekä erilaisiin tilaratkaisuihin, koulun tapauksessa mm. pedagogisiin ratkaisuihin. (Ks. Häkli 1992, 24; Koskela 1994, 24; Gordon ym. 1995, 5.) Koulutilaa voidaan tarkastella mm. Strassoldon (1993) esittämien tilastruktuurien kautta, joita olen käyttänyt koulutilan tarkastelussa. Mukana ovat äärirajat, keskukset, vertikaalisuus, territoriot, etuala-taka-ala, ovi/portti sekä polku. (Strassoldo 1993, 30-42.)

Koulutila ei sellaisenaan muodosta merkityksiä, vaan siihen tarvitaan tilaa käyttävä subjekti. Saarikankaan (1996) mukaan tilan merkitykset muodostuvat tilan, sen käyttäjän sekä kulttuurisen kontekstin kohdatessa. (Saarikangas 1996, 308.) Myöskin koulutila saa merkityksensä käyttäjiensä kautta. Tilalla on myös tehtävä vallankäytössä. Valta voi ilmetä koulutilassa suorana valvontana tai kontrollina tai sitten symbolisena hallintana. (Koskela 1994, 22-23.)

3.1 Pihalla

Kuokkalan yläaste sijaitsee Jyväskylässä uudehkossa ja nuorekkaassa kaupunginosassa. Kuokkalan keskustasta Pohjanlahdentietä kulkiessa vastaan tulee risteys, jossa viitta ohjaa Kuokkalan yläasteelle, Kuokkala Schooliin. Liitukujaa laskeudutaan vierasparkkipaikan ohitse kääntöalueelle, jonka edessä koulun pääsisäänkäynti sijaitsee. Koulun pohjapiirros liitteenä 2.⁴

Seison autojen kääntöpaikalla pyöräni kanssa ja mietin minne voisin sen parkkeerata. Koulurakennus jakaa ympäröivät pihat kahteen. Pääsisäänkäynnistä vasemmalla, rakennuksen pohjoispuolella, sijaitsee Huoltopiha, jossa on parkkipaikat opettajien

---

⁴ Kuokkalan yläasteen esittely myös koulun www-sivuilla: <http://www.kuokkala.jkl.fi/su.virtualt.htm>.

autoille sekä ruoka- ja jätekuljetuksille tarkoitetut sisäänkäynnit. Tutustun pihaan tarkemmin. Rakennuksen seinustan viereen on tehty kierrätyspiste, jonne koululta kertyvät jätteet kerätään. Kauempana pihalla ovat varastorakennukset, joiden takaa, ojan toiselta puolelta alkaa koulurakennuksen taakse jäävä omakotitaloalue. Huomaan, ettei täällä kulje ketään oppilaan näköistä ja päätän jatkaa pyörätelineen etsintää.

Siirryn Huoltopihalta kevyenliikenteen väylää koulun eteläpuolelle ja saavun Oppilaspihalle. No, niin. Huomaan pihan reunalla katoksellisia pyörätelineitä ja parkkeeraan pyöräni. Pyörätie haarautuu telineiden kohdalla kolmeen eri suuntaan: koulun takana sijaitsevalle asuinalueelle, urheilukenttää kiertävälle tielle sekä lännessä nousevalle kalliolle, josta pääsee myös Kuokkalan keskustaan. Kallion suunnassa sijaitsee myös Pohjanlammen ala-aste, jonka välituntipihalle ja urheilukentälle on hyvä näkyvyys.

Pohdin, miksi pihalla seisominen tuntuu niin oudolta. Rakennusta ja pihaa ei ole rajattu muusta ympäristöstään aidalla, kuten perinteisissä kouluissa. Omat koulukokemukseni ovat jättäneet mieleen ison korkean rakennuksen pihoineen, joka on aidattu ympäriinsä tonttinsa laidoilta. Koulutalojen tuli Siljeströmin (Lilius 1982) vuodelta 1856 olevan kouluarkkitehtuurin teoriakirjan mukaan palvella koulun sekä henkisiä että konkreettisia tarpeita. Koulun tuli olla näkyvällä paikalla, sillä paikka herättäisi kunnioitusta koululaitosta kohtaan. Rakennukset tuli myös sijoittaa pois melusta, tontti rajattava aidoin ja pihalle istuttaa viihtyvyyden lisäämiseksi nurmikko ja pihamaa oleskelua varten. Sateita varten tuli rakentaa katoksia leikkipaikoiksi. (Lilius 1982, 60.)

Koulun aita symbolisoi koulun eristämistä ympäröivästä yhteiskunnasta; se ilmaisee oppilaan tilallisen sijoittumisen luvanvarallisuutta ja ylhäältä määräytyvyyttä: välituntisin ei oleskella sisällä (Kivinen, Rinne & Kivirauma 1985, 20). Aidat ja ovet symboloivat koulun säiliömäisyyttä. Giddensin (1984) mukaan koulu toimii muiden kurinpidollisten instituutioiden mukaisesti suljetuin rajoin muodostaen kurinpidollista valtaa (Giddens 1984, 135). Suljetut rajat erottavat koululaiset ympäröivästä

maailmasta koulupäivän ajaksi. Aidan takana on oppilailta kielletty koulun ulkopuolisen toiminnan maailma. Toisella puolella on ovien välitunniksi sulkema luokkahuonetodellisuus. Välituntipiha muodostaa välivyöhykkeen, joka jossain määrin edustaa vapauden tilaa. Samalla on kuitenkin muistettava, että välituntipihalle poistuminen jokaisen tunnin jälkeen on ollut oppilaille pakollista. (Kivinen ym. 1985, 19-20.) Tämän muistan myös omasta kouluajastani, jolloin ainoastaan kova pakkanen saattoi tehdä käytäntöön poikkeuksen. Kuokkalan koululla ero ulko- ja sisätilojen roolista välitunnilla ei ole niin kärjekäs kuin perinteisissä, ”ulosmenopakollisissa”, kouluissa.

Oppilaat viettävät välituntinsa joko sisällä tai ulkona. Keväällä ja syksyllä, etenkin hyvien ilmojen aikaan, oppilaat kertovat istuvansa tai pelaavansa pihalla. Toisaalta myös tupakkapaikat ja Kuokkalan keskusta kiinnostavat pidemmällä välitunneilla. Näyttää kuitenkin siltä, ettei mitään yhtä ainoaa paikkaa näytä olevan välitunnin vietoille.

Veera: Me pelataan tässä [pöydässä, jossa haastattelu tapahtuu] korttia. Jos ei oo vapaana, niin sitten jossain muualla.

Pia: Joskus me istutaan tuolla aulassa ja joskus me olemme Kuokkalan keskustassa..

Veera: Hakemassa karkkia.

Pia: Kalpiksella.

Veera: Etupihalla istutaan kun on kuuma. Siellä on semmosia penkkejä.

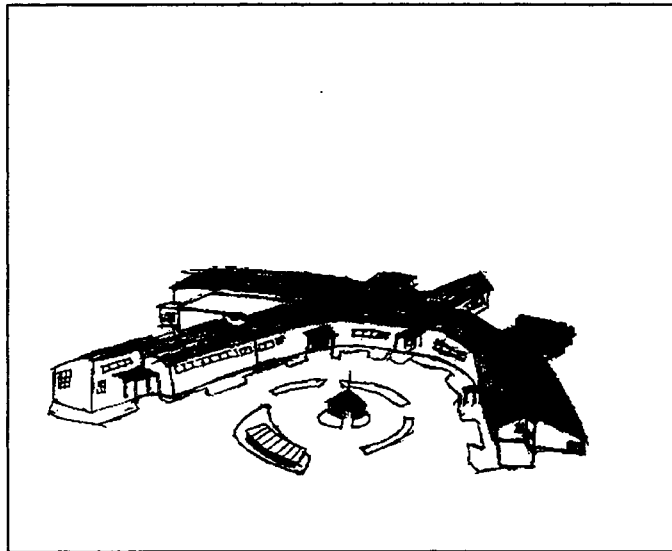
Kristiina: Opettajat ei tykkää kun käyään tuulettumassa, kun mennään tuota polkua silleen ylöspäin ja silleen siellä on semmosta jengiä aika paljon "tuulettumassa".

Vaikka pihalle meno on vapaaehtoista, on koululle selvästi edelleen muodostunut alueita, joissa ollaan ainoastaan tunnilla tai välitunnilla. Eroa luokkien ja muiden tilojen välillä tekee luokkien tyhjentäminen ja ovien lukitseminen tuntien jälkeen.

Kuokkalan koululle ei ole enää laitettu symbolista aitaa erottamaan koulua muusta maailmasta, mutta ympäristön korkeuserot laskevat koulun muusta ympäristöstä matalammalle. Koulualueelle laskeudutaan kuin ”kattilan pohjalle”. Aitojen sijaan koulualuetta rajaa kevyenliikenteen väylä, joka rajaa koulualuetta ns. Oppilaspihan

puolelta. Oppilaspihan puolelta koulualueetta rajaa pyörätien lisäksi jyrkkä kallio Pohjanlammen koulun puolella; polkupyöräkatokset; sekä eteläseinustalla kasvava metsikkö ja pelikentät. Tutustuessani koulualueeseen viikonloppuna koulualueella oli ulkoilevia ihmisiä. Minua huvitti. Kuka nyt haluaisi ulkoilla koulualueella! Oppilaat käyttävät hyväkseen koulualueen määrittelyssä ympäristöön liittyviä korkeuseroja ja läheisiä teitä, mutta myös omaa käyttäytymistään ja sen suhdetta opettajiin:

Katja: Jos sen määrittää silleen opettajan kannalta, sillai jos käy tupakalla ja opettaja tavoittaa tupakalta, niin periaatteessa se on tuonne Kuokkalan keskusta saakka se raja, mutta sitten, jos ajattelee ettei oo tupakalla, niin opettajat saattaa ajatella, että se on tää pieni alue.

**Kuva 1. Koulu kuvattuna Oppilaspihan puolelta.
(poika 7. lk.)**

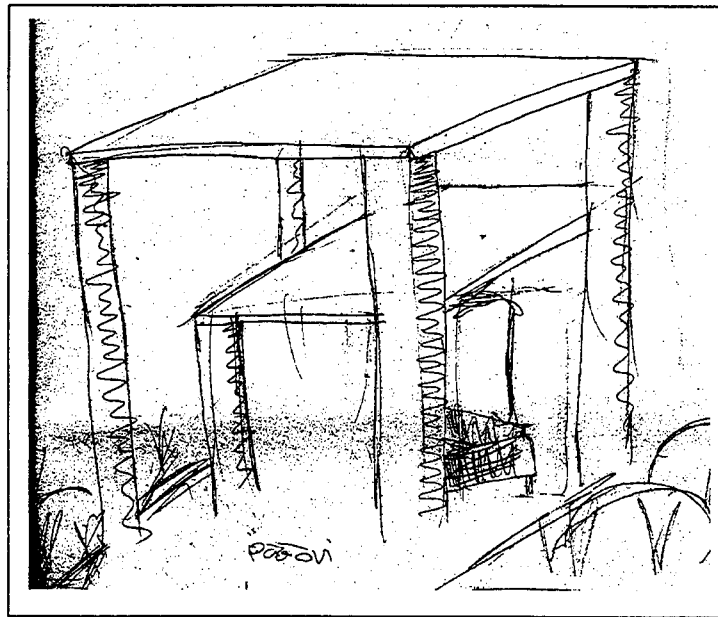
Oppilaspaha muodostaa ympyränmuotoisen oleskelutilan, josta on kolme sisäänkäyntiä koulukäytävälle. Tilana oppilaspaha muistuttaa kreikkalaista teatteria ympyrämuotoineen. Paha jakaantuu kahteen renkaaseen, ulompi rengas rajoittuu koulun seiniin. Seinustalla on ovien vieressä penkkejä ja kukkaistutuksia. Sisemmällä renkaalla, joka on jonkin verran muuta pihaa matalammalla on puutarhamaja sekä rengasta kiertäviä penkkirivejä. Sisäänkäyntejä vastapäätä sisemmällä renkaalla sijaitsevat myös lipputangot. Kauimpana oppilaspihasta sijaitsevat pyörätelineet sekä kiipeily- sekä leuanvetotelineet. Pihaa koristavat nurmikko- ja pensassektorit.

Materiaaleina koulurakennukseen ulkokuoreen on käytetty hillityn vaaleanvärisiä tiiliä, ainoastaan katossa on käytetty voimakkaampaa punaruskeaa peltiä. Pihaa peittoaa punaruskeat sekä harmaat laatat ja oppilaspihan 'renkaiden' matalat tiiliaidat ovat harmaat. Yksityiskohdissa, kuten ikkunanpielissä sekä katosten tukipilareissa, on käytetty pastellisävyjä (vaaleankeltainen, -sininen ja -punainen), jotka toistuvat myös muualla koulun värityksessä.

3.2 Ovet

Liliuksen (1982) mukaan entisaikojen koulurakennusten arvokkuutta korostettiin rakentamalla opettajille ja oppilaille erilliset ulko-ovet ja eteiset. Edellinen saattoi olla suhteellisen pieni, oppilaiden portaikko oli sen sijaan tehtävä tilavaksi. (Lilius 1982, 60.) Usein pääoven läheisyyteen on nykyisin rakennettu iso sadekatos ja rakennuksesta erottuu iso laatikonomainen siipi, jossa sijaitsee juhla- ja liikuntasali. Yleensä myös kello on sijoitettu pääoven läheisyyteen. (Kellon sijainnista myös Eräsaari 1995, 105.)

Kuva 2. Pääovi. (tyttö 9. lk.)

Kuokkalan koulun pääoven vieressä seinällä on koulun nimi sekä isot kaiuttimet. Kaikkien virallisten sisäänkäyntien luona on vesikatos. Pääsisäänkäynti on isoin, jonka yhteydessä on myös muutama penkki roskakoreineen. Ovi on lasinen ja metallikehikoinen. Sen päällä on korkeita lasi-ikkunoita, jotka tuovat luonnonvaloa

pääaulaan. Oppilaspihan kolme sisäänkäyntiä vievät kulkijan luokka-asteiden auloihin. Näin ollen jokainen käyttää vain omaa oveaan, eikä esim. seiskojen tulisi mieleenkään käyttää ysiä aulaa. Myös nämä ovet ovat lasista ja niiden molemmin puolin ovat suuret ikkunat, minkä vuoksi aulassa oleilevat ja toisaalta pihalla olevat pystyvät tarkkailemaan tilannetta auloissa/pihalla. Samoin luokista, jotka sijaitsevat oppilaspihan puolella, on hyvä näkyvyys pihalle. Oppilassisäänkäynnit toistavat pääsisäänkäynnin katosmallia; katokset ovat kuitenkin matalampia. Ovet on numeroitu yhdestä kolmeen. Seitsemäsluokkalaisten sisäänkäynti on numero 1. Numeroiden lisäksi eri luokka-asteiden ovia erottavat katosten pylväiden pastellivärit.

Edellä luetellut ovet ovat koulun virallisia kulkureittejä ja niitä yhdistää virallisille julkisivuille tyypillinen näyttävyyden. Koululle saapuvan ei ole vaikeaa löytää vieraille tarkoitettua sisäänkäyntiä kyltin vierestä. Epävirallisia ovia on sekä Oppilaspihalla että Huoltopihan puolella. Suurin osa ns. takanäyttämön⁵ ovista, eli lähinnä keittiöhenkilökunnan ja opettajien käytössä olevista ovista Huoltopihan puolella, on vaatimattomampia.

Oveen liittyy samanaikaisesti yhdistämisen ja erottamisen symboliikkaa. Eräsaaren (1995) mukaan, Simmelin lainaten, ovilla on kaksi perusfunktiota: yhdistäminen ja erottaminen, sisään kutsuminen ja ulkona pitäminen (Eräsaari 1995, 112,113). Ovissa käytetty materiaali korostaa niiden tehtävää. Kuokkalan koululla kaikki koulua ja ulkomaailmaa erottavat ovet ovat lasisia metallikehyksin. Lasin käyttäminen antaa valoa sisätiloihin ja lisäksi vähentää suljetun paikan olotilaa. Myös ulkopuoliset voivat nähdä koulun tapahtumia, etenkin kun kevyenliikenteenväylä ohittaa pääsisäänkäynnin aivan vierestä. Toisaalta suurin osa luokkahuoneiden ovista on umpinaisia; luokkahuonetta pidetään yksityisempänä tilana.

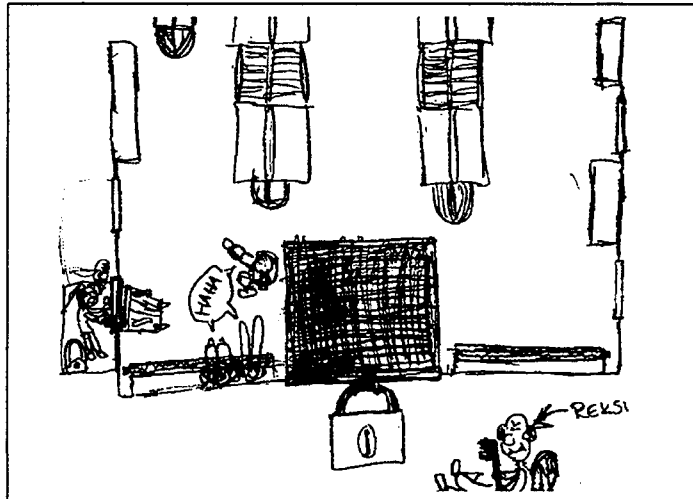
Oma ensimmäinen kouluni Jyväskylässä oli Kypärämäen ala-aste, jossa jouduin totuttautumaan uudelleenlaiseen käyttäytymiseen välitunneilla. Edellisissä kouluissa oli kyllä välitunnilla menty ulos ja kellon soitua portaat juostiin täysillä ylös omalle

---

⁵ Goffman 1982.

käytävälle. Kypärämäessä koulun pääoven eteen oli maalattu suojatiekuviointia vastaavin raidoin alue, johon kellon soitua tuli asettautua pari- tai kolmoisjonoon. Välituntivalvoja avasi oven rauhallisesti ja oppilaiden tuli siirtyä ulkoa omille naulakoille kävellen. Oppilaita ei siis suljettu koulun ulkopuolelle välituntisin ainoastaan oven avulla, vaan liikettä rajoitettiin suojatien avulla.

Eräsaari (1995) kuvaa ovien lukitsemista ja tapaa, jolla asiakkaat lukitaan konkreettisesti talojen ulkopuolelle (mt., 113). Tehdessäni tutkimustani, myös Kuokkalan koululla alettiin kiinnittää huomiota ovien aukipitämiseen. Pääsisäänkäynti on avoinna läpi koulupäivän. Sitä käyttävät oppilaiden lisäksi koululle saapuvat opettajat, vierailijat jne. Toisin on oppilaspihojen laita. Niiden ovet suljetaan kellon soidessa tunnille. Tätä perustellaan turvallisuudella ja tapa otettiin käytäntöön lompakkovarkauden jälkeen. Kellon soitua myöhästyneet joutuvat käyttämään pääsisäänkäyntiä. Opettajilla on siirtyessään opettajanhuoneesta luokkiin hyvä näköyhteys pääoven kautta pihalle. Näin ollen he pystyvät vielä luokkiin siirtyessään näkemään tunnilta myöhästyvät. Oppilaille tämä ovien sulkeminen tarkoitti opettajien vallan kasvua ja eräs oppilaista piirsikin rehtorin seisomaan ison munalukon kanssa oven vierelle. Samaan kuvaan on toisaalta myös piirretty oppilaiden tapa teljetä toisiaan tuolin avulla aulojen vessoihin. Piirroksessa ilmenee hyvin mielenkiintoisella tavalla koulun eri ryhmien vallankäyttöä.

Kuva 3. 9-luokkien aula. (poika 9. lk.)

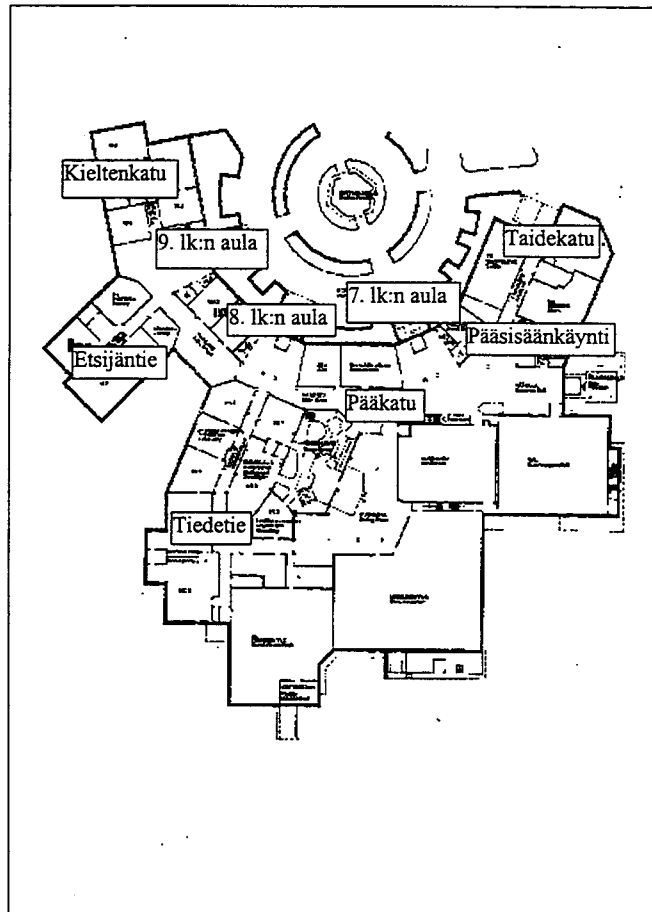
Luokkahuoneen suljettu ovi ja opettajien avaimet symbolisoivat tilan eristämistä muusta koulun toiminnasta. Luokkahuonetta koskevat säännöt liittyvät nekin usein oveen ja sen käyttöön: kuka saa tulla sisään ja kuka poistua (Kivinen ym.1985, 24). Kaikki luokkahuoneet pidetään määräyksestä suljettuna välituntien ajan. Tätä on perusteltu sillä, että huoneissa on paljon arvokkaita laitteita, joiden puolesta pelätään. Tämä toisaalta merkitsee myös sitä, että ainoastaan opettajilla on mahdollisuus avata ovi tunnin alkaessa ja näin ollen kontrolloida sisäänkäyntiä. Hyvin usein ovi pidetään lukittuna myös tunnin alkamisen jälkeen, joten myöhästyneet joutuvat pyytämään oven avausta koputtamalla. Luokkahuoneiden ovet ovat umpinaisia, lukuunottamatta kirjaston ja viherhuoneen reunalla sijaitsevia luokkia, joista kaikista on lasisten ovien ja seinien ansiosta mahdollisuus nähdä viherhuoneeseen.

Kuokkalan koululla yksi esimerkki symbolisesta vallasta ja hallinnasta olivat opettajien avaimet. Siirtyessään luokkaan tai opettajanhuoneeseen, opettajat heiluttelevat kädessään avainnippua, joka kilisee avarassa tilassa. Avainten merkitys koululla onkin suuri ja juuri avainten kautta koululla olevaa valtaa voidaan paikallistaa. Oppilaat ovat riippuvaisia luokkahuoneeseen siirtymisessä opettajasta ja hänen avaimistaan. Nipun kilisyttely korostaa tätä merkitystä ja antaa samalla merkin oppilaille, että ovi aukeaa ja tunti alkaa. Laineen (1997) mukaan opettajan asemaan liittyy portinvartijatehtävä, joka määrittelee tilan käytön lisäksi myös koulun

institutionaalisia käytäntöjä ja toimintaa, joilla on keskeinen merkitys myös koulun sosiaalisen järjestyksen ja vallankäytön näkökulmasta (Laine 1997, 45).

Pääkatua ja muita käytäviä erottavat raskaat lasiset ovet, jotka aukeavat kahvaa vääntämällä. Itselläni kesti koko koululla viettämäni ajan oppia muistamaan, etteivät kiinni olevat ovet aukea ainoastaan niitä työntämällä tai vetämällä. Ovien sijoittaminen kuuluu osana koulusuunnitelman ”turvallisuus”-osioon tuomaan paloturvallisuutta. Muita turvallisuuden vuoksi tehtyjä ratkaisuja ovat opetustilojen sijoittaminen yhdessä tasossa (pääasiassa, sillä tilan puutteen vuoksi myös Kellarikadulla järjestetään opetusta) sekä rakennusmateriaalien valinta.

3.3 Sisätiloissa

Kuva 4. Kuokkalan koulun käytävät sekä sisäänkäynnit.

Outi saapuu koululle pääovesta. Hän siirtyy Pääkatua omalle aulalle, laittaa takin naulakkoon ja siirtyy tunnille myöhässä. Sami saapuu myöhässä ysiän aulasta sisään, laittaa takki naulaan ja siirtyy tunnille.

Pääovesta sisään astuttaessa saavutaan pääaulaan ja Pääkadulle, joka johtaa peremmälle koulun tiloihin. Koulun tilat on jaettu käytäviksi, joille on annettu nimet. Nimet kuvaavat käytävällä sijaitsevien luokkien tarkoitusta. Modernin tilan jaottelun ja järjestämisen keskeinen periaate, jota myös koulun tilajako edustaa, on tilan eriyttäminen ja jakaminen toiminnallisesti erilaisiin alueisiin (Saarikangas 1996, 306). Taidekadulla sijaitsevat musiikin, käsityön ja kuvaamataidon luokat; Kellarikadulla studio; Hallintokadulle on koottu kaikki koulun hallintoon liittyvä monistushuoneesta opettajanhuoneeseen ja rehtorinkansliaan; Tiedetiellä sijaitsevat biologian, maantiedon, kemian sekä fysiikan luokat sekä aivan kadun päädyssä kotitalous ja teknisentyön luokat; Etsijätiellä äidinkielen, historian ja uskonnon luokat; sekä Kieltenkadulla kieltenluokat sekä kielistudio. Myös Pääkadun varrella on muutama luokka: ATK/kaupallisten aineiden ja matematiikan luokat; opinto-ohjaajien, erityisopettajan ja oppilaskunnan huoneet sekä oppilaskunnan ja tukioppilaiden kioskit.

Koululta löytyvät tiet ja kadut muistuttavat Lehtosen & Mäenpään (1997) tutkimuksen kauppakeskusta bulevardineen. Kauppakeskus on kuin katettu kaupunki erilaisine pisteineen, jossa voidaan kulkea läpi vuoden tavaten ystäviä, levähtäen ja tarkkaillen muita kaduilla kulkevia. (Lehtonen & Mäenpää 1997, 16-17.) Kaupunkiarkkitehtuurissa kadulla on hierarkkinen suhde muihin väylien nimityksiin, kuten kuojaan ja tiehen. Katu mielletään isompana ja parempikuntoisena. Baudelairen (ks. Matilainen 1994) kuvaama katu, bulevardi, toimii näyttämönä, jossa tapahtuu. Katu on sosiaalinen tila, jossa ollaan yhtäaikaan sekä katseen kohteena että katsojana. (Matilainen 1994, 53.) Kuokkalan koululla käytävien hierarkiassa korkeimmalle sijoittuu opettajien ja hallinnon käytössä oleva Hallintokatu, jo sijaintinsa perusteella, samoin Pääkatu keskeisyydellään. Maan alle sijoittuva Kellarikatu tiloineen jää tilahierarkiassa viimeiseksi myös oppilaiden arvioinnissa. Oppilailta on yhtenäisen ja selkeä kanta alakerran tiloista. Vaikka tilat ovat varustukseltaan studiotasoisia, ne

ovat pimeitä ja ahdistavia, suljettuja, ikkunattomia kammioita. Mieleen tulee kysymys, miksi juuri erityisluokalle siirrettyjen oppilaiden opetus tapahtuu maan alla muilta pimennossa?

Koulun yleisvaikutelmana on vaaleus. Oleskelutilojen ja aulojen värit vaihtelevat, mutta nekin toistavat jo pihalla olleita pastellisävyjä. Värit saivat oppilailta ristiriitaisen vastaanoton: toisaalta kiiteltiin valoisuutta ja vaaleutta, mutta toisaalta pinkkisävyt eivät ihastuttaneet. Vielä syksyllä 1995 koulu hohti uutuuttaan, mutta palatessani koululle myöhemmin työni kirjoittamisvaiheessa huomasin muutoksia yleisessä siisteydessä. Vajaan vuoden aikana seinille, ikkunoihin ja pöytiin oli ilmestynyt tahroja, kirjoituksia ja piirustuksia. Mielikuva kiiltävästä ja uutuuttaan hohtavasta koulusta oli mennyttä. Oppilaat olivat vallanneet lisää omaa tilaa. Rehtorin aamuiset ”Seiniä ei saa potkia.” -varoitukset keskusradiosta eivät olleet näyttäneet tuovan suurtakaan tulosta.

Aamuisin pimeään aikaan koululla käytetään valoja, jotka sammutetaan päivän valjetessa. Valojen sammuttamisen jälkeen koululle laskeutuu harmaa, hiljainen hetki, joka kuitenkin katoaa pian. Tämä kuvastaa koulun aamua. Harmaassa, lähes hiljaisessa koulussa olotila on täysin toinen, kun valoisassa liikettä täynnä olevassa tilassa. Valoisuutta pyritään korostamaan katonrajaan sijoitettujen ikkunarivistöjen sekä käytävillä olevien lasisten ikkunoiden avulla.

Pääaula on useimmille tulijoille ensimmäinen kosketus kouluun. Virallisesta sisäänkäynnistä merkinä ovat sekä vierasnaulakko, vahtimestarin koppi että infotaulu. Taululla on koulun pohjapiirros, johon on merkitty koulun eri tilat selityksineen. Julkisten byrokratioiden yksi tunnusomainen merkki on Eräsaaren (1995) mukaan joko infotiskin tai vahtimestarin kopin sijoittaminen heti ulko-oven viereen. Tilaan saapuvalla osoitetaan kuka tilaa hallitsee ja valvoo. (Eräsaari 1995, 117-120.) Kopissa lukkojen takana on mm. iso valotaulu ja tietokone. Vahtimestari istuskelee kopissaan aina silloin tällöin, myös opettajat käyttävät koppia tavaroiden säilyttämiseen (mm. valokuvien jakelun aikaan). Omalla yläasteellani sisääntulijoita tarkkailtiin ja liikkeitä kirjattiin oppilaiden toimesta. Oppilaat määrättiin vuorotellen

parittain viettämään yksi koulupäivä pääaulan läheisyydessä, koska koululla ilmennyttä varastelua pyrittiin vähentämään.

Aulassa on myös isot wc:t (erikseen pojille, tytöille ja liikuntaesteisille), kolikkopuhelin, ilmoitustauluja ja kaksi kioskia. Tukioppilaiden kioskin edessä on pöytiä ja tuoleja. Pääaulalla on erityinen rooli ja sitä kutsutaan myös edustustilaksi, sillä koululle tulevat vierailijat aloittavat kierroksensa infotaulun edestä. Vieraiden oppaina toimii muutama oppilas ja rehtori. Seitsemäsluokkalaiset kertovat pääsevänsä usein valokuvaan viettäessään välituntejaan pääaulan läheisyydessä. Varjopuolena edustamisesta on, että rehtori on kieltänyt ankarasti korttien pelaamisen edustustilojen pöydillä. Pääaulaa koristaa taideteos:

Jos vilkaiset ylös näet Tuomo Blomqvistin tekemän tilataideteoksen "Säteilevä, virtaava, pysyvä" johon kuuluvat keskellä aulaa sijaitseva kivi, katossa riippuva "aurinko" ja kanttiinin yläpuolella oleva metallinen "virta".⁶

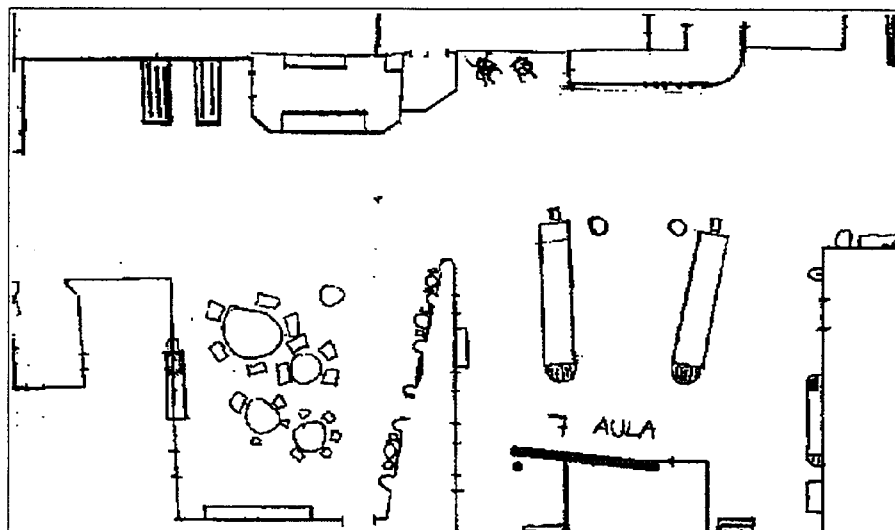
Ensimmäisenä huomioni kiinnittyi isoon mustaan kiveen keskellä pääaulaa. Kivi näytti olevan seitsemäsluokkalaisten kokoontumispaikka välituntisin, sen päällä istuttiin, seistiin ja säilytettiin tavaroita. Taideteos sai siis yllättävän käyttömuodon oppilaiden arjessa.

Myös ns. oppilashuollon tilat, terveydenhoitajan, erityisopettajan ja oppilaanohjaajan huoneet ovat pääaulan tuntumassa. Koko virallinen koneisto koululla näyttää sijoittuneen etunäyttämölle heti pääoven läheisyyteen.

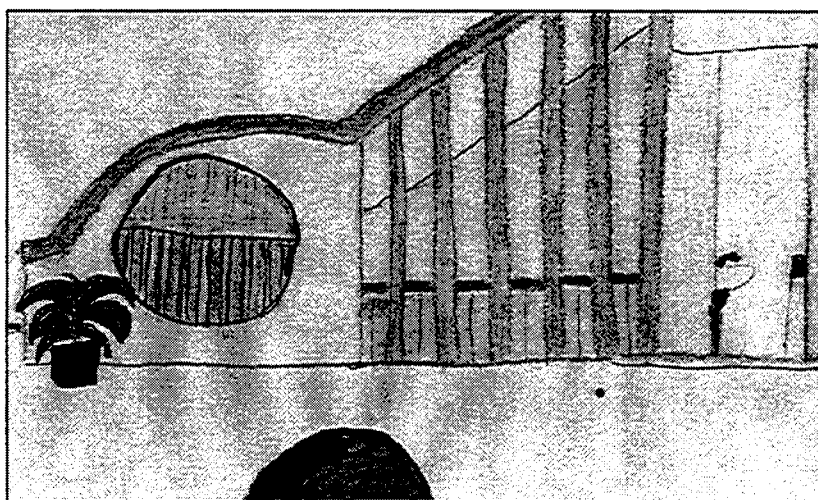
⁶ <http://www.kuokkala.jkl.fi/su/virtualt.htm>

Kuva 5. "Seiskojen aula on kiva paikka, koska siellä on actionia."
(poika 7. lk.)

Luokka-asteilla on oma aulansa, joiden ulkonäkö vastaa toisiaan. Jokaisessa aulassa on sisäänkäynti katoksineen, tuulikaappi, isot lasi-ikkunat oven molemmin puolin, patterit ja istuimet sekä aulan molemmilla reunustoilla WC:t ja juomapiste. Aulan keskiosassa ovat oppilaiden lokerot ja naulakot ulkovaatteille. Aulat ovat identtisiä ja tilaa ei erotella materiaalein, ne erottuvat toisistaan ainoastaan väritykseltään. Seitsemäsluokkalaisten aula sijaitsee ensimmäisenä Pääsisäänkäynnistä katsottuna, kahdeksäsluokkalaisten rakennuksen keskiosassa sekä yhdeksäsluokkalaisten peräosassa.

Kuva 6. Portaat Hallintokadulle. (tyttö 7. lk.)

Seitsemäsluokkalaisten aulan edustalta nousevat portaat ylös toisen kerroksen Hallintokadulle, jossa sijaitsee koulun hallinto. Nämä portaat kellaria lukuunottamatta ovat ainoat portaat koulussa, sillä kaikki oppilaille tarkoitetut tilat on sijoitettu yhteen kerrokseen. Tämä korostaa opettajien ja hallinnon asemaa koulurakennuksessa ja toteuttaa suunnitelmassa mainittua valvottavuus-aspektia. Hallintokadulta on näkyvyys Pääkadulle, jossa oppilaat liikkuvat välituntisin. Opettajat laskeutuvat portaita pitkin kellon soitua siirtyessään oppitunneille ja voivat samalla luoda yleiskatsauksen pääaulaan, seitsemäsluokkalaisten aulaan sekä Pääkadun tapahtumiin. Hallintokadulla sijaitsevissa tiloissa on kaikissa monistushuonetta lukuunottamatta ikkunat kohti Pääkatua. Hallintokatu muistuttaa panopticonia, jossa yksi katse näkee ja tarkkailee kohteen sitä havaitsematta. Tämä liittyy kuriin ja sitä kautta valvontaan ja tarkkailuun. (Matilainen 1994, 57.) Kurin tarkoituksena on sisäinen, jäsenelty ja yksityiskohtainen valvonta. Lukitut ovet ja kiviseinät on korvattu laskelmoinnilla, jonka kohteina ovat aukot, täydet ja tyhjätilat, käytävät ja näkyvyys. (Foucault 1980, 194, 196.) Hallintokadun symbolinen ja konkreettinen merkitys vahvistavat kuvaa vallan hierarkisuudesta.

Portaista ensimmäisenä on kanslistin huone, sen vieressä rehtorin ja vararehtorin huoneet ja iso ilmoitustaulu henkilökunnalle. Käytävän toisella puolella hissi ja monistushuone. Kadun päädyssä ovat naulakot opettajien vaatteille sekä portaat, joita laskeudutaan parkkipaikan edustalle vievälle ovelle. Hallintokadun päädyssä on ovi opettajanhuoneeseen. Oven molemmin puolin ovat taulut, joihin on kiinnitetty ajankohtaisia ilmoituksia sekä kuluvan lukuvuoden lukujärjestykset. Hallintokadun kaikkien tilojen ovet muistuttavat perinteisten byrokratioiden ovia (ks. Eräsaari 1995, 104-113). Ne ovat läpinäkymättömiä, tiloja toisistaan erottavia. Tätä erottavuuden vaikutelmaa vähentää kuitenkin niiden pitäminen auki.

Ensitapaaminen koulun rehtorin kanssa toi mieleeni aikaisemmat hetket käytävällä ennen rehtorinhuoneeseen astumista. Saapuessani Hallintokadulle rehtori puhui puhelimesta ja jäin automaattisesti odottelemaan käytävälle. Hetken kuluttua minut kutsuttiin sisälle, jolloin astuin sisään ja esittelin itseni ja asiani. Rehtori kirjoitti nimeni paperille ja kyseli tarkemmin suunnitelmistani. Katselin ympärilläni.

Huoneessa oli ikkunat viherhuoneeseen ja ikkunaseinustalla oli työpöytä, jolla tietokone ja keskusradiolaitteisto. Viereisellä seinustalla oli kirjoitushylly täynnä mappeja, joista silmiini pisti ”rangaistukset”- kansio. Oven puoleisella seinustalla oli pöytä ja sen ympärillä sohva ja nojatuoleja maton päällä. Eräsaaren (1995) mukaan nämä rehtorinkin huoneesta erottuvat esineet toimivat vallan symboleina erottaen tavallisen työntekijän (tässä tapauksessa opettajan) johtajasta (mt., 129).

Käytävän perällä sijaitsevaa opettajanhuonetta hallitsee iso neliskulmainen pöytä, jossa jokaisella opettajalla on oma paikkansa. Hiukan sivummalla on sohvia ja nojatuoleja. Ovesta vasemmalla sijaitsevat opettajien omat lokerot nimellä varustettuna. Huoneen päädyssä on pieni keittiö. Oikealla seinustalla ikkunat kohti Pääkatua ja viherhuonetta. Erityisen mielenkiintoisena yksityiskohtana on pieni parveke, jossa on vanhanaikainen kiikkutuoli. Sama kiikkutuoli löytyy myös myöhemmin sekä uskonnon- että historianluokista. Kiikkutuoli toi mieleeni oman mummolan, jossa suvun vanhimmat, mummini ja ukkini, istuivat iltaa viettäessään. Kiikkutuoli oli mielestäni kamarin paras paikka, mutta ensisijaisesti sitä käyttivät auktoriteettiasemassa olleet aikuiset.

Monet opettajat kiiruhtavat opettajanhuoneeseen joka välitunti riippumatta siitä, kuinka kaukana heidän luokkansa sijaitsee. Broodyn (1986) mukaan opettajanhuoneessa keskustellaan oppilaista; siellä muotoillaan ja sorvataan yhteinen näkemys oppilaista ja koulun tehtävästä, minkä jälkeen opettajat siirtyvät jälleen käytäviä pitkin luokkahuoneisiin (Broady 1986, 123-124). Opettajanhuone on opettajille ainoa ”rauhottumispaikka” samalla tavoin kuin oma aula ja käytävät ovat oppilaille. Toisaalta kummaltakin ryhmältä puuttuu todellinen yksityinen tila. Omasta koulustani esimerkkinä opettaja, joka kertoi välitunnin alettua hakevansa kupillisen kahvia ja palaavansa takaisin luokkaan, koska välit opettajanhuoneessa olivat tulehtuneet ja ilmapiiri ahdistava. Giddens (1984) kuitenkin huomauttaa, että opettajanhuone toimii takatilana, jossa opettajat voivat rentoutua ja jonne oppilaat eivät normaalisti astu. Toisaalta tämä tila toimii myös opettajan käytäntöjen uudistajana ja vahvistajana. (Giddens 1984, 139.)

Opettajien ja rehtorin tapaaminen Hallintokadulla liittyy yleensä hyvin virallisiin asioihin, eikä tilassa oleskella asiatta. Yläkerran aseman erityisyys näkyy selvästi myös oppilaiden kommentteissa; toisaalta vähätellään tilan rajaavuutta, mutta siltikin määritellään hyvinkin tarkasti milloin ja miten esim. opettajanhuoneeseen on mahdollista astua:

Sirpa: Kyllä kai ne oottaa aika kohteliasta käytöstä silleen, että jotkut opettajat katto silleen päälle, että tervehdippäs nyt. Eihän sinne opettajanhuoneeseen sais kai mennä, kun eilenkin mentiin, niin opettaja tuli, että no nyt saatte tulla täällä puolella käymään. Siitä ovelta yleensä, että onko se opettaja täällä näin.

Katja: Ne yrittää pitää sitä (opettajanhuonetta) silleen, ettei sinne pääse. Yleensä, jos on jotain asiaa opettajalle, jotain tärkeempää, jos pitää selittää tai ilmoittaa jotain. Me aina vaan kävellään sisään ja seisotaan siinä ovella.

Mika: No siellä käyään, jos on asiaa opettajalle

Marko: Ei siellä muuten.

Mika: Kun kohteliaasti sanoo, että anteeksi, että häiritsen, vaikka ei siinä kyllä sanotakaan

Marko: Niin en mä oo kyllä kertaakaan sanonu, aina vaan, että onko se ja se

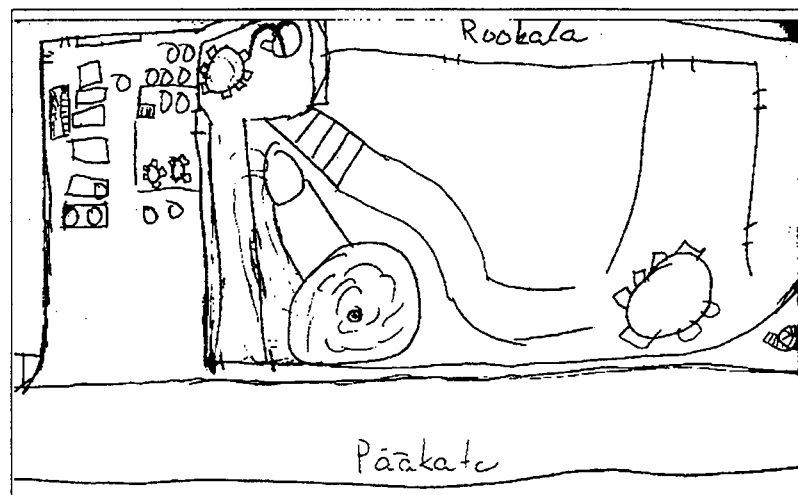
Mika: Ei sinne kauheen usein oo asiaa, olin mä viime vuonna aika usein, kun mä olin vähän aktiivisempi näissä koulun jutuissa ja oppilaskunnassa...

Ensimmäisiä havaintojani koulun sisällä olivat aulassa vastaantuleva ruuan tuoksu ja valoisuus. Haju on tyypillinen ”koulumainen” merkki. Se suorastaan tyrmää voimakkuudellaan. Kouluruokailuun ja ruokaan liittyy muistoja näkkileivästä, lämmenteestä maidosta ja veltostuneesta voista.

Ruokala jakaantuu kahteen korkeustasoon. Suurimman tason muodostaa muun koulutilan kanssa samalla korkeudella oleva ruokailutila. Suurin osa ruokalan pöydistä on kuudelle ruokailijalle tarkoitettuja nelikulmaisia pöytiä, jonomaisessa asetelmassa Pääkadulta ruokalan peräseinää kohti. Vasemmalla seinustalla on käynti hissiin, vesipisteet ja ensimmäiset pöytärivit. Aivan ruokalan perällä pöytiä on kahdessa rivistössä. Ruokalan perällä sijaitsevat myös toinen ruoanottopiste sekä astioiden luovutus. Keskellä ruokalaa pöytäjonon takana on toinen ruoanottopiste.

Alemmalla tasolla on pyöreitä pöytiä sekä ovi oikealla puolella sijaitsevaan viherhuoneeseen. Liikehdintä ruokalassa tapahtuu keskeltä lattiaa pöytäjonojen vierestä molemmista päistä ruokalaa: etuosasta Pääkadulta sekä takaosasta Tiedetien päädyistä. Ruokalan molemmissa päissä on seinälle sijoitettu TV:t, joiden en ole kertaakaan nähnyt olevan käytössä koulupäivän aikana.

Ruokailu on mahdollista myös vieressä sijaitsevassa viherhuoneessa. Ruokalan tuolit ja pöydät on valmistettu puusta ja metallista, kun taas viherhuoneen huonekalut ovat rottinkia ja lasia. Viherhuoneen erikoisuutena on lasikatto, vihermaja, suihkulähde. Sekä oppilaat että opettajat ovat vakuuttuneita, että viherhuone on yksi koulun viihtyisimpiä paikkoja. Tilat ovat pois käytävien liikkeestä ja metelistä; niistä on kiva seuraila tapahtumia ja ohi kulkevia tyyppejä. Palatessani koululle oli viherhuone tyhistynyt; vihermajan kasvit oli leikattu pois ja tilalla olivat ainoastaan kehikot; ja suihkulähteen solina oli vaimennut.

Kuva 7. "Koska siellä on viihtyisää." Ruokala ja viherhuone.
(poika 7. lk.)

Koulun käytävien varrella on pöytiä ja tuoleja, jotka on tarkoitettu sekä välitunti- että opetuskäyttöön. Oleskelutilat ovat kuitenkin suurimman osan tunteista tyhjiään. Suosituimmat paikat välituntien aikana sijaitsevat läpikulkukohdissa Pääkadulla, joissa pystyy seuraamaan muita oppilaita. Edustustila, viherhuoneen edusta, ranskalainen kahvila peremmällä ovat suosittuja. Jotkut pöydät, kuten Etsijäntien ja Kieltenkadun päässä olevat ovat vain harvoin käytössä. Toisaalta taas

kotitalousluokkien edustalla oleva penkkiryhmä, jota eräät seitsemäsluokkalaiset kutsuvat "couscouksiksi", on suosittu rauhoittumis- ja kortinpeluupaikka.

Perinteinen kouluarkkitehtuuri tukee koulun lineaarista sekä jaksottaista aikakäsitystä: pitkän suoran käytävän varrelle on asetettu vakiokokoisia luokkahuoneita. Sekä tila että aika on jaettu osiin, jotka on järjestetty yhden, hallitsevan ja muut vaihtoehdot pois sulkevan periaatteen mukaisesti. (Jormakka 1991, 12.) Kuokkalan luokkahuonesuunnittelussa pyrittiin tekemään eri kokoisia huoneita aikaisemman standardikoon sijaan. Luokkien koko vaihtelee eri aineiden välillä sen mukaisesti paljonko oppilaita on kerrallaan tunnilla. Väriykseltään luokat noudattavat koulun muiden tilojen vaaleita sävyjä. Luokkien edestä puuttuu katedri, mutta opettajan paikan määrittelee edelleen liitutaulu, piirtoheitin ja opettajanpöytä, joka kuitenkin puuttuu osasta luokkia kokonaan.

Foucault'n (1980) mukaan koulutilojen jonomaisuus on osoitus tilojen vallan teknologian olemassaolosta. Jonomaiset pulpettirivit, paikallaanpysyvät oppilaat tekevät ryhmän valvonnasta helpomman ja yksilöllisemmän. (Foucault 1980, 168-169.) Kuokkalassa osa pulpeteista on edelleen jonomaisessa muodostelmassa, mutta niiden rinnalle on hankittu mm. pitkiä sekä neliskulmaisia että puolikuunmuotoisia pöytiä. Ajatuksena on, että tilaan asettumista voidaan muokata tarpeen mukaan. Oppilaat voivat sijoittua luokkaan joko yksin tai ryhmiin. Oppilaat itse olivat varsin tyytyväisiä etenkin tuoleihin, jotka osassa luokista olivat pehmustettuja nojatuolinomaisia, jolloin rennot asennot olivat myös mahdollisia.

Aineluokat eroavat toisistaan paljon jo välineistönsä vuoksi. Vakiovälineisiin kuuluu taulu, TV, videot ja usein myös tietokone. Erikoisin tilaratkaisultaan oli kuvaamataidonluokka, jonne oli luokan peräosaan rakennettu parvi. Tila oli varsin suosittu ja sinne pääsystä kilpailtiin ainakin vielä seitsemäsluokkalaisten kesken. Parvi vie tilassaolijan pois opettajan valvovasta katseesta ja tarkkailtavasta tuleekin tarkkailija, jolla on näköyhteys koko luokan tapahtumiin. Samoin uskonnonluokka erottui muista luokista ei-luokkamaisena. Luokkaan oli laitettu kodinomaiset verhot,

mattoja ja luokan perälle kiikkutuoli. Luokkaan ei myöskään saanut astua kengät jalassa.

Oppilaiden mielipiteitä kysyttäessä suosituimmiksi luokiksi nousivat ATK, musiikki ja käsityö. Myöskin uskonnonluokka ei-koulumaisine piirteineen tuntui oppilaista mukavimmalta. On tietysti pohdittava onko mahdollista edes arvioida pelkkää luokkaa sellaisenaan, vai tuleeko arvioon aina automaattisesti mukaan se, kuinka kiinnostavaa tunnilla noin muuten on.

4. KELLO SOI, ASTUTAAN VIRALLISEEN KOULUUN

Saavuttaakseen ympäristön sille asettamat päämäärät ja tavoitteet, on koulun Denscomben (1985) mukaan jaettava ja eriteltävä tehtävät erikseen määriteltyjen sääntöjen ja käytäntöjen mukaisesti. Vastuu saavutetaan hierarkisuuden avulla, jossa henkilökunta, materiaalit ja aika tulevat osaksi rationaalista suunnitelmaa. (Denscombe 1985, 57.) Koulun voidaan laskea kuuluvan ajan ja tilan järjestämisen suhteen samaan ryhmään sairaalan, vankilan ja luostarin kanssa. Goffman (1980) toteaa totaalisille instituutioille olevan yhteistä toimintojen keskittyminen samaan tilaan ja kontrolliin. Toimet tapahtuvat tietyn tiukan aikataulun mukaisesti; tapahtumat seuraavat toisiaan sääntöjen ja niitä valvovien viranomaisten johdolla (Goffman 1980, 17.)

Jotta toimintaa koulutilassa voidaan tarkastella, on tutustuttava viralliseen kouluun, aikaan ja sääntöihin. Näillä molemmilla on koulupäivässä merkittävä rooli; ne muokkaavat tilassa olemista ja tekemistä. Laine (1997) kutsuu virallisen koulun käytäntöjen ja periaatteiden muokkaamaa oppilas-subjektiviteettiä ”oppilaan reaali-abstraktioksi”. Tässä olotilassa toiminnot järjestetään tietyiksi tila-aikajärjestelyiksi, opetussuunnitelmaksi sekä päivittäisiksi rutiineiksi. (Laine 1997, 11.) Oppilaat tuntevat ja tietävät jo ensimmäiseltä luokalta lähtien koulun päivittäisen rytmin; milloin tunti alkaa ja loppuu; koska on ruokailu ja milloin pääsee kotiin.

4.1 Koulun aikakäsityksestä

Tunnit ja aamunavaus eivät olleet ainoat, jotka alkoivat täsmälleen ajallaan. Sama koski pakollista läksyjen lukua ja ruokailua ja työtehtäviä ja vapaaehtoista urheilua ja valojen sammuttamista iltaisin ja sitä milloin oli noustava, jotta ehtisi peseytyä tarpeeksi hyvin, ja mihin aikaan joka 3. viikko jaettiin vihreät vitamiinipillerit 3 seuraavaksi viikoksi ja mihin aikaan sunnuntai-iltana oli ilmoitettava Flackkedamille kun palasi kotiviikonlopulta; näille kaikille oli kellonlyömänsä, joita noudatettiin erittäin tarkasti, sallittu virhemarginaali oli alle 2 minuuttia suuntaan tai toiseen.⁷

---

⁷ Høeg 1994, 55.

Koulun aikataulu on nähtävillä yleisellä ilmoitustaululla Pääkadun varrella. Siihen on kirjoitettu pysyvä lukujärjestys eli päivittäinen tuntien kulku. Lukujärjestys jakaa päivän säännöllisiin palasiin, jotka seuraavat toisiaan täsmällisesti. Kuokkalan koululla päivä jakaantuu seuraavasti:

7- ja 8-luokka	9-luokka
1. tunti 8.30-9.20	1. tunti 8.30-9.20
välitunti 5 min	välitunti 5 min
2. tunti 9.25-10.10	2. tunti 9.25-10.10
välitunti 10 min	välitunti 10 min
3. tunti 10.20-11.05	3. tunti 10.20-11.05
ruokailu 11.05-11.40	välitunti 5 min
	4. tunti 11.10-11.55
4. tunti 11.40-12.25	ruokailu 11.55-12.30
välitunti 5 min	
5. tunti 12.30-13.15	5. tunti 12.30-13.15
välitunti 15 min	välitunti 15 min
6. tunti 13.30-14.15	6. tunti 13.30-14.15
välitunti 5 min	välitunti 5 min
7. tunti 14.20-15.05	7. tunti 14.20-15.05
välitunti 5 min	välitunti 5 min
8. tunti 15.10-15.55	8. tunti 15.10-15.55

Päivä alkaa puoli yhdeksän, jota seuraa aamunavaus. Suurin osa välitunneista on 5 minuutin taukoja, aamupäivällä on yksi 10 minuutin välitunti; ruokatunti kestää 35 minuuttia ja iltapäivällä on 15 minuutin välitunti. Ajattelu päivittäisellä tasolla liikkuu aamusta iltapäivään, jota odotetaan koululle saapumisesta lähtien. Lukujärjestys muokkaa oppilaan aikamaailmaa päivittäisellä ja viikottaisella rytmillä.

Kouluvuosi jakaantuu neljään jaksoon, joita lomat (syysloma, joululoma, talviloma, pääsiäinen ja kesäloma) katkovat. Ainakin omaa kouluaikaani (ja oikeastaan vielä opiskeluaikaanikin) määrittivät lukukausien alut ja loput. Jaksojen yhteydessä lukujärjestys muuttuu ja samalla koulutilassa noudatetaan luokkakierrätystä. Oppilaat joutuvat näin neljä kertaa vuodessa orientoitumaan uudelleen lukujärjestykseen, joka

ainakin osittain selittää, miksi lukujärjestykseen palattiin yhä uudelleen ja uudelleen kaivaen se taskusta tai lokeroista välitunnin aikana.

Aikaa hahmotetaan jatkumon syksy-talvi-kevät kesä-johtoisesti, jolloin kouluvuosi ei noudata kalenterivuotta. Oppilaat odottavat syklien loppuja; maanantaina odotetaan perjantaita; syksyllä odotetaan ensin syyslomaa, sitten joululomaa; ja kevät kuluu pääsiäisen jälkeen odotellessa pitkää kesälomaa. Kivinen ym. (1985) toteavat oppilaiden mukautuvan aikasarjaan, jossa toimet seuraavat toisiaan täsmällisesti. Toiminta, halut ja pyrkimykset koulupäivän aikana sopeutetaan standardoituun ja kelloon tiivistyneeseen aikakäsitykseen. Oppilaat oppivat odottamaan, valmistautumaan, tekemään sekä lopettamaan toimintoja. Syntyy ajantaju, joka ohjaa oppitunneille, välitunnille ja ruokailuun, vaikkei kellon soittoa kuuluisikaan. Toiminta muuttuu tietyn aikakäsitteen määräämäksi. Kellon ja päiväjärjestyksen opettelu kuuluukin yhteen kouluvuoden alussa opetettavista asioista. (Kivinen ym. 1985, 13-14; Laine 1995, 24.) Opettajat joutuvat toimimaan myös eräänlaisina ”ajanottajina”, joiden vastuulla on, että kaikki tapahtuu oikeassa järjestyksessä: että oppilas on ruumiillisesti läsnä koulussa määrättyinä aikoina, että hän poistuu joka välitunti koulurakennuksesta välituntipihalle, että hän saapuu täsmällisesti tuntien alussa, että hän ei viivy ruokasalissa vetelehtimässä liian kauan jne. (Kivinen ym. 1985, 14, 22, 23.)

Aika ja sen kuluminen määrittävät arkipäivää koululla; aika on läsnä joka hetki. Lilius (1982) tarkastellessaan 1800-luvun rakennusteorian gurun, Siljeströmin kirjoituksia, mainitsee, että tuntikellolla on ollut oma paikkansa jo tuohon aikaan. Jokaisen luokkahuoneeseen oli pyrittävä sijoittamaan seinäkello, sillä kello oli täsmällisyyden symboli. (Lilius 1982, 60.) Kuokkalassa kellot on sijoiteltu kulkureittien varrelle siten, että koulutiloissa ja niiden ulkopuolella liikuttaessa on aina mahdollisuus tarkistaa paljonko kello on. Esimerkiksi saavuttaessa koululle, on oppilaspihalta tultaessa kelloja sekä pihanpuolella ovien välissä sekä aulaa vastapäätä. Samoin pääaulasta tultaessa on vahtimestarin kopin vierellä kello. Jokainen kouluuntulija on siis tietoinen mihin aikaan astuu sisälle koulun tilaan ja onko koulun aikataulusta

myöhässä. Myös tilojen perimmäiset ”rauhalliset nurkat” on varustettu kelloin, jottei tilaan unohdu ilman tajua ajan kulumisesta.

Kello soi koululla kaksi kertaa tunnin alkaessa. Sointi on lyhyt melodia, joka muistuttaa juna-asemien merkkiääntä. Järjestyssääntöjen mukaan tunti alkaa virallisesti 2 minuuttia kellon soitua, jolloin opettajat yleensä laskeutuvat portaita opettajanhuoneesta. Monet oppilaista sanovat, etteivät he enää kiinnitä huomiota kellon soittoon, vaan saattavat jäädä nojailemaan seinille pitkään sen jälkeenkin. Kuitenkin opettajat sekä oppilaat käyttävät ranteissaan rannekelloja ja valittavat että kaikki kellot kulkevat omaa aikaansa. Kello ei soi oppitunnin loputtua, joten neuvotteluille jää aikaa. Havainnoidessani tunteja Outin kanssa, törmäsin neuvottelutilanteeseen, jossa kyseenalaistettiin virallisen kellon aika. Tilanteessa vertailtiin oliko koulun, opettajan vai oppilaiden kello oikeassa ajassa. Lopulta opettaja tyytyi jakamaan kotitehtävät ja päästämään oppilaat tunnilta. Koululla yksi olotila nousee muiden yläpuolelle - odottaminen; oppilaat odottavat tunnilla pääsevänsä välitunnille tai ruokailuun, ja toisaalta välitunnilla odotetaan tunnin alkua. Oppilaat ovat koko päivän ikään kuin matkalla jonnekin, päämäärästä tietämättä.

Havainnointieni mukaan oppilaat suhtautuvat kellon soittoon pelin lailla. He liikkuvat laiskasti, kommentoivat ”joko se muka soi?” ja ”mitäs kello on, pitäiskö mennä tunnille?”. Hidastelu ja rajojen kokeilu myöhästymisessä on tavallista. Tunnilta myöhästymiseen ei näytetä suhtautuvan kovinkaan vakavasti. Eri opettajien reagoitavat on opittu tuntemaan ja liiemmin myöhästymiseen, jos se on tietyn aikarajan sisällä, ei edes kurinpidollisin toimin puututa. Jokainen oppilas kuitenkin tietää, että opettajan vihossa on kohta M - myöhästymisen, johon opettaja harkintansa mukaan tekee merkintöjä. Oppilaat kokeilevat opettajien sietokykyä; he rikkovat virallisen koulun aikamaailmaa myöhästelemällä. Vakavimmin suhtaudutaan aamuisin aamunavaukseen. Oppilaat tietävät suurimman osan opettajista sulkevan luokkahuoneen oven aamunavauksen alkaessa. Myöhästyjät joutuvat odottamaan oven avaamista aamunavauksen ajan ja saavat myöhästymismerkinnän opettajankirjaan. Aikarakenteen rikkomista uhkaavat opettajan merkinnät vihkoon sekä toisaalta uhkaukset jälki-istunnosta tietyn merkkimäärän jälkeen.

Myös virallinen koulu rikkoo normaalia päiväjärjestystä. Muutokset johtuvat mm. teemapäivistä sekä jaksojen päättäjaisistä. Teemapäivät muuttivat normaalin järjestyksen, joista ilmoitettiin keskusradiossa sekä luokanvalvojan tunnilla ennen varsinaista päivää. Yleensä päivän alkaessa uusi järjestys vielä kerrattiin; luokat kokoontuivat luokanvalvojansa luokassa, josta sitten yhdessä siirryttiin tapahtumapaikalle. Lukujärjestyksen poiketessa tavanomaisesta järjestys säilytettiin tarkoin kuulutusin siitä mitä, missä ja milloin tulee tapahtumaan. Teemapäiviä olivat mm. YK-päivä, liikuntapäivä, Venäjää kaaliin -kampanja ja kierrätyspäivä. Keskellä lukuvuotta loppunutta jaksoa juhlittiin mm. tanssi- ja musiikkiesityksin. Keväällä normaalista lukujärjestyksestä poikettiin penkkariajeluiden ja vanhojen päivien vuoksi lähtemällä katsomaan ajelua ja seuraavana päivänä vastaanotettiin ”vanhoja” vierailijoita, jotka esittivät tansseja.

Oppilaat olivat yleensä tyytyväisiä näihin normaalista poikkeaviin päiviin.

Henna: Ne on ihan kivoja, kun saa vaihtelua

Sirpa: Kyllä niitä sais olla useemminkin, vähän keskeytystä silleen

Teemapäiviä pidettiin rennompina ja vapaampina, koska aikataulut ja liikehdintä olivat normaaliin päivään verrattuna erilaista, vaikkakin liikettä ohjailtiin edelleen kellon soittojen avulla. Esimerkiksi kierrätyspäivänä kellon soiminen oli merkinä siirtymisestä seuraavaan kierrätyspisteeseen. Liikkuminen oli vapaampaa; koulun normaalia sääntöjärjestelmää rikkovaa. Oppiminen tapahtui edelleen luokissa, vaikka poikkeuksiakin oli.

Oppilaiden viihtyvyyden kannalta pääasia näissä teemapäivissä näyttääkin olevan se, että päivän aikana poiketaan normaaleista aika- ja roolijärjestelyistä. Myös Gannawayn (1984) mukaan oppilaiden mielestä mukavinta koululla on kun: 1) siellä ei olla lainkaan; 2) tehdään kouluretkiä, 3) katsotaan elokuvia tai muita filmejä. Listaan kuuluu myös muita luokassa tapahtuvia tehtäviä, jotka vievät oppilaan huomiota pois ajan seuraamisesta, jolloin tunti loppuu nopeammin kuin arvattiinkaan. (Gannaway 1984, 201.)

Kaiuttimia, joiden kautta kellon soitto, aamunavaus ja muut kuulutukset kuuluvat keskusradion välityksellä, on sijoitettu kellojen tavoin ympäri koulutilaa. Kelloista poiketen, niiden sijoittelu on lähes huomaamatonta; ne ovat väritykseltään samaa vaaleaa väriä, kuin seinät ja niiden muotoilu muistuttaa tilassa olevia lamppeja. Kaiuttimien tehtävä ei olekaan kellojen tavoin olla nähtävillä, niitä kuunnellaan.

Keskusradion käyttämisestä on periaatesäännöt. Jotta työskentely tunneilla ei häiriintyisi, on toivottu, että kuulutuksia tapahtuisi vain 3. ja 4. tunnin alussa. Toisaalta keskusradion kautta pystytään hyvinkin dramaattisesti katkaisemaan joskus jopa hyvinkin intensiivinen työskentely. Keskeytyksen jälkeen luokissa aloitetaan uudelleen kaupankäynti hiljaisuuden ja keskittymisen saamiseksi. Itse koin keskeytykset hyvinkin stressaavina. Koululla ei yksinkertaisesti ole paikkaa, jonne pystyisi sulkeutumaan rauhaan. Joko keskeytys tulee tilaan sisäänastumisena tai keskusradion kautta. Aikamaailman lisäksi virallisen koulun apparaateilla voidaan hallita koulun äänimaailmaa tehokkaasti. Keskusradio toimii tehokkaana tilan valtaajana niin oppitunnilla kuin välitunnillakin.

4.2 Pelisäännöt

Koulu on yhteinen työpaikkamme. Jotta me kaikki viihtyisimme ja yhteistyömme sujuisi kitkatta, muutamamme pelisäännöt ovat tarpeen.

Näin käyttäydymme Kuokkalan yläasteella:

Tulemme kouluun ja oppitunneille ajoissa asianmukaiset työvälineet mukaan. Tunti alkaa kaksi minuuttia kellon soiton jälkeen.

Jätämme päällysvaatteet naulakkoon. Sisäkengät lisäävät omaa mukavuuttamme.

Säästämme purukumit, karamellit ja kaiken ajanvietetarpeiston välitunneille tai kotiin.

Säilytämme polkupyörät lukittuna niille osoitetuilla paikoilla.

Ruokalassa, erikoisluokissa ja erikoistilanteissa noudatamme annettuja ohjeita.

Huolehdimme omalta osaltamme luokkien, ruokalan, wc-tilojen ja koko koulun alueen siisteydestä.

Tervehdimme toisiamme: oppilaita, opettajia ja koulun muuta henkilökuntaa. Istuaaltaan ei tervehditä ainakaan vanhempien seisovaa henkilöä.

Keskustellessamme toistemme kanssa olemme kohteliaita ja ystävällisiä ja käytämme asiallista kieltä.

Kunnioitamme jokaisen oikeutta olla oma itsensä ja jätämme toisten omaisuuden rauhaan.

Tuntemme vastuun niin ihmisistä ja istutuksista kuin rakenteista ja laitteista: epäkohtia

huomatessamme ja tapaturman tai vahingon tapahduttua ilmoitamme asiasta välittömästi, mikäli emme itse pysty asiaa hoitamaan.

Jos syyllistymme johonkin rikkeeseen, myönnämme tekemme reilusti, osallistumme asian selvittämiseen ja, jos asia niin vaatii, korvaamme vahingon ja kärsimme rangaistuksen. Selvitetty asia on aikaa myöten aina salattua parempi vaihtoehto.

Kuokkalan koululla puhutaan järjestyssääntöjen sijaan yhteisistä periaatteista, pelisäännöistä, jotka ojennetaan jokaiselle uudelle tulokkaalle ensimmäisenä koulupäivänä. Mielenkiintoinen yksityiskohta tässä sääntöluettelossa on, että se on kirjoitettu me-muotoon, ikäänkuin säännöt koskisivat kaikkia koululla työskenteleviä. Kirjoitetut ja kirjoittamattomat säännöt voidaan jakaa aikaan, liikkeeseen ja ääneen huomiota kiinnittäviin (esim. Foucault 1980, 201). Näistä esimerkkeinä ajoissa tunnille meneminen, seinien potkimisen ja juoksemisen kieltäminen, tiettyjen tilojen käyttäminen, puhuminen tunnilla ja tavaroiden (vaatteet, mopot jne.) oikea säilyttäminen. Toisaalta säännöissä kiinnitetään huomiota hyviin käytöstapoihin, kuten tupakointiin, ulkovaatteiden pitämiseen sisätiloissa, myöhästelyyn, ruualla leikkimiseen, siisteyteen sekä kohteliaisuuteen. Käyttäytymiseen pyritään vaikuttamaan myös luokkien seinille laitetuilla julisteilla, joissa kehoitetaan mm. seuraavaa:

”Purkat ja takit, syömiset ja lakit, eivät sovi oppitunnille”

”Kunnioita toistenkin tunteita ja työtä”

Koski ja Paju (1997) toteavat hyvien tapojen ja kauniin käytöksen nousseen avainasemaan koulujen opetussuunnitelmissa. Säännöt kohdistuvat koulun julkisessa tilassa tapahtuvaan toimintaan, etenkin ruokailuun ja liikkumiseen. (Koski & Paju 1997, 11.) Myös Kuokkalan opetussuunnitelmassa on otettu yhdeksi arvopohjaksi esteettisyyden korostaminen, johon arkipäivän tasolla lasketaan kuuluvaksi siisteys, kauniit ja toiset huomioon ottava käyttäytyminen ja asiallinen kielenkäyttö.⁸

---

⁸ <http://www.kuokkala.jkl.fi/su/ops>.

Koululta tavattavia rituaaleja ovat joukkojen koontaan ja ruumiiden järjestämiseen liittyvät jonot, rivit, oikeat istumatavat, viittaaminen jne., joiden kautta muotoutuu rutinisoitu arkitodellisuus. Omaksuessaan rituaaleja oppilaat oppivat ääneen, liikkeeseen ja tapoihin liittyvät kouluinstituutiossa ja sittemmin sen ulkopuolella vaadittavat toimintamuodot. (Kivinen ym. 1985, 14, 22, 23.) Ruumiit ovat virallisen koulun jatkuvassa valvonnassa. (ks. Foucault 1980.) Säännöt puuttuvat oikeaan tapaan liikkua ja käyttää tilaa. On omat sääntönsä käytäville, ulkotiloille ja luokkahuoneille. (Kivinen ym.1985, 33.) Erilaiset säännöt eri tiloissa osoittavat tilojen hierarkkisuutta: mitä niissä voi tehdä ja mikä niiden asema koulun arvoasteikossa on. Säännöt ja toisaalta niiden rikkomisesta annetut rangaistukset liittyvät ruumiin kouluttamiseen. Ajatuksena on ”kuuliainen ruumis” (ks. Foucault 1980, 158) ja kuuliainen mieli. Koululla tavoitteena on oppilaiden oman kontrollin vahvistaminen ja kärsivällinen ihminen, joka harjoittaa itsekontrollia halujensa suhteen toimien vallitsevien odotusten mukaisesti. Koululla oppilaan on opittava erottamaan sallittu toiminta omista tunteistaan tai näkökulmista. (Kivinen ym. 1985, 16.)

Hyvin usein opettajat puuttuvat huonoihin ryhteihin, suorassa istumiseen ja liikkeen välttämiseen tunnin aikana. Ensimmäiset oppituntini ruumiin liikkeestä koulutilasta sain jo ensimmäisen kouluvuoteni aikana. Rikkeeni oli niinkin vakava kuin kesken tunnin toisen oppilaan luo kävely. Opettaja näytti esimerkin tavoin, kuinka käy, jos luokkahuoneessa liikutaan holtittomasti, tunti keskeyttäen. Tekoa seurasi tietysti valtava häpeän ja huonouden tunne, sillä opettajalta julkisesti saatu huuto oli pahinta mitä osasin kuvitella.

Yläasteen oppilailta odotetaan jo aikuismaista kontrolloitua käyttäytymistä ja usein kuultu kommentti koululla olikin ”älä nyt oo lapsellinen”. Seitsemäsluokkalaiset käyttävät sekä tilaa että ääntä enemmän hyväkseen juosten ja huutaen käytävillä, yhdeksäsluokkalaisten nojaillessa seiniin ja pattereihin. Kolmen vuoden aikana opitaan kontrolloidumpaa käyttäytymistä. Hyvän esimerkin eri ikäisten lasten normeista ja odotuksista antaa tapaus, jossa koululle saapui päiväkotilapsia seuraamaan sinfoniaorkesterin konserttia. Saavuin itse koululle samaan aikaan lasten

kanssa ja olin täysin yllättyneet ovella vastaan tulevasta äänen ja liikkeen kaaoksesta. Lapset ryntäilivät aulassa, hihkuivat, nauroivat ja ihmettelivät löytämiään yksityiskohtia. Koulun normaali arki näytti hyvin hiljaiselta ja harmaalta tähän tilanteeseen verrattuna.

Kuten liikkeelle, myös äänelle tehdään oma lukujärjestys. Ääni on sallittua vain oikeissa paikoissa ja oikeissa mittasuhteissa. Ääneen ja liikkeeseen molempiin liitetään merkityksiä epäjärjestyksestä ja kontrolloimattomuudesta. Molempien kohdalla on kyse pelosta, että opettaja on menettänyt otteensa kontrolliin. (Kivinen ym. 1985, 31,33; Mäki-Kulmala 1989, 39.) Tämän vuoksi opettajat usein käytävillä kulkiessaan pysähtyvät kommentoimaan ja oikaisemaan liiallista elämöintiä. Oppilaat rikkovat ääninormistoa huudellen, kommentoiden toisiaan, kiroillen, laulellen ja soittaen musiikkia laitteillaan.

4.3 Sääntöihin totuttelua

Useat tutkijat korostavat ensimmäisten kohtaamisten merkitystä sääntöjärjestelmien ja käyttäytymisen muokkaamisessa. Lahelman ja Gordonin (1997) kuvaamassa tutkimuksessa kaikissa luokahuoneissa ensimmäinen päivä kului erilaisten sääntöjen kertaamisessa, jotka liittyivät istumajärjestykseen, lukujärjestykseen, ruokailuun, poissaoloihin ja käyttäytymissääntöihin (Lahelma & Gordon 1997, 120, 126-127).

Koulutulokkailla tämä oppiminen tapahtuu näennäisen yhteisesti keskustellen ja sopien tietyistä käyttäytymissäännöistä ja käytöstavoista, jotka ovat jo kirjattuina koulun järjestyssäännöiksi. Näiden ”julkilausuttujen” käytössääntöjen ohella koulussa on paljon ns. ”kirjoittamattomia lakeja”, jotka määrittävät niitä tapoja ja tottumuksia, jotka omaksutaan keskustelematta koulun käytännöissä lukemattomien yksityiskohtien ja vihjeiden perusteella (Kivinen ym. 1985, 21-22). Kouluarki muodostuu näiden virallisten, julkilausuttujen sääntöjen sekä epävirallisten, tilannekohtaisten sääntöjen varaan.

Sääntöjen painottamisella on tarkoituksensa koulujärjestyksen luomisessa. Toivottavat ja kielletyt käyttäytymismuodot käydään läpi heti alussa ja säännöistä

käydään 'neuvotteluja' oppilaiden ja opettajien kesken. Tarkoituksena on oppilaiden ajaminen normaaliin päiväjärjestykseen koulun tapojen mukaisesti. (mm. Lahelma & Gordon 1997, 122.) Vaikka koulun ensimmäisinä päivinä sääntöjä paukutetaan muistiin, eivät oppilaat pysty kovinkaan hyvin erittelemään mitä sääntöjä on olemassa (ks. Lahelma & Gordon 1997, 134.). Kommentit alkoivat lähinnä hetken hiljaisuudella ja pohtimisella "mitäs niitä nyt onkaan..."

Alkuaikoina Kuokkalassa tuli nousta seisomaan opettajan tai muun vanhemman henkilön saapuessa luokkaan. Ajan kuluessa on tehty kompromissi, että noustaan seisomaan vain kuin rehtori tai vieraita tulee (katso myös Lahelma & Gordon 1997, 134.). Ensimmäisten kohtaamisten tarkoituksena oppilaiden näkökulmasta on testata miten opettajat suhtautuvat puhumiseen, luokassa liikkumiseen jne. voidakseen ennustaa ja rutinoida tulevia oppitunteja (Ball 1984, 110, 115). Opettajilla on hyvin erilaiset tavat ja rajat; oppilaat löytävät reagoinnin eri voimakkuudet hyvinkin nopeasti ja kunkin opettajan kohdalle löydetään rajat sallitulle liikkeelle ja äänelle. (Beynon 1984, 121, Denscombe 1985, 67-68.) Haastatteluissa oppilaat erittelivät mukavia ja inhottavia opettajia ja kertoivat esimerkkejä tunteiltaan. Oppilaat kertoivat kunkin opettajan tavoista suhtautua mm. myöhästymiseen ja poissaoloihin. Samoin tiedettiin tarkoin kuka opettajista erottaa ystävykset ja kuka ei.

Oppilaat oppivat nopeasti kunkin opettajan merkit sallitun ja kielletyn rajalla kulkemisesta. Foucault'n (1980) mukaan opettajan ja tämän kurin alaisen oppilaan suhde on merkkien antamista: riittää, kun oppilas havaitsee merkin ja reagoi siihen heti ennalta määrätyn, enemmän tai vähemmän keinotekoisesti koodin mukaan. Ruumiit sijoitetaan merkkien pienoismaailmaan, jossa jokaiseen merkkiin liittyy yksi ainoa väistämätön vastaus. Oppilaan on opittava signaalien merkitys ja reagoitava niihin vaistomaisesti. (Foucault 1980, 188.)

Ensimmäisten päivien aikana opettajat keskittyivät viralliseen kouluun liittyvien asioiden selittämiseen. Tutustuminen epäviralliseen kouluun ja sen sääntöihin tapahtuu mopovuoden aikana vanhempien oppilaiden toimesta. (Lahelma & Gordon 1997, 129.) Monilla kouluilla on tapana, että seitsemäsluokkalaisten kastetaan

mopoiksi; järjestetään kastajaisia, joissa vanhemmat oppilaat pääsevät 'nolaamaan' koulun nuorimmat. Kouluun tuloon liittyi monella oppilaalla sekä suuria odotuksia uudesta koulusta, opettajista että oppilaista, mutta myös kiusaamisen pelkoa. Seitsemäsluokkalaiset kertoivat olleensa syksyllä epävarmoja uudesta koulusta, paikkojen löytymisestä ja toisaalta roolistaan uudella koululla. Ala-asteen vanhimpana oleminen muuttui syksyllä "koulun pohjasakaksi", josta kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaiset muistuttivat jatkuvasti. Toisaalta jo keväällä seitsemäsluokkalaiset omista kokemuksistaan huolimatta suunnittelivat seuraavaa syksyä ja sen kastajaisia jolloin he saisivat olla pyövelin asemassa. Suunnitelmia viereisen koulun kuudesluokkalaisten päänmenoksi pohdittiin valmiiksi. Muistan omasta mopovuodestani erään ylempiluokkalaisten pojan ilmoittautuneen henkilökohtaiseksi suojelusenkelikseni ettei minua kiusataisi. Muistan tunteneeni ristiriitaisia tunteita; toisaalta olin helpottunut ettei minua pystytty kiusaamaan kiusaamisen vuoksi, mutta toisaalta tunsin, että liiallisella suojelulla jäisin paitsi myös vaarattomasta hauskuudesta.

Rituaalit toimivat kriisitilanteiden laukaisijoina. Niiden keskeinen tehtävä on auttaa ylittämään kriisitilanteita muuttamalla tilannetta ja organisoimalla yhteisöä. Rituaalien symbolisten merkitysten kautta uusille tulokkaille välitetään tietoa arvoista ja niiden välisistä hierarkioista; muodostetaan tavoitteiden ja keinojen järjestelmä. Samalla rituaali on erilaisten sosiaalisten asemien ja statusten vuorovaikutuksen tulosta. (Mäki-Kulmala 1993, 15-16.) Mopokasteella osoitetaan koululla vallitsevia hierarkiasuhteita, joiden käytännöt näkyvät koulun arjessa esim. tiettyjen tilojen haltuunotolla epävirallisten reiviirien muodostamisella jne.

Vaikka käyttäytymisen kontrollointi onkin yleensä opettajien toiminta-aluetta, myös oppilaat voidaan "valjastaa" tähän tehtävään. Muistan omalta ala-asteeltani tilanteen, jossa oppilaat laitettiin kontrolloimaan tehokkaasti toisiaan. Luokanvalvojallamme oli tapana jättää luokanovi välitunnin ajaksi auki, jotta voisimme siirtyä välitunnilta sisälle omille paikoillemme. Järjestyksen säilyttämiseksi jokainen oppilas toimi vuorotellen järjestäjänä ennen opettajan saapumista. Tämä asetti oppilaat toisiaan vastaan. Toisaalta oppilas tahtoi olla rehellinen opettajalle ja ilmiantaa mekastajat ja

toisaalta itsensä, sillä hän olisi joutunut vastuuseen mikäli opettaja olisi saapunut keskelle sekasortoa. Toisaalta järjestäjä joutui toimimaan luokkakavereitaan vastaan ja kirjoittamaan meteliä pitävien oppilaiden nimet isolle liitutaalulle luokan eteen. Muistan itse inhonneeni näitä tilanteita, jotka asettivat minut ristiriitaisiin tilanteisiin kavereideni edessä.

Kuokkalan koulun rangaistukset olivat pahimmillaan jälki-istuntoja, koulusta määräajaksi erottamisista en kuullut kertaakaan koululla ollessani. Oppilaiden mukaan jälki-istuntokäytäntöä ei ollut vielä ensimmäisenä vuonna, mutta nyt se on taas otettu mukaan. Yleisin tapa aloittaa varoitukset on kirjoittamalla merkintä vihkoon, lähettämällä muistutus kotiin, jossa vanhempia tiedotetaan tapahtuneesta. Vakavimmissa tapauksissa annetaan jälki-istunto tai viedään rehtorin puhutteluun. Muita rangaistustapoja onkin sitten paljon. Ne lasken kuuluvaksi epävirallisiin ja ne tapahtuvat usein tuntien aikana suljetuin ovin. Omasta kouluajasta ovat jääneet hyvin mieleen sanalliset muistutukset, julkiset koko luokan edessä tehdyt nolaukset ja seisottamiset, joita ainakin vielä ala-asteen opettajani käyttivät. Haastatteleman oppilaat eivät suhtautuneet lieviin rangaistuksiin, eli lappusiin, kovinkaan vakavasti, vaan naureskelivat ”taas niitä lappuja on kiikutettava vanhemmille.”

5. VÄLÄHDYKSIÄ OPPILAAN POLULTA

5.1 Johdattelevia askelia

Välitunnin hälinä ja sekasorto rauhoittuvat vähitellen kellon soitua. Käytävillä on hetken hiljaisempaa, sitten oppilasryhmät alkavat liikkua jonomuodostelmissa reput selässä tai kirjat kädessä pitkin Pääkatua kohti luokkien edustaa. Liikettä on pyritty ohjailemaan Pääkadulle. Aulojen ulko-ovet ovat lukittuina tuntien aikana ja liikkuminen tulee turvallisuustekijöistä keskittää Pääkadulle.

Tilallisuus kytkeytyy ajallisuuteen sekä yhteiskunnallisissa käytännöissä että henkilökohtaisessa elämismaailmassa. Ajan, tilan, liikkeen ja äänen säätely koululla tiivistyy aika-tilapoluissa ja päivittäiset toiminnot tapahtuvat näiden resurssien puitteissa. Polut kertovat missä tilassa on oltava, minne ei saa mennä sekä millainen ääni ja liike on sallitua/kiellettyä tietyssä paikassa tiettyyn aikaan. (Koskela 1994, 23; Gordon ym. 1995, 5.)

Koulun aika-tilapoluissa olennaiseksi tarkastelun kohteeksi nousevat kuitenkin tilassa liikkujat, heidän kokemuksensa tiloista sekä hierarkkiset suhteet, jotka ovat läsnä tilassa toimimisessa. Giddens (1984) korostaa, että normaalin päivän kulku, tapahtumat ja rutiinit seuraavat toisiaan, ei suinkaan lineaarisesti eteenpäin, vaan yksilön toimia kuvaa paluu polun eri kohtiin, ajan palautuvuus (Giddens 1984, 35, 133). Esim. oman luokan aula ja naulakot saattavat olla päivän muiden toimintojen välillä se paikka, johon yhä uudestaan palataan ja josta taas suunnataan eteenpäin.

Omat havaintoni koululta vahvistavat edellä kuvattua polkumaista liikettä. Koulua on verrattu muurahaispesään, jota kuvaa kihinä ja kuhina, massa, joka velloo edes takaisin koulun tiloissa; tarkemmin seurattaessa tilassa alkaa erottua järjestäytyneempää liikettä, jotka ilmenevät polkuina (Gordon ym. 1995, 6).

Tunnin loputtua Outi siirtyy kaverinsa kanssa aulaan omalle lokerolle ja taas seuraavan tunnin alkaessa aulasta luokkaan. On matematiikan kaksoistunti, jonka välissä on välitunti. Välitunnilla Sami siirtyy kaverinsa kanssa omaan aulaan penkeille istumaan ja sieltä sitten takaisin tunnille kellon

soitua. Matematiikan loputtua siirrytään omalle lokerolle ja aulan pattereille...Viimeisen tunnin jälkeen vielä kerran aulaan, tavarat mukaan ja Pääkatua pääovesta ulos.

Oppilaiden polut risteilevät koulutilassa; liikehdintä tuntuu sekavalta ja kaoottiselta. Lopulta näyttää kuitenkin siltä, että koulun polkujen kiinnepohdat jakaantuvat edelleen voimakkaasti luokan ja käytävien välille. Polun eri osissa oppilaiden roolit muuttuvat, tilan muuttuessa virallisesta epäviralliseksi, myös oppilaiden käyttäytyminen muuttuu.

McLaren (1993) käyttää oppilaiden käyttäytymisestä käsitteitä oppilaantila ja kadunkulmatila, joilla viitataan koulussa esiintyviin olotiloihin ja tapoihin reagoida ympäröivään maailmaan. Oppilaantilalla tarkoitetaan olotilaa, johon oppilaat siirtyvät välitunnilta oppituntitilanteeseen tullessaan. He siirtyvät opettajien valvonnan ja määräysten alaiseksi tiettyjen rituaalien kautta. Tilassa olevilta odotetaan oppilasmaista käyttäytymistä, joka ilmenee liikkeen, eleiden, käytöksen ja äänen käytön muutoksina. (McLaren 1993, 90-91.)

Kadunkulmatilalla viitataan oppituntien välisiin hetkiin, jolloin oppilaat kohtaavat toisensa kavereina. Rajat tilan, roolien ja esineiden kesken ovat muuttuvampia; aika on strukturoimaton ja asioita tapahtuu yhtäaikaan ja ristiin. Kadunkulmatila muistuttaa vapaatilan käsitettä, jolla tarkoitetaan alueita, joita nuoret kaipaavat ja muodostavat. Ne ovat tiloja, jotka ovat aikuisten maailman ulkopuolella, jonne säännöt ja normistot eivät ulotu. (McLaren 1993, 86-88.) Nuorilla on taipumus muodostaa tällaisia paikkoja, että ”olis joku paikka jossa olla”, vaikka aikuiset usein pyrkivätkin järjestämään paikkoja nuorille. (mm. Lieberg 1993, 210, Tolonen 1995, 59.)

Liebergin (1993) mukaan vapaatila-käsitettä käytetään hyvinkin laveasti ja hän määrittelee käsitteen seuraavasti: vapaatiloissa ei ole mitään erityistä tapahtumien ja mallien aikuiskontrollia, vapaatiloissa tapahtumilla ei tarvitse olla mitään erityistä päämäärää ja tilassa on mahdollista kokeilla normaalista poikkeavia asioita (Lieberg 1993, 210).

Näin ollen koulu ei sinänsä kuulu tämän määritelmän joukkoon, vaan on hyvinkin vastakkainen tiukkoine aikajäsentelyineen ja sääntöineen. Havainnot koululta tuovat kuitenkin esiin tilanteita, joissa nuoret pyrkivät pois koulun rajoitteisesta maailmasta ja luovat omaa ”vapaata tilaa” koulun sisällä (tästä myös Gordon yrn. 1995, 6). Olennaista näille vapaatiloille onkin, että oppilaat pyrkivät pois kontrolloidusta tilasta (Lieberg 1993, 229.). Tolonen (1995) kuitenkin suhtautuu varauksellisesti käsitteen antamaan kuvaan vapaudesta, sillä ollessamme kulttuurimme jäseniä, emme koskaan pysty täysin irtautumaan kulttuurimme asettamista rajoista (Tolonen 1995, 59). Näin myöskään vapaatilat eivät ole irrallisia ympäröivästä maailmasta. McLaren (1993) omilla tutkimuksissaan verratessaan ”kadunkulmaolotilaa” ”oppilaanolotilaan” väittää etteivät oppilaat ollessaan ’vapaalla’ ole täysin irtaantuneita oppilaanroolistaan (McLaren 1993, 90-91).

Luvun tarkoituksena on tarkastella koululta löytyviä vapaatiloja virallisen koulun rinnalla. Tilat ovat usein fyysisiä, toiminnan ja liikkeen perusteella havaittavia, mutta toisaalta on olemassa ”mielentiloja”, joiden avulla oppilaat tekevät omaa tilaa virallisen koulun rinnalle.

5.2 Tunnilla

5.2.1 Kadunkulmasta oppilaantilaan

Vaikka koulusuunnittelussa viitattiin opetuksen siirtyvän pois luokkahuonemaisuudesta kohti avointa oppimisympäristöä, suurin osa opetuksesta tapahtuu edelleen luokkahuoneessa. Luokkahuoneiden ulkopuolisia tiloja käytetään lähinnä tukemaan normaalia opetusta. Valokuvausta harjoittelevat liikkuvat käytävillä kamerat kädessä; vauhtia mitattaessa fysiikantunnilla kokeillaan Hallintokadun portaita ja maantiedon tunnilla tunnistetaan kivilajeja viherhuoneessa. Oppilaat sanovat joutuvansa käytävälle tilanpuutteen vuoksi ja käyttävät tilaisuutta hyväkseen ja esseen teon sijaan pelaavat korttia tutuilla paikoillaan.

Opetuksen siirtäminen luokkahuoneesta ei varmaankaan ole mikään yksinkertainen toimenpide, sillä niin vahvasti sekä oppilaat että opettajat ovat sisäistäneet tunnin

tarkoittavan siirtymistä luokkahuoneeseen. Siirtymä suljetusta opetustilanteesta avoimeen vähentää opettajien tunnetta "pitää kaikista naruista kiinni". Luokka muodostaa opettajille oman yksityisen reviirin suhteessa muihin opettajiin, koska ovi yleensä suljetaan tunnin alkaessa (Broady 1986, 125). Toisaalta opettaja kohtaa kaksikymmenpäisen oppilaslauman, jolloin tilanne itsessään on kaukana yksityisestä tilasta. Samoin oppilaille oppitunti on mitä suuremmassa määrin julkista tilaa, jossa oppimisen ohella (tai siitä huolimatta) pyritään kommunikoimaan ystävien kanssa joko istumalla vierekkäin tai esim. viestien ja ilmeiden välityksellä.

Yleisesti ottaen oppilaat saavat itse määritellä paikkansa luokassa (ks. Gordon ym. 1995, 6; Laine 1997, 49-50; Tolonen 1995, 58). Eroja on jonkin verran 7.- ja 9.-luokkalaisten välillä. Samoin tietyt opettajat pitävät kiinni virallisista paikoista. Toisaalta kuvaamataidonluokassa oppilaat ainakin seitsemännellä luokalla ovat hyvin tarkkoja omista paikoistaan. Jokainen oppilas pääsee nimittäin vuorotellen viettämään tuntinsa parvelle. Luokkiin ja paikoille siirtyminen on hyvin rutinoitua:

Kalle: Taakse.

Ville: Taakse ja semmoseen porukkaan.

Sami: Oven lähelle hissanluokassa, pääsee nopeesti pois.

Milla: Kyllä yleensä aina jollain tietyllä suunnalla silleen.

Pia: Sen pitää olla pimeessä nurkassa.

Veera: Niin, jossa voi keskustella ilman että ope näkee. Kyllä me joskus jutellaan silleen, että ope näkee, mutta sitten me ei jutella kauaa, koska meijät erotetaan.

Tuttua kuitenkin on, että puhujat ja työskentelyn häiritsijät kyllä erotetaan toisistaan. Oppilaat kertovat paikkansa määrittyvän lähinnä kavereiden mukaan, mitään tyttö-poika erottelua he eivät myönnä tietoisesti olevan, mutta myöntävät, että usein luokkiin muodostuu alueita, jonne he mielellään menevät. Luokissa on havaittavissa ryhmittymistä sukupuolen mukaan, mutta muodostelmat ovat hetkittäisiä ja ryhmiin muodostumista rikotaan. Niiden tuntien aikana, jolloin istuin sekä Outin että Samin tunneilla luokkaan muodostui selvästi ryhmiä, mutta jotka kuitenkin vaihtelivat

tunnista toiseen. Toisaalta luokissa oli havaittavissa syrjään jääviä, jotka istuivat yksinään omaan maailmaan uppoutuneena tai sitten opetukseen osallistuvana.

Paikat näyttävät jakaantuvan ikkuna-ovi-takaosa alueelle, keski- ja etuosan jäädessä opettajan edestä tyhjäksi. Pojat suosivat edelleen takanurkkaa, ja hikareiden kerrotaan edelleen istuvan etuosassa, mutta mitään tiukkoja rajoja ei ole olemassa. Myöskään selkeää edessä-takana jaottelua ei ole. (Luokan paikkajaosta myös Laine 1997, 49-50.) Sain lähinnä hölmistyneitä katseita kysyessäni opettajan paikkaa luokassa. Oppilaat mieltävät opettajan paikaksi edelleen luokan etuosan, vaikka monesta luokasta perinteinen pöytä puuttuikin.

Oppitunnin aloittamiseen liittyy paljon rituaaleja ja rutinoituneita tapoja, joista sekä opettajat että oppilaat tulkitsevat virallisen tunnin alkaneeksi. Giddens (1984) antaa kouluarjessa esiintyvistä merkeistä esimerkkinä nimenhuudon. Se on merkki, joka viestittää 'kohtauksen' alkaneen ja aloittaa oppilaan ja opettajan välisen kanssakäynnin oppituntitilanteessa. (Giddens 1984, 137.) Muita merkkejä ovat mm. katse, liike ja avaimet. Yksi nimenhuudon rinnalla olevista vahvoista aamunaloituksen merkeistä on aamunavaus, joka pidetään joka aamu ensimmäisen tunnin alussa. Aamunavaukseen on suhtauduttu koululaitoksen historiassa suurella vakavuudella ja omista ala-asteen ensimmäisen luokan muistoista löytyy muistikuvia, joissa aamunavaus kuunneltiin hiljaa seisten pulpettirivien vierellä. Toisaalta aamunavauksiin liittyy myös mukavia muistoja. Myöhemmällä iällä yläasteen ja lukion aikana aamunavausvuorot vuorottelivat luokittain. Nämä olivat niitä harvoja hetkiä, jolloin oppilas pääsi valtaamaan koulun virallista äänitilaa ottamalla esille itselleen ja muille oppilaille tärkeitä asioita, sillä tilannetta ei pystytty kovinkaan paljoa sensuroimaan. Itse muistan pitäneeni aamunavauksia kouluinstituutiota kritisoiden, koulumaailmaa ja valtasuhteita pilkkaavien kappaleiden säestyksellä. Näissä hetkissä saivat osansa niin opettajakunta, rehtori kuin yleinen kyllästyneisyys Juicen, Pelle Miljoonan ja Pink Floydin säestyksellä.

Huoneeseen tuloa ja poistumista säätelevät asetetut aikarajat ja normisäännöstit. Jos oppilas on myöhässä, on hänen koputettava suljetulle ovelle ja hankittava lupa astua

luokkahuoneeseen selittäen myöhästymisensä ja pyytämällä anteeksi. Jos oppilas haluaa poistua luokasta aikarajojen vastaisesti, on hänen saatava perusteltu lupa tekoonsa. (myös Kivinen ym. 1985, 25.) Laineen (1997) mukaan ovien sulkemisesta ja avaamisesta muodostuukin oppilaiden ja opettajien välinen rajankäynnin ja neuvottelun lähde (Laine 1997, 47).

Tunnillaolijoiden kontrollin ulkopuolella oleva keskusradio on hyvin voimakas ja tehokas tapa tunkeutua luokkien sisälle. Radion kautta annettavat kuulutukset on pyritty rajaamaan tiettyjen tuntien alkuun, mutta ne näyttävät olevan yksi normaaleista keskeyttämisen muodoista joihin sekä opettajien ja oppilaiden on alistuttava.

5.2.2 Irtautuminen opetustilanteesta

Oppilaat pyrkivät säätelemään ja muokkaamaan ajan kulumista oppitunnin aikana niiden raamien sisällä mihin virallisen koulun säännöt antavat mahdollisuuden. Koska virallinen kello ei soi tunnin lopussa pyrkivät oppilaat aktiivisesti vaikuttamaan opettajaan tunnin lopettamiseksi. Yksi tavallisimmista peleistä tunnilla onkin kellon kysyminen. Haastateltavani valittivatkin sitä, että kaikki koulun kellot ovat väärässä ajassa. Koskaan ei voi tietää mitä kello oikeasti on. Kellon kysyminen on yksi tapa muodostaa vapaatila luokkahuonetilanteessa.

Toisaalta luokkahuoneessa saattaa olla hulvaton oppilaiden luoma kaaos ja meteli. He saattavat viihdyttää itseään piirtämällä kuvia pulpettiin tai oppikirjoihin ja pelaamalla pelejä. Oppilaat saattavat pitää hauskaa toistensa kustannuksella. Luokkahuonetilanteen vapaatilat voivat olla myös oppilaan mielessä olevaa vapautta: haaveillaan pojista, iltapäivän muista asioista ja vajotaan syvälle omien ajatusten vietäväksi. (Lindroos & Tolonen 1995, 16.) Ikävystymisen välttämiseksi oppilaat kehittävät omia tapojaan mm. ilmein, lappusin, ristinollan, piirtämisen avulla (Tolonen 1995, 61-62).

Omaan maailmaan voi vajota luokkahuoneentilanteen tuomien asioiden avulla. Suosituimmat tavat omaan maailmaan vajoamisen lisäksi olivat televisio ja

tietokoneet. Television aukaiseminen ja tietokoneiden käyttö ovat oppilaiden mielestä mukavinta aikaa koululla. Niiden mukavuus liittyy koululta pakoon, sillä tietokoneiden kiinnostavuus lopahtaa yleensä siinä vaiheessa kun pitäisi kirjoittaa esseitä historiantunnille.

Koulun jokaisessa luokassa on TV ja videot. Oppilaiden koulupäivän kohokohtia on MTV:n seuraaminen. Usein luokkaan saapuessaan oppilaat avaavat TV:n ja seuraavat musiikkivideoita, kunnes opettaja palauttaa heidät koulutyöhön sammuttamalla laitteen tunnin alkaessa. Kaksoistunneilla oppilaat saattavat mielummin jäädä luokkaan katsomaan MTV:tä kuin menevät käytävälle. Joskus oppilaat päästetään kirjastoon välitunnin ajaksi istumaan MTV:n pariin ja juttelemaan. Nykyajan nuorelle MTV on jokapäiväistä huvia siinä missä omassa yläasteiässä levyt kuluivat koulusta päästyä. Nykyään nuori avaa TV:n ja laittaa MTV:n päälle tehdessään kotiläksyjä. MTV toimii ajan ja paikan kadottajana. Sen avulla oppilas pääsee hetkeksi pois koulusta ja sen arjesta. MTV tarjoaa elokuvaa ja visuaalisia tuntemuksia. Videoiden nopeitempisuus on nuorille ominaista. Asiat tapahtuvat nopeasti ja heti, odottelemisen ei ole mukavaa eikä sitä suvaita.

Kuva 8. Kaltereiden takana tietokoneen ja MTV:n kanssa. (poika 9.lk.)

Nuoret vetäytyvät sisäänpäin synnyttäen sisäisiä kuvamaailmoitaan musiikin avulla (Ziehe 1995, 22). Toisaalta Pöntisen (1996) tutkimuksen mukaan nuoret liittyvät MTV:n pikemminkin musiikin kuunteluun kuin television katseluun. Kukaan ei kerro tuijottavansa ekstaattisena unohtaen ajan ja paikan tajun. Pöntinen ironisoi tekstissään kauhukuvaa ajan ja paikan tajun hämärtyksen yhtenä ylimpänä ilmentäjänä. (Pöntinen 1996, 149.) Toisaalta koulukontekstissa MTV nousee oppilaiden puheissa tärkeäksi osaksi jokapäiväistä kouluelämää. MTV tarjoilee koulupäivään irtiottoja, oman tilan tekemistä päivään, joka on muuten valmiiksi muokattu sääntöjen ja pakkojen muodossa.

TV:n lisäksi tietokone ja atk-opetus nousivat oppilaiden puheissa mukavimmiksi asioiksi virallisen koulun puitteissa. Tietokoneita on perinteisesti pidetty osana poikien ja miesten maailmaa. Innokkaimmat tietokonefriikit ja pelaajat ovat kouluikäisiä poikia, mutta pelaamista harrastavat kaikenikäiset ihmiset - joskin miehet ovat naisia selvästi kiinnostuneempia tietokoneista, peleistä ja pelaamisesta kaikissa ikäluokissa. Naiset ja tytöt ovat kiinnostuneita teknisistä laitteista vain

puhtaan instrumentaalisisessa mielessä; mitä hyötyä laitteesta on ja miten sitä käytetään tiettyyn tarkoitukseen. (Suoninen 1994, 129-130.)

Myös Kuokkalassa tytöt näyttävät olevan innostuneita tietokoneesta instrumentaalisisessa mielessä. Tietokoneista löytyy nykyään niin paljon erimuotoisia käyttötarkoituksia normaalin yksinpelaamisen lisäksi. Oppilaat olivat kiinnostuneita atk-opetuksesta sekä tietokoneiden vapaa-ajan käytöstä. Pelaaminen, kuten MUD (Multi User Dunccon & Dragon), jota pelataan verkossa usean pelaajan kesken yhtäaikaaisesti ja toisaalta myös keskusteluryhmät ja IRC (Internet Relay Chat) ovat suosittuja. Samoin www-sivut, niiden katselu että tekeminen itse.

Pelit näkyvät poikakulttuurissa myös varsinaisen pelitilanteen ulkopuolella. Peleistä jutellaan kavereiden kanssa pihalla, päiväkodissa ja koulussa. Pojat selittävät toisilleen uusien pelien juonta ja vaihtavat innokkaasti keskenään pelin ratkaisuvinkkejä. (Suoninen 1994, 131.) Havaintoni koululla osoittavat myös tyttökkulttuurin sisältävän aspekteja perinteisesti pojille kuuluneista asioista. Seuratessani tyttöryhmää päivän verran nousivat uudet tietokonepelit yhdeksi keskustelun aiheeksi ruokailun aikana. Ryhmä pohti pelin vaikeutta ja sitä miten vaikeista tilanteista selvittäisiin. Samoin piirroksien ehdottomasti yleisin yksityiskohta oli joko atk-luokka tai pelkkä tietokone. Etenkin seitsemäsluokkalaiset tytöt ilmoittivat ATK:n olevan mukavin aine. Oppilaat kävivät ahkerasti neuvotteluja atk-opettajan kanssa luokan käyttöoikeudesta tuntien ulkopuolella. Oppilaat saivatkin luvan tietokoneille, kunnes jotain luvatonta tapahtui ja ovet suljettiin välituntisin.

5.3 Välitunnilla

Oppilaat muokkaavat fyysisistä tiloista sosiaalisia antamalla paikoille merkityksiä ja valtaamalla niitä käyttöönsä (Tolonen 1995, 60). Liebergin (1989) mukaan vapaatilat voivat muodostua tilaan sekä etu- että takanäyttämölle, jolloin niiden käyttötarkoitus muuttuu. ”Back stage” on tila ilman aikuismaailmaa, yleensä suojainen paikka yksilöllistä identiteettityötä varten. Nämä ovat paikkoja, johon nuoret hakeutuvat halutessaan karttaa aikuistenmaailman kontrollia sekä valtaa tai muita nuorisoryhmiä. Suojapaikat ovat sekä yksilöllisiä että kollektiivisia, niissä ollaan joko yksin tai

yhdessä muiden kanssa. Toisaalta ”on stage” voi olla hyvinkin julkinen tila keskellä liikettä ja hälinää, jossa nuori säilyttää anonymiteettinsä ja kontrolloimattomuuden tunteen. Näihin paikkoihin hakeudutaan, kun halutaan nähdä ja tulla nähdyksi. (Lieberg 1989, 58, 86-88; Lieberg 1993, 228-229.) Näkeminen, näkyvyys ja nähtävissä oleminen ovat olleet Saarikankaan (1996) mukaan myös yhtenä modernin kaupungin suunnittelun piirteinä (Saarikangas 1996, 306).

Paikalla tarkoitetaan tilaa, jolla halutaan erityisesti korostaa elämismaailmaan ja subjektiiviseen kokemukseen liittyvää tilallista aspektia. Tilasta tulee paikka sille annettujen inhimillisten merkitysten kautta. Käsitteeseen on määritelmällisesti sisäänrakennettu kokija ja sen merkitykset syntyvät siis siitä, että paikka on eletty. Paikalla on subjektiivinen ja intersubjektiivinen ulottuvuus. (Koskela 1994, 25-26.)

Aulasta, oleskelutiloista ja WC:stä on tehty oppilaiden omaa tilaa, samoin ruokala ja viherhuone koetaan ei-koulumaisina paikkoina. Myös piirrokset antavat samanlaisen kuvan. Pohjakartat voidaan yksityiskohtiensa puolesta jakaa useampaan ryhmään, sekä seitsemäs- että yhdeksäsluokkalaisten kohdalla. Useat piirroksista kuvaavat jotain tiettyä yksityiskohtaa tai paikkaa koululta, kuten pääaulaa, ruokalaa tai viherhuonetta. Kysyin myös koulun ikävintä / kamalinta paikkaa ja vastaukseksi tulikin odotetusti erilainen määrä luokkia, joiden huonoutta kuvattiin kalustein, opettajan luonteenpiirtein ja aineen tylsyyden mukaan.

Tutkijoiden mukaan koulun sosiaalinen puoli on korostumassa (Hoikkala 1989, 47; Lieberg 1989, 85). Koulun pääasiallinen tarkoitus, opettaminen ja oppiminen, on vastenmielistä, ystävien tapaamisen korostuessa. Välitunnista on tullut päivän paras tunti. Usein ensimmäinen assosiaatio sanasta koulu on kaverit (Gordon ym. 1995, 8). Syitä mielipaikkaan hakeutumisessa on monia (ks. mm. Korpela 1996). Jatkuva koulun julkisessa tilassa oleminen, ristiriidat muiden ihmisten kanssa tai rauhoittuminen nousevat olennaiseksi. Toisaalta nimenomaan koululla mielipaikat näyttivät liittyvän juuri julkiseen kanssakäymiseen. Mielipaikoiksi näyttääkin nousevan lähinnä ne paikat, jotka vievät oppilaan mahdollisimman kauas virallisesta koulusta: säännöistä ja tarkkailusta. Kysymys lienee halustamme hakea jokin määrä

tuttuutta, turvallisuutta ja ennustettavuutta siellä, missä se suinkin on mahdollista (Korpela 1996, 308).

Haastatteluissa oppilaat vastaavat kysymykseen mielipaikasta melko yhteneväisesti mukaillen Liebergin tilajakoa rentoutumispaikan ja tapahtumien keskipisteen välillä. Suosittuja ”back stage” -alueita ovat viherhuone ja ruokala, kirjasto, pääaulan wc:t sekä tietyt ulkotilat. Toisaalta ”on stage” -alueista oppilaat pitävät oman luokkansa aulan eri osista (naulakot, patterit, pöydät) sekä käytävistä. Mielipaikoille hakeudutaan erilaisista syistä, jotka vaihtelevat rauhallisuuden tunteesta kavereiden tapaamiseen ja keskittymiseen.

5.3.1 Koulun näyttämöllä

Perinteisen koulun stereotyyppiin suurien pääsisäänkäyntien ja sadekatosten lisäksi kuuluvat pitkät käytävät, joiden varrella luokat on sijoitettuna kuin piltut navettaan. Viimeisintä kouluani on jostain syystä myös nimitetty navetaksi, liittyneekö sitten sekin pilttumaiseen tilajaotteluun. Yleensä rakennukset ovat olleet monikerroksisia; ruokailutila, juhla/liikuntasali ja opettajanhuone sijoitettuna erilleen varsinaisesta opetusalueesta. Tätä samaa ”sellikonttori”- mallia noudattavat useimmat julkiset byrokraatit (ks. Eräsaari 1995, 137). Foucault (1980) kuvaa tätä tendenssiä termillä yksilöllistämisen strategia, jossa asiakkaat (vangit; asiakkaat; oppilaat) eristetään toisistaan (Eräsaari 1995, 146). Kuokkalan koululla on pyritty pois tästä sellimäisyydestä, käytävät eivät ole suorina ja luokista on ikkunoita käytäville, joka tekee koulumaailmasta avoimemman tuntuisen. Käytäville on lisätty oleskelutiloja, jotka vähentävät sellimäisyyttä.

Nuoret oleilevat mielellään porraskäytävissä, kellareissa, auloissa, nurkissa ja kujilla, tiloissa jotka yhdistävät tiloja toisiinsa, joita Lieberg (1989) kuvaa välitiloiksi. Välitiloissa tavataan kavereita ja seurustellaan, seisokellaan ja hengailaan. (Lieberg 1989, 81.) Koululla käytävät toimivat tilojen yhdistäjinä, käytävillä kuljetaan, tavataan kavereita, mutta käytäville ei jäädä seisomaan tai istuskelemaan pidemmäksi aikaa. Kuokkalan koululla oppilaat oleilevat vain harvoin muilla käytävillä kuin Pääkadulla. Yleensä käytävälle saavutaan vasta opettajan johdolla, kun tiedetään

päästävän luokkaan sisälle. Toisaalta Pääkatu tilana erottuu selvästi muista käytävistä. Sen varrella sijaitsee suurin osa oleskeluryhmistä ja luokkien aulat. Näinollen kadun rooli välitilana ei ole niin selkeä. Kuitenkin myös Pääkadulla erottuvat selvästi tilat, jotka on tarkoitettu paikasta toiseen liikkumista varten ja toisaalta varsinaiset oleskelupaikat. Käytävän keskiosa jätetään vapaaksi kulkua varten, ryhmät seisoskelevat reunoilla.

Opettajat kulkevat omaa polkuaan jokaisen tunnin välissä: luokasta opettajanhuoneeseen ja takaisin. Käytävät toimivat opettajille siinä missä oppilaillekin siirtymätilana, jonne harvemmin jäädään oleskelemaan. Käytävät ovat kuitenkin aulojen lisäksi opettajille paikkoja, joissa saattaa jäädä vaihtamaan muutama sana jonkun oppilaan kanssa. Yleensä on kyse virallisesta asiasta: kokeen palautuksesta, poissaoloista tai muusta koko luokkaa koskevasta ilmoitusasiasta. Joskus myös opettajat juttelevat keskenään käytävällä. Tämä tapahtuu usein opettajien ollessa matkalla luokkaan tai opettajanhuoneeseen.

Liikkuminen käytävillä on jaksottaista. Tunnin alkaessa kellon soinnin jälkeen ihmisjoukot siirtyvät isoissa ryhmissä peräkanaa käytävää pitkin luokkiin. Tuntien aikana on hiljaista, käytävillä kuuluu ainoastaan luokista kantautuvia ääniä. Liike ei suinkaan lopu kokonaan tunnin alkamisen jälkeen, vaan oppilaita ja opettajia kulkee pitkin käytäviä, myöhästyneet, myöhemmin kouluun tulevat ja muuten vaan lintsaavat oppilaat pitävät liikkeen yllä myös tuntien aikana.

Sekä Giddens (1984) ja Eräsaari (1995) kuvaavat tilojen alueellistumista, territorioiden muodostumisesta. Kohtaamiset tapahtuvat sekä ajassa että tilassa. Alueellinen erilaistuminen muodostaa rajattuja tiloja, jotka keskittävät tai rajaavat vuorovaikutusta ja sen syntyä. (Eräsaari 1995, 159-162; Giddens 1984, 135; Häkli 1992, 20, 22.) Tilojen hierarkkisuutta koululla voidaan kuvata Strassoldon (1993) jakoa käyttäen. Oppilaiden ja opettajien tilat erottuvat toisistaan ylös-alas -erottelun avulla, toisaalta myös oppilaat ja myös opettajat ja rehtori erottuvat toisistaan tilojen avulla. Seitsemäsluokkalaisten aula sijaitsee koulun etuosassa, lähellä pääovea sekä Hallintokadun tarkkaavaisia katseita. Yhdeksäsluokkalaisten aula on koulun takaosaa;

vain ne opettajat, joiden luokat sijaitsevat takaosassa kulkevat alueella sekä satunnaisesti kierroksiaan tekevä välituntivalvoja.

Seitsemäsluokkalaisten aula sijaitsee Pääaulan tuntumassa. Alueekseen oppilaat lukevat kuuluvaksi oman aulan lokeroineen ja naulakoineen, pääaulan oleskelutilat, vierasnaulakot ja keskellä aulaa olevan kiven. Aulassa, etenkin kioskien aukiollessa, liikkuu kuitenkin muitakin ja koska suurin osa oppilaista käyttää pääovea, on alue täynnä liikettä ja ääntä. Kahdeksasluokkalaisten ovat tilahierarkiassa välistäpuotoajajoukko, sillä heidän alueeseensa oman aulan lisäksi kuuluu ranskalainen kahvila, joka on kuitenkin lasioven toisella puolella. Aula on teiden risteyskohdassa eli melkoinen läpikulkupaikka. Yhdeksäsluokkalaisten alue on koulun takatilaa. Se sijaitsee taempana pääovesta katsottuna, myöskään opettajien valvonta ei tunnu niin voimakkaana. Aula on muihin verrattuna yhtenäisin, sillä naulakoiden ja lokeroitten vastapäätä samassa tilassa sijaitsevat oleskeluryhmät: 4 puolikuun muotoista penkkiä pöytineen. Koulun hierarkiassa tämä tila eroaa seitsemäs- ja kahdeksäsluokkalaisten auloista ollen ”seesteisin” yhtenäisin kokonaisuus.

Aulalla on oppilaan koulupäivässä suuri merkitys. Se on oppilaan ainoa ”oma” alue, ei suinkaan suljettu reviiri, vaan muilta oppilasryhmiltä ja opettajilta suojaa antava tila. Yksityisestä tilasta ei kuitenkaan voida puhua, sillä auloille on ominaista suurissa ryhmissä seurustelu, liikehdintä ja äänet. Aula toimii kuitenkin oppilaiden tukikohtana, siitä lähdetään liikkeelle ja siihen palataan.

Koululle on selvästi muodostunut luokka-asteiden alueita, jotka yleensä rajautuvat omaan aulaan ja sitä lähinnä olevaan oleskeluryhmään. Yhdeksäsluokkalaisten koulun vanhimpina näyttäisi olevan vapaimmat säännöt siitä, missä tiloissa on sallittua liikkua epävirallisten sääntöjen mukaan. He oleilevat usein oman aulansa lähistön lisäksi mm. pääaulan kioskin lähetyvillä sen ollessa avoinna. Toisaalta koulun vanhimpia on varoitettu menemästä seitsemäsluokkalaisten aulaan ongelmien välttämiseksi. Nuoremmat eivät omien sanojensa mukaan juurikaan oleile kahdeksas- tai yhdeksäsluokkalaisten auloissa, vaan kulkevat alueiden ohi ainoastaan tunnille mennessään tai takaisin palatessaan. Seitsemäsluokkalaisten kertovat saavansa

paheksuvia katseita ja kommentteja heidän ohittaessaan muiden auloja tuntien alkaessa.

Oppilaiden piirtämät pohjapiirrokset osoittavat tilojen alueellistumista. Piirrokset voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Ne kuvaavat usein yksittäisiä ja erillisiä kohteita; toisaalta ne liittyivät usein piirtäjän omaan aulaan ja sen lähiympäristöön; ja kolmanneksi piirrokset kuvaavat koko koulua pirstalemaisesti. Määrällisesti eniten on kuitenkin niitä, joissa yhtenä vahvana teemana on oman aulan kuvaaminen.

Aulojen alueellistumista toisaalta kritisoidaan ja mietittään, että se ehkäisee luokka-asteiden välisen kanssakäymisen. Vanhoissa kouluissa kaikkien ulkovaatenaulakot sijaitsivat samassa aulassa, jolloin oppilaat joutuivat tekemisiin toistensa kanssa päivittäin. Nyt oppilaat kertovat, että eivät edes välttämättä tiedä minkänäköisiä muiden luokkien oppilaat ovat.

Kuva 9. "Ysien aula... ihan hauska paikka... pelataan korttia, juorutaan tai muuten vaan jutellaan ja istuskellaan." (tyttö 9. lk.)

Koulua koskeva hierarkkisuus ja sukupuolisuus ilmenevät auloilla. Eroja tehdään sukupuolen sekä luokka-asteiden välillä. Thornen (1992, 1993) mukaan jo ala-astetta käyvien lasten ystävyysuhteet ja satunnaiset tapaamiset ovat jakautuneet voimakkaasti sukupuolen mukaisesti. Tätä hän perustelee mm. sillä miten lapset

valitsevat paikkansa luokkahuoneessa tai koulun ruokalassa. Puheessa käytetään usein ilmaisuja poikien ja tyttöjen pöytä. Hän mainitsee samalla kuinka sukupuolittain tapahtuva erottelu yleensä voimistuu iän karttuessa. (Thorne 1992, 115; 1993, 51-52.)

Sukupuolinen erottelu ilmenee mm. liikkeessä ja äänessä. Aulan tilat erottelevat välillä hyvinkin voimakkaasti sukupuolet toisistaan: pojat valtaavat ikkunanvierukset, patterit ja lattiat, tyttöjen istuessa naulakoilla ja pöytien ympärillä oleskeluryhmissä. Tutkimusten mukaan pojat ottavat tilaa enemmän, ovat äänekkäämpiä ja tapaavat isoissa ryhmissä tyttöjen seurustellessa usein pareittain parhaiden ystävien kesken. (Thorne 1993, 91, 92, 94.) Myöskin äänimaailma näyttäisi olevan poikien hallussa (Gordon ym. 1995, 5-6). Omat havainnot osoittautuvat kuitenkin erilaisiksi. Tilan ottaminen fyysisesti tai äänellisesti liittyy sekä sukupuoleen että ikään. Nuorimmat pojat ottavat tilan sekä liikkumisellaan että huudoillaan laajemmin itselleen, kuin vastaavasti tytöt. Toisaalta ysejä tarkkailtaessa huomasin, että pojat ovat mielummin yhtenä kasana omassa aulassaan, kuin riehuvat valtoimenaan, kuten nuoremmat "veljensä". Äänitilan ottajina pojat ovat aggressiivisempia, mutta erot ysien kohdalla tyttöjen ja poikien välillä eivät ole niin suuria.

Seitsemäsluokkalaisten aulaa kuvaa hallittu kaaos: oppilaat ryntäilevät ja juoksevat pääaulan alueella, kisailevat ja kiusaavat toisiaan; tytöt ja pojat ovat ryhmittyneet yleisimmin erilleen toisistaan. Yhdeksäsluokkalaisten liikehdintä on harkitumpaa; aulaa kuvaa hienoinen laiskuus; maataan lattialla ryhmissä, huudellaan aulan toiseen päähän ja näin rikotaan sukupuolisesti asettunutta tilaa. Ryhmittyminen ei enää tapahdu niin automaattisesti sukupuolen mukaisesti, vaikka sitäkin on nähtävissä. Tilaan asettumista määrittävät myös rinnakkaisluokat A:sta D:hen. Haastateltavieni mukaan oleskeluryhmien pöydät ja penkit ovat jakautuneet luokittain, vaikkakin mitään pysyvää ryhmittymistä ei olekaan havaittavissa.

Vaikka tutkijat ovatkin usein löytäneet koululta sukupuolista erottelua, yhtä tärkeäksi muodostuvat ne tilanteet, joissa tytöt ja pojat ovat yhdessä. Thornen (1992, 1993) tutkimuksen mukaan lapset muodostivat sekaporukoita mm. leikkiä, syömistä, juttelua opiskelua sekä paikasta toiseen liikkumista varten. (Thorne 1992, 117; 1993,

36.) Vaikka havainnot koskevat lähinnä murrosikää lähenteleviä nuoria, pitää nämä havainnot paikkansa myös vanhempien nuorten keskuudessa. Käytävillä kuljetaan isoissa sekaporukoissa, auloissa kiusoitellaan toisia, keskustellaan ja pelataan yhdessä. Sukupuoli ilmenee eroina, muttei pysyvinä tai selvinä kategorioina. Ryhmittymistä tapahtuu, mutta myös näiden ryhmittymisten rikkomista (Gordon ym. 1995, 6).

Koululla on havaittavissa ns. harmaita alueita, joiden pääasiallisena tehtävänä on sukupuolten välisten roolien uudelleenmäärittely. Määrittelyt tapahtuvat usein kilpailun ja kiusoittelemisen merkeissä. Tolonen (1995) kuvailee harmaita alueita paikaksi, jossa tytöt ja pojat pelaavat keskenään tilanteiden muuttuessa nopeasti kaveruudesta konfliktiksi, jossa tytöt ja pojat asettuvat vastakkaisiin asemiin. (Tolonen 1995, 58, myös Thorne 1993, 64-78.) Kuokkalassa näitä kiusoittelemis- ja kilpailutilanteita tapahtui herkeämättä. Erityisen huomion kohteena olivat auloissa sijainneet wc:t, joihin poikien oli tapana teljetä tyttöjä asettamalla tuoli kahvan väliin. Kaikki tuntuivat olevan tietoisia kyseisestä pelistä ja niinpä tytöt käyttivätkin pääasiallisesti pääaulassa olevaa WC:tä, jonne pojat eivät yleensä tulleet.

Tilaan asettumista on siis ohjailemassa useita tekijöitä, joista mikään ei ole dominoiva, vaan tilassa olemista kuvaa vaihtuvuus (Gordon ym. 1995, 6). Vaikka tilassa olemista näyttäisi jakavan luokka-aste, luokka ja sukupuoli, nämä jaottelut eivät ole pysyviä vaan ryhmien välillä tapahtuu muutoksia; eri tilat muokkaavat ryhmittymistä. Oleskeluryhmät rikkovat sekä luokittaista että sukupuolen mukaista tilan jakoa. Oppilaat käyttävät ns. välitilanmaisia oleskeluryhmiä mm. korttien pelaamiseen ja jutteluun. Pöydät ja tuolit on useimmiten sijoitettu keskeisille paikoille tai sitten rauhallisempiin käytävien loppuihin.

5.3.2 Koulun back stagella

Kouluja on arvosteltu siitä, että ne eivät jätä oppilaille omaa tilaa. Oppilaat vaeltavat koululla luokasta toiseen nomadin omaisesti omana tilanaan usein ainoastaan aulassa sijaitsevat pienet lokerot (Sironen 1995, 12). Mitä oma tila merkitsee, mitä se koululla

tarkoittaa? Omasta yläasteajastani muistan, että tärkeimmäksi paikaksi muodostuivat pääaulan naulakot, jonka luona tavattiin kavereita aina välitunnin alussa.

Kuokkalan koululla on havaittavissa useita paikkoja, jotka osoittautuvat oppilaille tärkeiksi takatilamaisiksi välituntipaikoiksi. Taka-alalla oleskelu antaa oppilaille mahdollisuuden rentoutua ja puhua niistä asioista, joista ei kaikkien oppilaiden kuullen voi puhua. Tila antaa myös mahdollisuuden siirtyä tarkkailtavan asemasta hetkeksi pois. Yksi virallisen koulun järjestämä takatila on ruokavälitunti, jossa oppilas ehtii irrottautua oppilasroolistaan.

Ruokavälitunnille siirryttäessä palataan luokasta ensin aulalle ja omalle lokerolle. Outi ja hänen kaverinsa siirtyvät ruokalaan etukautta. He ruokailevat viherhuoneessa kolmannen kaverinsa kanssa. Ruokailun jälkeen jää aikaa: ensin mennään Hallintokadulle hissillä monistushuoneeseen, sieltä sitten portaita pitkin tukioppilaiden kioskille, kioskilta pääaulan wc:een, sieltä takaisin omaan aulaan, aulasta takaisin pääaulaan kioskille ja lopulta takaisin omaan aulaan lokerolle, josta reppu mukaan ja luokan eteen.

Ruokailu on koululla jaettu kahteen ryhmään: ensimmäisenä syövät seitsemäs- ja kahdeksäluokkalaiset ja hieman myöhemmin yhdeksäluokkalaiset omalla ruokatunnillaan. Ruokailujärjestelyt osoittavat luokka-asteiden hierarkista suhdetta. Koulun vanhimmat voivat käyttäytymisellään korostaa omaa asemaansa. On nimittäin hyvin yleistä, että osa yhdeksäluokkalaisista käy syömässä jo aikaisemmassa ruokailuvuorossa. Tämä aiheuttaa yleensä ruokalassa kommentteja, joista näkyy, että väärällä vuorolla syöjä on havaittu.

Ruokailu on ajallisesti epämääräinen, sillä kellon soiton puuttuessa jokainen opettaja määrittelee milloin päästää luokkansa tunnilta ruokailemaan. Liikehdintä ruokalassa on suurimmalta osin rauhallista ja vapautunutta, sillä myös ruokalasta pois siirtyminen tapahtuu jaksottaisesti. Suurin osa oppilaista poistuu heti syönnin jälkeen viettämään ruokatuntiaan muualle koululle tai sen ulkopuolelle. Muutamat oppilaat jäävät juttelemaan pöydän ympärille, yleensä viherhuoneeseen. Ruokailu on useimmille muutaman minuutin juttu, jonka jälkeen siirrytään tekemään loppuruokatunnin ajaksi jotain muuta. Usein viherhuoneeseen ruokailemaan menneet

viipyvät kauemmin ja jäävät juttelemaan niitä näitä vielä syömisenkin jälkeen. Viherhuoneesta pidetään sen rauhallisuuden ja hiljaisuuden vuoksi; kasvit tekevät ilmasta normaalia kosteamman ja tilasta ei-koulumaisemman. Oppilaat eivät näytä vaivautuvan viherhuoneen yläpuolella olevista Hallintokadun ikkunoista. Viherhuoneeseen jäädään usein istumaan ruokailun jälkeen, ikkunoiden kautta sieltä on mahdollista seurata Pääkadun tapahtumia. Monet oppilaista käyvät kuitenkin ruokatunnin aikana pääaulan kioskeilla, odottelevat auloilla, käyvät tupakalla tai sitten Kuokkalan ostoskeskuksessa. Osa yhdeksäsluokkalaisista ilmoittaa käyvänsä kahvilla ostarin baarissa.

Omat havaintoni koulun ruokailusta tukevat Thornen (1993) havaintoa, jonka mukaan jokainen ruokailu on oppilaalle tilanne, jossa pohditaan kenen kanssa syödään ja miksi (Thorne 1993, 42). Ruokailuun ensimmäisenä ehtineet saavat valinta mielipaikkansa ja myöhemmiin tilaan saapuvat tekevät valintansa usein sen mukaan ketkä ovat jo paikalla. Ruokailutilanteessa pätee ”nopeat elävät” -sääntö ja oppilaat pyrkivätkin siirtymään tunnilta ruokalaan mahdollisimman nopeasti. Tässä käytetään hyväksi myös ruokatilan takaovea, joka joissain tapauksissa on nopein keino siirtyä luokasta ruokailemaan.

Ruokalassa on nähtävissä selkeitä alueita, jotka kuuluvat oppilaitten vakiopaikkoihin ja toisaalta ne alueet, joita käytetään harvoin. Oppilaat sijoittuvat ruokalaan yleensä kavereiden perusteella; hyvin usein pöydät ovat sukupuolisesti jaottuneita, poikien vallatessa ruokalan takaosaa. Toisaalta ei ole olemassa yhtä sääntöä ja näyttääkin siltä, että tyttöjen ja poikien ryhmät sekoittuvat jonkinverran. Luokka-asteittain voisi sanoa, että vanhemmilla se on yleisempää. Viimeisinä täytetään pääkadunpuoleiset pöydät, sillä ne ovat etualalla liikkeen ja melun keskellä. Suosituimmat paikat sijaitsevat ruokalan takaosassa sekä viherhuoneessa. Ruokalan keskelle muodostuu opettajien alue. Pöytä ei ole aina sama, mutta sijainnillisesti se on tilan keskivaiheilla. Ruokalan keskiosasta pystyy tarkkailemaan ruokalan muuta toimintaa.

Koulun pieni kirjasto sijaitsee Pääkadun ja Etsijäntien kulmassa. Kirjaston Pääkadulle suuntaavat ikkunat ovat lasia. Kirjaston ovi on lukittu ja tilaan on mahdollista päästä

ainoastaan opettajan suostumuksella. Tämä johtuu oppilaiden mukaan koululla tapahtuneesta lippuväärennöksestä, jonka vuoksi kaikki monistuskonehuoneet ovat lukittuna.

Haastattelija: Mikä on kaikkein mukavin paikka täällä koululla?

Anu & Mari: Kirjasto, just tämä.

H: Miksi, kertokaa vähän.

A: Täällä on hiljaista. Täällä ei...

M: Täällä saa istua ja katsoo MTV:tä.

A: Kun täällä ei siis oo semmosta älämölöä kun tuolla käytävillä kaikuu tai jotain niin. Tai täällä ei joudu tönimäksi tai mitään silleen, täällä ei mitään.

M: Täällä on mukavaa. Täällä ei tosiaan kuulu, kun tää on eristetty. Kaikki katsoo kateellisina lasin läpi.

A: Niin just.

M: Taas ne pääs tonne. Vaikka eihän me nyt yleisesti päästäkään.

A: Ei niin.

Kirjaston normaali tehtävä toimia tiedonhaun paikkana, näyttää olevan ainakin oppilaille toissijaista. Haastattelemani seitsemäsluokkalaiset ovat käyttäneen kirjastoa ainoastaan muutaman kerran, jos sitäkään ja yhdeksäsluokkalaiset ovat kiinnostuneita lähinnä MTV:n katsomisesta. Anu ja Mari sanovat kirjaston olevan koulun paras paikka; yksityinen tila, jonne pystyy lukitsemaan itsensä muilta rauhaan. Toisaalta lasien kautta tilasta on hyvä näkyvyys käytävälle ja sen tapahtumiin, lähinnä 9-luokkalaisten aulaan ja ranskalaiseen kahvilaan. Samalla kirjastoon pääsy muodostuu statuskysymykseksi, sillä opettajat ovat hyvin tarkkoja kenet he päästävät tilaan välitunnin ajaksi. Käytävällä kulkijat pystyvät vain seuraamaan kateellisena kirjaston tapahtumia. Kirjasto näyttää muodostavan ruokalan ja viherhuoneen tavoin rauhallisemman tilan koulun muihin tiloihin verrattuna. Tilassa on mahdollista jäädä syrjään käytävän hulinasta.

Oppilaat näyttävät valtaavan välituntisin mitä omituisempia paikkoja. Suosittuja paikkoja ovat hiljaiset nurkat, lattiat, portaikot, naulakot jne. (tästä mm. Tolonen 1995, 60). Mielipaikoiksi näyttää muodostuvan etenkin sellaiset paikat, joissa nuori pääsee hetkeksi pois näyttämötilojen katseilta. Tytöt korostavat näiden paikkojen

yksityisyyttä; niissä pystyy puhumaan sellaisistakin asioista, joista ei viitsi kaikkien kuullen puhua. Kaverukset voivat siirtyä omalle paikalle rauhaan, pois muiden silmistä. Samoin pojat kertovat istuvansa mielellään aulojen lattioilla, nurkissa, ja ainakin seitsemäsluokkalaiset näyttävät usein kiipeilevän naulakoiden päällä. Vaikka koululle on rakennettu paljon oleskeluryhmiä pöytineen ja tuoleineen, niin näyttää kuitenkin siltä, että omaa rauhaa etsiessään oppilaat viihtyvät parhaiten omissa nurkissaan ja muodostelmissaan näiden oleskeluryhmien läheisyydessä.

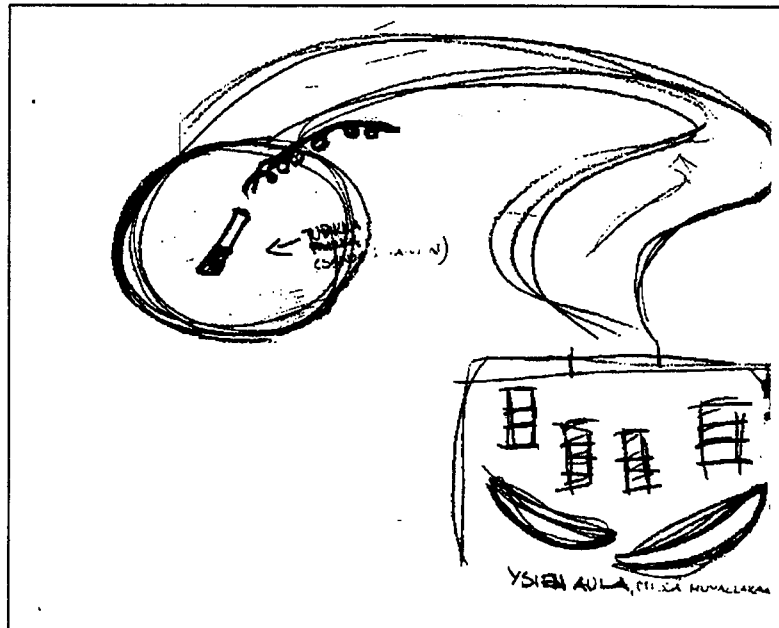
Aulojen wc:t jäävät lähes kokonaan käyttämättä, sillä poikien lähes hauskin huvittelumuoto on teljetä wc:n käyttäjä vessaan asettamalla tuoli kädensijan alle. Toinen tapa yllättää, yleensä tyttö, on avata ovi kolikon avulla. Ainakin tytöt ovat siis hyljänneet aulojen wc:t tai käyttävät niitä ainoastaan tuntien aikana. Tämän vuoksi pääaulan wc:t ovat ahkerassa käytössä. Osa tytöistä poikkeaa peilille saapuessaan koululle pääovesta ja usein välituntien aikana wc on täynnä kikattavia tyttöjä. Ison peilin edessä meikataan ja juoruillaan. Samalla se on useampien oppilaiden tupakkapaikka. Tumppeja löytyy vähän väliä kaikista koulun vessoista. Oppilas-wc:t ja tupakkapaikat ovat yleensä ainoita pelkästään oppilaille kuuluvia tiloja. Omaa tilaa haetaan paikoista, jonne opettajien kontrolli ei yllä (Gordon ym. 1995, 6).

Nuoret ovat myös laajentaneet omaa epävirallista kulttuuria koulun sisälle polttaen hyvinkin vapaasti tupakkaa aulan WC:ssä.

Haastattelija: No, mitens opettajat, ne ei varmaankaan hyväksy tupakointia, onks teillä jotain paikkoja?

Anu: On vessat. Nykyään ne menee vessoihin, sitten aina kun. Just tossa äsken oli jotku käyny tossa, tuhkaa lavuaarissa ja haisee röökille. Niin, vessat tosiaan. Täällä on noita invavessoja, ne on semmosia isoja, mahtuu hyvä piiri, tupakointipiiri sinne ja roskiksia vaan kuule pepun alle ja siitä vaan. Oli sit tuolla meillä oli eka niinku alussa tommonen virallinen tupakointipaikka, semmonen tuolla mehtässä semmosia pönttöjä kaikkia, opettajat oli järjestäny. Sitten kun se ikäraja nous tuohon kaheksaantoista niin sitten se oli pakko poistaa. No, sitten ei se mitään sitten ne kävi siellä vähän aikaa sitkeesti ja sit ne vaihto tonne. Tonne tuolla menee siinä parkkipaikan vieressä tuo ihmeen polku semmoseen jännään paikkaan, niin sit ne käy siellä sitten aina. Mutta yleensä aina talvella ne ei jaksa lähteä kävelemään ulos niin ne menee vessaan. Tuollahan oli itseasiassa jotain muijia just silloin,

minä ja Minna oltiin vessassa niin jotain muijia oli tuolla tarkastamassa, niin onkos teillä lupa tupakoida täällä. Varmaan jotain terveystarkastajia.

Kuva 10. "Tupakkapaikka (sanoo jo kaiken) - ysien aula, missä muuallakaan?" (tyttö 9. lk.)

Oppilaille on muodostunut useampia tupakkapaikkoja lähelle oppilaspihaa ja jälleen näissäkin paikoissa on huomattavissa territorioiden muodostumista luokka-asteittain. Kysyessäni oppilailta tupakkapaikkojen sijaintia, sain vastaukseksi eritellyn kuvauksen siitä, missä kukin luokka-aste kävi sauhuttelemassa. Ulkona on noin 6-7 paikkaa, jotka jakaantuvat luokka-asteiden mukaisesti. Talvisin sisätilat, lähinnä wc:t ovat suosittuja paikkoja. Lain muututtua myös koulun virallinen suhtautuminen tupakointia kohtaan on muuttunut erittäin negatiiviseksi, joskin hieman väsähtäneeksi, sillä kaikki näyttävät tietävän ketkä tupakoivat ja missä. Oppilaat polttavat tupakkaa siellä missä eivät jää heti kiinni.

Koulun ulkopuolisille paikoille mennään hyppytunneilla, välitunnilla sekä pidemmällä ruokavälitunnilla. Tunnin loputtua aulassa käy vilske. Käydään lokerolla, otetaan takki mukaan ja painutaan nurkalle. Uskaliaimmat käärivät tupakkansa aulassa ja sytyttävät tupakan palamaan koulun alueella. Koulun sisäpuolella on muutama selkeä suosikkipaikka, jotka ovat sopivasti suojassa opettajien katseilta

luokista ja Pääkadulta. Toisaalta avoin tupakan sytyttäminen on osoitus omille kavereille ja muille vahvuudesta ja rohkeudesta. Opettajat toimivat kukin vuorollaan välituntivalvojana, jonka yhtenä tehtävänä on valvoa tupakointia sekä koulun sisällä että ulkona. Oppilaat suhtautuvat valvontaan lähinnä naureskellen ja vitsailivat kuljettavansa varoituksia kotiin harva se viikko.

Oppilaiden oma yksityinen tila rajoittuu pieneen lokeroon, joka on mahdollista saada käyttöönsä pientä panttia vastaan. Tämä lähinnä avaimen jokakevällisen palautuksen vuoksi. Lokerot on sijoitettu auloihin, joten oppilaat vaihtavat lokeroa vuosittain. Ulkonäöltään lokerot ovat persoonattomia, ainoastaan numeroilla toisistaan erottuvia. Oven ulkopuolelle ei saa laittaa mitään koristeita tai kuvia muistuttamaan omistajastaan.

Osa oppilaista ei käytä lokeroa lainkaan, joko liian monen avaimen hukuttua tai muuten sen koon vuoksi. Toisaalta on oppilaita, joille lokero toimii "omana huoneena" koulutilassa. Siellä säilytetään arvotavaroita, vaatteita, laukku ja usein myös kirjoja. Lokerossa pidetään myös kasetteja, meikkejä ja urheiluvälineitä. Hyvin yleistä näyttää olevan lukujärjestyksen sijoittaminen lokeron oven sisäpuolelle. Se vahvistaa lokeron keskeistä asemaa koulupäivän polulla. Oppilaat palaavat tunnin jälkeen lokerolle, palauttavat kirjansa ja katsovat minne suunnata seuraavalla tunnilla.

Lokeron rinnalla myös reppu ja takki näyttävät olevan tärkeä osa koulupäivää:

Haastattelija: Mitä siellä reppussa on?

Sirpa: Ensiapuvälineet ja harja ja kaikki tarpeellinen.

H: Onks sitä kiva pitää mukana?

Sanna: Tuntuu jotenkin liian tyhjältä sitten jos se ei oo mukana.

Monet oppilaat kantavat reppua ja takkia mukanaan tunneille ja jättävät ne sitten välituntien ja ruokailun ajaksi lokeroon. Reppussa säilytetään kaikein henkilökohtaisimpia tavaroita, kuten kalenteria, lompakkoa ja meikkilaukkuja. Myös

opettajat kuljettavat omaa käsilaukkuaan tai kassiaan mukana tunneilla, vaikka heillekin on omat nimellä varustetut lokerot opettajanhuoneessa.

Henkilökohtainen tila laajeneekin näin myös oman ruumiin ulkopuolelle, jolloin takista ja laukusta tulee tärkeä osa oppilaan tilaa koulupäivän aikana. Nämä ruumista lähellä olevat tavarat saavat erilaisia merkityksiä. Takin päälläpitäminen voi olla pelkästään lämpötekijä, mutta takilla voidaan myös ilmaista turvallisuutta tai tilan hallintaa eri tavoin. Vaatteet voivat toimia oman ruumiin jatkeena, omana tilana koulun julkisessa tilassa. Vaatetus on Laineen (1997) mukaan samalla henkilökohtaisin ja julkisin asia. Se on intiimiä, julkista ja näyttämöllistä. Takki voi olla kappale omaa elämää, joka auttaa jäsentämään omaa itsekokemusta koulun tilassa ja se voi antaa jatkuvuuden tunnetta siirryttäessä sfääreistä toiseen. (Laine 1997, 33-34; ks. myös Jokinen 1994, 3-4.) Myös tila ja ruumis yhtyvät toisiinsa. Saarikangas (1996) toteaa materiaalisuuden ja ruumiillisuuden olevan olennaisia tilan merkityksen muodostamisessa. Ruumiillisuus on aina tilallista ja ajallista, tiettyssä tilassa ja ajassa olevaa. Toisaalta myöskään tila ja aika eivät ole käsitettävissä ilman ruumiillista subjektia. (Saarikangas 1996, 308.)

Takkien vieminen luokkiin on kiellettyä, mistä muistutetaan luokkiin sijoitetuilla kielloilla ja huomautuksilla. Tilallisuuden lisäksi ruumiillistuminen on asia, jossa sekä koulukuri että nuorten kulttuuriset sisällöt tapaavat ja törmäävät. Nuoret voivat vaatetuksellaan osoittaa kuuluvansa tiettyihin ryhmiin. Pukeutuminen voidaan nähdä dualistisena prosessina erottelun ja yhdistämisen välillä. Oppilaat voivat osoittaa pukeutumisellaan ja käytöksellään kuuluvansa oppilaiden joukkoon erottuen opettajista ja heidän pukeutumiskoodistostaan. (Tolonen 1995, 63-64.) Koululla sattuu paljon tilanteita, joissa opettaja puuttuu oppilaan pukeutumiseen viittaamalla asiallisuuteen ja säädyllyisyyteen. Useimmiten puuttuminen vaatetukseen on kuitenkin huomauttelua takeista tunnilla ja lakeista käytävillä. Kuokkalan koululla hyvin usein oppilaat kyllä ottavat lakin kuuliaisesti päästä siitä huomautettaessa, mutta laittavat sen uudelleen tilanteen mentyä. Vaatteisiin liittyy rajankäyntiä institutionaalisen järjestyksen ja oppilaan subjektiviteetin välillä (Laine 1997, 32).

Omaa tilaa tuodaan koululle myös tavaroiden muodossa. Pelikortteja, kalentereita, meikkejä ja korvalappustereioita kannetaan mukana sekä välituntien että tuntien aikana. Tavarat toimivat virallisen koulun rikkojina. Korvalappustereoiden käyttö mahdollistaa tilan ja ajan privatisoinnin, oman yksityisen äänimaailman luomisen. Käyttäjä pystyy muokkaamaan kokemuksiaan ympäristöstä, tilasta ja paikoista. (Laine 1997, 35, 78; Järviluoma 1996, 216.) Käytävällä saattaa törmätä musiikkia kuunteleviin tyttöihin, jotka laulavat kovaan ääneen suosikkibiisejään. Lehtosen & Mäenpään (1997) mukaan kuulokkeet korvilla voidaan luoda oman maailma julkiseen tilaan. Nuori ei sulje muita kokonaan pois, vaan rajaa pääsyn maailmaansa vain oman katseensa kautta. (Lehtonen & Mäenpää 1997, 66.)

Korttien pelaaminen on suosittua sekä tyttöjen että poikien seurassa. Peliporukat ovat toisinaan hyvinkin suljettuja ryhmiä, joihin vain parhaimmat kaverit kelpuutetaan. Ryhmät kokoontuvat säännöllisesti tietyissä paikoissa ja pelaamisesta vähemmän kiinnostuneet osaavat nimetä ryhmät paikkoineen hyvinkin tarkasti.

6. "TULEEKS SUSTA SITTEN VAHTIMESTARI?"

Kysymyksen esitti eräs yhdeksäsluokkalainen poika selitettyäni hänelle miksi olen kiinnostunut koulun tiloista ja seuraan oppilaita käytävällä muistio kädessä. Hänelle oli päivänselvää, että kiinnostus koulutilaa ja oppilaita kohtaan tilankäyttäjänä oli luonnollista vahtimestarille.

Tutkimukseni Kuokkalan yläasteella on tarkastellut mitä koulutila on ja millaisia tilaratkaisuja "tulevaisuuden" koululla on tehty. Tilaratkaisut antavat kuvaa tilan käyttäjistä, heidän välisistä valtasuhteista ja hierarkiasta. Toisaalta olen pyrkinyt kohdistamaan katseeni oppilaaseen, murrosikäiseen nuoreen: miten hänen arkipäivänsä asettuu koulun tiloihin? Mitä eri tiloissa oikein tapahtuu koulupäivän aikana?

Kuokkalan yläasteella on rikottu perinteisen koulun arkkitehtuurisia ratkaisuja sekä ulko- että sisätilojen kohdalta rakentamalla tiloista väljiä ja panostamalla luokkien lisäksi myös niiden ulkopuolisiin tiloihin. On pyritty luomaan nimenomaan oppilaille suunniteltuja välituntitiloja, jotta valittavana olisi muutakin kuin kivinen piha ja pölyinen käytävä. Tilaratkaisuilla on lisätty avoimuutta ja viihtyvyyttä suunnittelemalla isoja käytäviä sekä oleskelutiloja. Kuitenkin, kaikista uusista ratkaisuista huolimatta, opettajat sijoittuvat yhä edelleen erilleen koulun muista käyttäjistä; luokat ovat suljettuja korostaen välitunnin ja tunnin eroa: aikaa jolloin opiskellaan ja rentoudutaan. Myös oppilaat tuntevat olonsa eristetyiksi toisistaan.

Foucaultin (1980) oletus tilan sosiaalisesta luonteesta ja siihen kytköksissä olevasta vallasta näkyvät myös kouluarjessa. Koulutila erottelee eri ryhmät toisistaan. Erottelua tapahtuu sekä oppilaiden ja opettajien välillä, mutta myös oppilaiden keskuudessa. Hierarkisuus ja valtaryhmittymät syntyvät mm. iän ja sukupuolen mukaisesti. Koulu näyttää käyttäjilleen tilanteittain kenellä on oikeus tilassa olemiseen ja toisaalta tilan käytön valvontaan

Vaikkakin yhteiskunta ja ympäröivä kulttuuri muuttuvatkin, koulun arki näyttää pysyvän rutinoituna ja tiettyjä sääntöjä tunnustavana. (Aittola, Jokinen & Laine 1994, 476.) Perinteinen jako 45 minuutin oppituntiin ja 15 minuutin välituntiin on muuttunut. Näistä muutoksista huolimatta kouluarkea määrittää aikataulut ja säännöt. Oppilaan päivä rakentuu yhä edelleen odottamiseen: milloin tunti alkaa ja milloin se lopultakin loppuu ja päästään välitunnille. Yhä edelleen oppilaan polku muodostuu luokkien välille, poiketen välillä omalle aulalle ja lopulta ulos ovesta. Arkkitehtuurisista ratkaisuista ja lukujärjestyksen muutoksista huolimatta oppilaat kulkevat polkujaan kellon tahdissa odottaen seuraavaa merkkiä.

Tilajako ja aikataulu konkretisoituvat oppilaiden poluissa, joita on tuhansia erilaisia. Usein on kuitenkin havaittavissa keskittymistä tietyille alueille. Oppilaille yksi paikka, johon palataan useamman kerran päivän aikana on oma aula ja lokero, opettajille toisaalta opettajanhuone.

Tilojen erilaistuminen on muodostanut koululle joukon tiloja, joilla on tietyt käyttötarkoitukset. Poluilla on tilojen eriytymisen vuoksi havaittavissa etenkin oppilaiden kohdalla jako kahteen: oppilaan sekä nuoren rooliin. Selvin muutos tapahtuu siirryttäessä tunnilla oppilaantilaan ja tunnilta poistuttaessa ns. kadunkulmatilaan. Kello, nimenhuuto, läksyjen antaminen toimivat virallisen koulun merkkeinä, joiden avulla oppilaat tekevät tulkintoja tilanteista.

Tutkimus osoittaa, että virallisen koulun rinnalla elää ja vaikuttaa nuorten epävirallinen kulttuuri. Näitä hetkiä koululla tutkijat kutsuvat eri nimillä, kuten kadunkulmatila, vapaatila jne. Nuoret muodostavat ja muokkaavat virallisen koulun arkea omakseen sekä välitunneilla että tuntien aikana. Luokkahuonetilanteen vapaatilat ovat usein mielentiloja; oppilaat unelmoivat, katsovat kaukaisuuteen, pelaavat keskenään, kiusaavat toisiaan ja kyselevät jatkuvasti milloin tunti loppuu. Suosituimpia oppitunnin viivyttäjiä ovat MTV ja tietokone. Televisio avataan usein tunnin alussa ja sen aukiolosta käydään jatkuvia keskusteluja opettajan kanssa. Samoin tietokoneet, erityisesti keskusteluryhmät, www-sivut ja verkkopelit ovat saaneet oppilaat innostumaan tietokoneista. Molemmat kuuluvat nuorten omaan,

koulun ulkopuoliseen kulttuuriin, hyvin läheisesti. Niiden avulla oppilaat siirtävät mielensä pois oppimistilanteesta.

Kadunkulmatilassa oppilaat muodostavat muuttuvia ja häilyviä vapaatiloja, joiden kautta on mahdollisuus paeta virallisen koulun vaatimuksia. Näiden tilojen kautta oppilaat tuottavat itselleen tärkeää ja identiteetin rakentamiseen kuuluvaa verkostoa ja sosiaalisia suhteita. Vapaatiloissa tuotetaan virallisen koulun rinnalle epävirallista nuorisokulttuuria. Ristiriitaisuus virallisen ja epävirallisen koulun välillä on synnyttänyt joukon rutiineja, joiden avulla arjesta tehdään tuttua ja turvallista. Oppilaat testaavat sääntöjä ja kokeilevat rajoja kielletyn ja sallitun rajamaastossa. (ks. Aittola ym. 1994, 477.)

Luokan ulkopuoliset vapaatilat voidaan jaotella Goffmanin (1982) alunperin kehittelemällä jaolla etunäyttämö ja takanäyttämö, joita myös Lieberg (1989, 1993) on tutkimuksissaan käyttänyt. Koululla selviä etunäyttämötiloja, jossa ollaan sekä katsojia että katseen kohteena keskellä tapahtumia, on luokka-asteen aula ja koulun käytävät. Näissä paikoissa oppilaat tapaavat toisiaan, liikkuvat paikasta toiseen ja pysyvät massana. Tiloista on muodostunut hierarkisia suhteissa sen eri käyttäjiin (oppilaisiin, opettajiin ja muuhun henkilökuntaan). Goffmanin erottelu yhdessä-erikseen (with and then apart) on todellisuutta myös koululla. Pojilla ja tytöillä on sekä yhteinen että erillinen maailmansa kouluarjessa. (Thorne 1992, 116.) Oppilaiden toiminta tilassa muodostuu ja määräytyy erottelun ja yhdistelyn kautta: sukupuoli, ikä ja luokka toimivat muokkaajina, mutta eivät muodosta ehdottomia rajoja. Välituntien aikana tehdään oppilaiden eri roolien uudelleenmäärittelyä sukupuolen, iän ja kaveriporukan mukaisesti.

Koululla on myös takanäyttämöksi kutsuttavia tiloja, jotka ovat rauhallisempia yksityisempiä tiloja, joissa omaa käyttäytymistä ei enää tarvitse kontrolloida muiden vuoksi. Tila mahdollistaa nuoren kohdata parhaita ystäviä ja rakentaa omaa identiteettiään. Näihin paikkoihin lukeutuvat ruokala, viherhuone ja kirjasto, jotka kuuluvat koulun julkisiin tiloihin, mutta jotka ovat luonteeltaan takanäyttämöä.

Nuoret ottavat haltuunsa mitä kummallisempia paikkoja. Koululla näihin kuuluvat wc:t portaikot, patterit, nurkat, lattiat ja naulakot sekä iso kivi aulassa, joihin kokoonnutaan pienemmissä ryhmissä välituntien ajaksi. Nämä tilat ovat epävirallisia; opettajien kontrollin ulkopuolella olevia oppilaiden tiloja. Tupakanpolto näissä tiloissa (sekä ulkona että sisällä) on yleistä.

Oma aula toimii ainoana kiinnekohtana oppilaan polulla. Yksi aulaan oppilasta kiinnittävistä tekijöistä on jokaiselle oppilaalle kuuluva lokero, jota käytetään tavaroiden säilytykseen. Lokerosta sekä oppilaan henkilökohtaisista tavaroista, kuten repusta ja takista on näyttänyt tulevan tärkeä osa oppilaan henkilökohtaista tilaa. Tavarat toimivat oman ruumiin jatkeena tuoden turvaa. Samalla näiden tavaroiden, kuten korvalappustereoiden, meikkien ja vaatteiden avulla nuori muodostaa oman identiteettinsä ja asettuu keskelle nuorisokulttuuria. Virallinen koulu puuttuu järjestyssäännöillään ja hyvän käytöksen neuvoillaan juuri näihin nuorisokulttuurisiin piirteisiin. Ristiriidat koululla syntyvät usein takin ja pipon oikeasta paikasta.

Tutkimus osoittaa, että suunnittelussa ei vieläkään oteta kaikkien käyttäjryhmien mielipiteitä mukaan ja loppujen lopuksi virallinen kanta koulun viihtyvyydestä on toista maata kuin nuorten antama käsitys. Näyttää siltä, että koulusta tulee viihtyisä, nuorisokulttuurin astuttua ovesta sisään:

Anu: ...ihmiset luo täällä sen tunnelman. Ja ihmiset minkälaiseks tää koulu määräytyy.

Mari: Ja mun mielestä tää on jo rakennettu jo tälläseks, että mikä "ensivuosisadan koulu", nii tota tää on tehty ihan liian... Ei tästä saa tunnelmallista ei sitten mitenkään.

Anu: Mut sit toisaalta, kun ollaan noille alaluokkalaisille sanottu, että "hei me vihataan tätä koulua, miten te voitte, että me säälitään, kun te joudutte oleen täällä vielä kaks vuotta", ni ne on ihan ihmeissään, että "häh, miten niin, mun mielestä tää on ihan kiva". Kai ne niinku tuntee tän omakseen, kun ne asuu tässä ja tälleen.

Oppilaat valtaavat tilaa itselleen tekemällä koulusta ei-koulumaisen, ottamalla tilaa itselleen. Koululle saapuessani odotin oppilaiden arjen olevan harmaata ahertamista ja koulun vihaamista. Alkoi kuitenkin näyttää siltä, että koululla on olemassa energiaa ja hauskuutta. Ero virallisen koulun ja nuorisokulttuurin välillä on valtava. Nuoret ovat

laajentamassa omaa tilaansa myös koululle, joka näkyy virallisen ja normaalin järjestyksen rakoiluna.

Kuten Saarikangas (1996) toteaa, "rakennettu tila ei ole vain sosiaalisen toiminnan näyttämö, vaan keskeinen osa kulttuurista merkitysten muodostumista." Tila on sosiaalisen todellisuuden jäsentäjä, joka tuottaa ja uusintaa merkityksiä. Toisaalta tila toimii osaltaan minän tuottamisessa; sen kautta jäsentyy ja muovautuu käsitys sosiaalisista suhteista ja omasta paikastamme. Tilan käyttö on samalla kertaa sekä merkitysten tuottamista että niiden tulkintaa. (Saarikangas 1996, 310.)

Jatkotutkimus voisi lähteä tarkastelemaan kuinka koulusuunnittelu voisi ottaa huomioon myös oppilaiden mielipiteet koulunsa viihtyisyydestä. Myös kouluilla voitaisiin pohtia koulun roolijakoa. Kenelle on annettu mahdollisuus toimia aktiivisena ja toisaalta passiivisena ja mitä nämä roolijaot merkitsevät viihtyvyyden kannalta? Kuinka luoda viihtyisä oppimisympäristö? Fyysisellä rakentamisella voidaan tarjota vain osa ratkaisua. Ongelmaksi nousee oppimisen ja oppimisympäristöjen määrittäminen: missä oppimista oikein tapahtuu ja toisaalta mikä on koulun rooli tässä prosessissa.

LÄHDELUETTELO

Aittola, T., Jokinen, K. & Laine, K. (1994) Nuoret, koulu ja uudet oppimisympäristöt. *Kasvatus* 25(5): 472-482.

Allas, A. (1993) *Ympäristömielikuvat ja kaupunkisuunnittelu. Ympäristökuvausten liittäminen osaksi kaupunkirakenteen ja kaupunkikuvan suunnittelua.* Oulun yliopisto. Acta Universitatis Ouluensis. Arkkitehtuurin osasto sarja c. Technica 71.

Ball, S. (1984) Initial Encounters in the Classroom and the Process of Establishment. Teoksessa Hammersley, M. & Woods, P. *Life in School. The Sociology of Pupil Culture.* Milton Keynes: Open University Press: 108-120.

Beynon, J. (1984) 'Sussing out' Teachers: Pupils as Data Gatherers. Teoksessa Hammersley, M. & Woods, P. *Life in School. The Sociology of Pupil Culture.* Milton Keynes: Open University Press: 121-144.

Broady, D. (1986) *Piilo-opetussuunnitelma. Mihinkoulussa opitaan.* Tampere: Vastapaino.

Denscombe, M. (1985) *Classroom Control - A Sociological Perspective.* London: George Allen & Unwin.

Eräsaari, L. (1995) *Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä.* Helsinki: Gaudeamus.

Foucault, M. (1980) *Tarkkailla ja rangaista.* Keuruu: Otava.

Gannaway, H. (1984) Making Sense of School. Teoksessa Hammersley, M. & Woods, P. *Life in School. The Sociology of Pupil Culture.* Milton Keynes: Open University Press: 191-203.

Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.

Goffman, E. (1980) *Asylums - Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. New York: Penguin Books.

Goffman, E. (1982) *The Presentation of Self in Everyday Life*. Harmondsworth: Penguin Books.

Gordon, T., Lahelma, E. & Tolonen, T. (1995) "Koulu on kuin..." Metaforat fyysisen koulun analysoinnin välineenä. *Nuorisotutkimus* (13)3: 3-12.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (1997) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Hoikkala, T. (1989) *Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen*. Helsinki: Gaudeamus.

Honko, L. (1992) Dialogisesta kenttämehodista. *Sananjalka*. Suomen kielen seuran vuosikirja 34: 123-137.

Horelli, L. & Vepsä, K. (1995) *Ympäristön lapsipuolet*. Helsinki: Itsenäisyyden juhluvuoden lastenrahaston säätiö.

Häkli, J. (1992) *Sosiaaliset prosessit, tila ja lokaliteettitutkimus*. Tampereen yliopiston aluetieteen laitoksen tutkimuksia. Sarja B, 63.

Høeg, P. (1994) *Rajatapaukset*. Helsinki: Tammi.

Jokinen, K. (1994) Ruumiiden merkit, ruumiiden liike. *Nuorisotutkimus* (11)4: 1-6.

Jormakka, K. (1991) *Sydämellistä yhteiselämää. Espoon koulutaloja 1873-1990*. Helsinki: Painotalo MIKTOR.

Järviluoma, H. (1996) *Nuoret äänimaisemoijina. Paikan ja tilan äänellisestä rakentamisesta.* Teoksessa Suurpää, L. & Aaltojärvi, P. (toim.) *Näin nuoret. Näkökulmia nuoruuden kulttuureihin.* Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura: 204-229.

Kivinen, O., Rinne, R. & Kivirauma, J. (1985) *Koulun käytännöt: koulutussosiologinen tarkastelu.* Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos. Julkaisusarja A: 105.

Korpela, K. (1996) *Mielihyvän tilat.* Teoksessa Suurpää, L. & Aaltojärvi, P. (toim.) *Näin nuoret. Näkökulmia nuoruuden kulttuureihin.* Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura: 305-317.

Koskela, H. (1994) ”Tila on kuin tuhat lävistävää silmää” - ajatuksia tilakäsityksistä, kaupunkipelosta ja tilan kokemisesta. *Naistutkimus* (7)4: 22-33.

Koski, L. & Paju, P. (1997) *Itsetunto hyvän käytöksen ja yhteisöllisen moraalien perustana. uuden oppimisteorian tarkastelua.* Esitelmä sosiologipäivien koulutussosiologian työryhmässä Helsingissä 21.-22.3.1997.

Kuokkalan koulun opetussuunnitelma. <http://www.kuokkala.jkl.fi/ops/> 26.4.1997

Kuokkalan koulun virtuaalikierron. <http://www.kuokkala.jkl.fi/su/virtualt.htm> 26.4.1997

Kuokkalan yläasteen suunnittelu, L-1-vaihe, ratkaisun perustelut. Suunnitteluryhmän raportti. Julkaisematon moniste. Jyväskylä:1990.

Lahelma, E. & Gordon, T. (1997) *First Day in Secondary School: Learning to Be a ‘Professional Pupil’.* *Educational Research and Evaluation* (3)2: 119-139.

Laine, K. (1995) ”Pakollinen aivojenkasvattamispaikka” - Nuorten metaforia ja koulukokemuksia. *Nuorisotutkimus* (13)3: 21-32.

Laine, K. (1997) *Koulun arkikulttuurin jännitteitä*. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Sosiologian lisensiaatintyö.

Laitinen, H., Voipio, T. & Grönqvist, M. (1995) *Yhteisön ääni. Osallistavien menetelmien opas*. Helsinki: Kehitysyhteistyön Palvelukeskus Kepa ry.

Lehtonen, T-K. & Mäenpää, P. (1997) *Valtava mustekala - Kuinka kauppakeskusta käytetään?* Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1997:6. Helsinki.

Lieberg, M. (1989) Om hur ungdomar använder det offentliga rummet. Teoksessa Fornäs, J. & Forsman, M. (toim.) *Rum och rörelser. Om yngas inre och yttre livsrum*. Stockholm: Byggnadsforskningsrådet: 57-89.

Lieberg, M. (1993) Ungdomarna, staden och det offentliga rummet. Teoksessa Fornäs, J., Boëthius, U. & Reimer, B. *Ungdomar i skilda sfärer*. Stockholm: Forskning programmet Sverige: 187-234.

Lilius, H. (1982) *Suomalaisen koulutalon arkkitehtuurihistoriaa. Kehityslinjojen tarkastelua keskiajalta itsenäisyyden ajan alkuun*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 83. Helsinki.

Lindroos, M. & Tolonen, T. (1995) ”Koulu on kuin hullujenhuone”. *Nuorisotutkimus* (13)3: 13-20.

Lönnqvist, B. (1997) Vieras kansa luokkahuoneessa. *Nuorisotutkimus* 15(1): 39-41.

Matilainen, P. (1994) Katse. Teoksessa *Näkymätön käsite*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita 88: 46-62.

McLaren, P. (1993) *Schooling as Ritual Performance*. New York: Routledge.

Mäki-Kulmala, A. (1989) *Nuoruus on nuoruus. Kirjoituksia nuoruudesta, kulttuurista, yhteiskunnasta ja tutkimuksesta*. Jyväskylä: Tutkijaliitto.

Mäki-Kulmala, A. (1993) *Initiaatio ja alakulttuuri*. Tampereen yliopisto Ser A vol 383.

Patton, M. Q. (1990) *Qualitative Evaluation and Reserach Methods*. California: Sage Publications.

Pöntinen, P. (1996) *Kuka pelkää(kään) musateeveetä?* Teoksessa Suurpää, L. & Aaltojärvi, P. (toim.) *Näin nuoret. Näkökulmia nuoruuden kulttuureihin*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura: 131-153.

Saarikangas, K. (1996) Katseita, kohtaamisia, kosketuksia - Tilassa muodostuvat merkitykset. *Tiede & Edistys* (21)4: 306-318.

Sironen, E. 1995. Pedagogic hangover. Teoksessa Aittola, T.; Koikkalainen, R. & Sironen, E. (toim.) *"Confronting Strangeness" Towards a Reflexive Modernisation of the School*. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen julkaisuja 5: 7-13.

Strassoldo, R. (1993) *Tilan sosiaalinen rakenne*. TTKK. A. Yhdyskuntasuunnittelun laitos, julkaisuja 21. Tampere.

Suoninen, A. (1994) Mario ja muu meidän sakkii. Poikakulttuuria peliareenoilla. Teoksessa *Uusi aika. Kirjoituksia nykykulttuurista ja aikakauden luonteesta*. Jyväskylän yliopiston nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 41: 127-146.

Telemäki, M. (1991) Nuoriso kasvatustieteessä. Teoksessa Hoikkala, T. (toim.) *Törmäävät tulkinnat*. Helsinki: Gaudeamus: 239-245.

Thorne, B. (1992) *Girls and Boys Together... But Mostly Apart: Gender Arrangements in Elementary School*. Teoksessa Wrigley, J. (toim.) *Education and Gender Equality*. London: Falmer Press: 115-130.

Thorne, B. (1993) *Gender Play - Girls and Boys in School*. Buckingham: Open University Press.

Tolonen, T. (1995) Controlling Body and Space: Encounters at School. Teoksessa Aittola, T., Koikkalainen, R. & Sironen, E. (toim.) "*Confronting Strangeness*" *Towards a Reflective Modernization of the School*. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen julkaisuja 5: 57-69.

Ziehe, T. (1995) Nuoriso kulttuurisessa modernisaatiossa. Käänt. R. Sironen käsikirjoituksesta *Jugend in Kultureller Modernisierung 1991*. Teoksessa Aittola, T. & Sironen, E. (toim.). "*Miksi piiriin?*" *Thomas Ziehe koulusta, nuorisosta ja itsestään selvyksien murenemisesta*. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen julkaisuja 1: 15-37.

LIITE 1. Haastatteluteemat.

HENKILÖTIEDOT	nimi, luokka, ikä asuinpaikka, miten tulee kouluun
VÄLITUNNIN VIETTO	missä mitä tehdään ryhmänmuodostus, kenen kanssa tunninalun odottelu hyppytunnit
ULKOTILAT	vuodenajat milloin ollaan missä yleensä ollaan mitä tehdään mistä koulu alkaa: mikä on rajana koulun ulkopuoliset alueet minne mennään, jos ei mennä kotimatalla suoraan kotiin
MUKAVIN PAIKKA	missä, miksi mukavin
OMA AULA, LOKEROT	missä ollaan, onko tietyt paikat wc:t
OMA TILA, OMAT TAVARAT	mitä tavaroita mukana koulussa mitä muilla on reppu, takki mitä kannetaan mukana, mitä jätetään onko turvallista jättää tavaroita yksinolo
KAVERIT	ikä, sukupuoli, ovatko samalla luokalla missä ja milloin tavataan, mitä tehdään
IKÄVIN PAIKKA	missä, miksi kiusaaminen, pelottavat paikat
KIELLETYT PAIKAT	mm. tupakointi, koulun ulkopuoliset alueet

	milloin ollaan, kenen kanssa mitä seuraa rikkomuksesta kuinka pysytään salassa onko oppilailta suljettuja /kiellettyjä tiloja
OPPILAIKEN VÄLINEN HIERARKIA	onko paikkoja, jonne 7- tai 8-luokkalaiset eivät saa /voi mennä tai päinvastoin ysien omaa tilaa onko paikkaa missä et ole koskaan ollut, miksi
JÄRJESTYSSÄÄNNÖT KOULULLA	mitä pitää sisällään kuka valvoo ja miten luokkahuone
MUUT TILAT	viherhuone: milloin ollaan, mitä tehdään jne. ruokailutila: onko vakiopaikat, minne mennään, ollaan, missä opettajat ovat, saako mennä muulloin kuin ruokailun aikana vessa: mitä tehdään, milloin, kenen kanssa Hallintokatu: kanslia, rehtori, opettajanhuone
TEEMAPÄIVÄT JA ILTAJUHLAT	mitä teemoja, mitä tehdään, missä jne. miten eroavat tavallisista tunneista, diskot jne: iltaisin, missä, mitä tapahtuu
LUOKKATILAT	mukavin ikävin asettuminen luokkaan: kaverit, oma paikka
ASIOIDEN MUUTTAMINEN	jos saisit muuttaa 1 asian käsitellyistä aiheista: mikä se olisi ja miksi
KUVAN ANALYSOIMINEN	jos tuo uutta voidaan keskustella sen pohjalta

